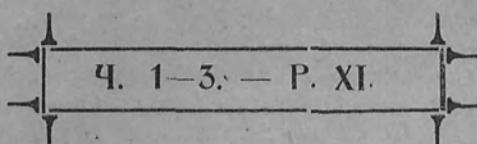

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

ЛЬВІВ ⌘

В друкарні Ставронігійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в обемі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 1—3.

З М І С Т:	<i>Андрій Іщак: Православний чи правовірний.</i>	1
	<i>о. Ів. Щепанюк: Із Ваших уст даю Вам відповідь.</i>	8
	<i>о. О. Гнатюк: Церква в Сурохіві пов. Яросла ського.</i>	27
	<i>Д-р Іван Демичук: Найстарші християнські аполь гети.</i>	34
	<i>о. Ник Садовський: Ратуймо молодіж.</i>	43
	Ignorantia militans	54
	<i>Святоюрський парафіянин з російської України:</i>	
	Тако да просвітїть ся свѣтъ предъ челоуѣки.	57
	<i>Д-р Іван Копач: Промова на ювілейній Академії в честь подвижника Унії Іпатія Потія дня 8/12. 1913.</i>	61
	<i>М. К.: Перетягане на латинство.</i>	63
	Бібліографія:	66
	<i>о Мих Лада: 3 чужих журналів.</i>	69
Всячина	(Від Видавництва. — Відозва до П. Т. організаторів і членів кружків Товариства св. Ап. Павла. — Великопостні реколекції. — Звіт діяльності Виділу Товариства св. Ап. Павла від 26/XII—8/XII 1913. — Примірні реколекції. — Чия вина. — Річні збори Тов. Катехитів. — Здибали ся Яким з таким. — Відозва до ВП. членів Тов. св. Ап. Павла. — З Товариства св. Ап. Павла. — Згіршаюче непошановане гр. кат. свят. — О доповненнє конґруи).	72

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 1—3.

Львів, 15. лютого 1914.

Рік XI.

Андрій Ішак.

Православний чи правовірний?

На перший погляд і само по собі видає ся поставлене питанє мало важним і непригожим, щоби його публично порушувати, бо „православний“ і „правовірний“ суть слова синонімні і однозначні; оба означають чоловіка, що має правдиву віру і право славить Бога; оба віддають вірно грецьку назву *ὁρθόδοξος*, яка після етимології слова (*ὁρθός* *δοκέω*) означає: мати правдивий суд в річах віри. Однак мало важним видає ся се питанє лиш само по собі *in abstracto*. В самій же річі, беручи його в конкретній формі і розглядаючи його в світлі церковної історії взагалі і в світлі нашої історії унії спеціально, є рішене сього питання на сю чи иншу сторону незвичайно великої ваги. Іменно події послідних кількох літ в історії нашої церкви кажуть трактувати се питанє дуже обережно. Схизматицька пропаганда на Лемківщині і в пограничних з Росією околицях, нахабне душехватство схизматицьких опікунів в Америці виказує, що переважна часть сих сумних для католицької церкви успіхів, опираєсь на грубо-демагогічним надуживаню слова „православний“ для схизматицьких цілій. Нагоду до православної агітації дає в нас головно сама Служба Божа, де поминаєсь на Великім Вході „православних“ християн. І се для народу, що не входить в змісл слова, а більше є привязаний до зовнішньої форми — так сказати — до самого звуку слова є правдивий „камінь претикання і камінь совалзна, ѿ нѣмже ѡ претыкаются словѣхъ противляющихся“ (1 Пет. 2, 7).

Супроти сього повстає цілком слухне питанє: Що робити зі словом „православний“? Чи усунути його цілковито? Чи заступити його яким иншим словом пр. правовірний або католицький?

В розв'язаню сих питань лежить ціла трудність. Тому відповіді на сі питання можуть бути ріжні. Кожда з них буде мати свої рації, оперті на душпастирській практиці і на власнім переконаню, кожда з них може бути в меншій або більшій степені авторитативна. А прецінь річ ясна, що правдива відповідь на сі питання може бути лиш одна. Вона не може залежати від партикулярних і особистих поглядів на справу, вона не сьміє бути диктована вузким утилітаризмом, вона не може бути навіть рішена самими історично-літургічними доказами. Відповідь на повисші питання може бути рішена виключно зі становища історично-правничого і теологічного. І хотяй слово „православний“ переважно приходить в літургії і обрядах, то ту власне обов'язує засада папи Келестина I: *ut legem credendi lex statuat supplicandi*.

З історично-правничого становища одиноко церкві католицькій прислугує право звати себе православною. Вона є тою церквою, якій Христос поручив беречи свою науку, яку Христос обварував автентичним учительством та яка до нині задержує правдиву і цілу віру так як її передали Христос і Апостоли. Тому католицька церков є тою церквою, яка одиноко має правдивий суд в справах віри або є ортодоксною, православною. Инші церкви, які з ходом часу відлучили ся від сеї правдивої церкви, будьто через схизму, будьто через єресь, сьуть позбавлені автентичного учительства, сеї остаточної підстави в неомильнім розсуджуваню справ віри. Се відносить ся передовсім до всіх протестантських зборів, які виразно признають, що не мають автентичного учительства а лібералізм і свободу в справах віри вихвалюють, як свого рода позитивну ноту своєї церкви. Се відносить ся також до всіх східних схизматичьких церков, які вправді признають в теорії і в абстрактї автентичне учительство, однак не мають і не признають його в практиці. Хто не знає, що инше автентичне учительство визнає патріархальна церков царгородська а инше петербурський синод з оберпрокуратором на чолі. Кому не звісно, що і в самій російській церкві, яка залюбки називає себе церквою перших сімох соборів (отже признає автентичне учительство сімох перших соборів) заходить груба різниця між наукою тих перших сімох соборів а наукою пізнійшою, між наукою перед Петром Великим а наукою по Петрі Великим. Що більше, в російській церкві заходить нині груба різниця в найосновніших правдах віри між наукою синода а наукою поодиноких академій, між наукою монахів і єпископів а наукою сьвітського духовенства. Досить вказати на пару примірів, щоби переконати ся, як російська „православна“ церков, не маючи автентичного учительства, право судить в справах віри. Віроісповіданє Петра

Могили, яке тішило ся великою повагою на цілім Сході і представляло в цілости — крім догматичних блудів піднесених Фотієм — досить чисту науку, вважали за потрібне братя Ліхуди очистити в 50 літ опісля від латинських „новшеств“. Науку Дмитра Туптала Ростовського про епіклезу і Непорочне Зачатє Пр. Д. Марії заступив в короткім часі опісля Теофан Прокопович своїми протестантськими доктринами, взятими живцем з протестантських підручників. Просторий катехизм Філярета, якому признано в російській церкві місце серед символічних книг, вважає Антоній волинський за переповнену латинськими блудами.

Отсе приміри, які свідчать, що російська синодальна церков скорше може називати ся кривославною як православною. Нема в неї ні сеї незіпсутої і ненарушеної науки, яку передали своїй церкві Апостоли, нема в неї ні сеї непохитної підстави, на якій держить ся ненарушено наука Христа і Апостолів, автентичного учительства, нема в неї єдності в науці, якої так бажав Христос і за яку молив ся: *кѣи єди́но вѣ́дѣхъ: ꙗ́коже ты, ѡ́че, ко́ миѣ и азъ кѣ тебѣ* (Ів. 17, 21.), нема правдивого суду в справах віри або щирого православ'я.

Понадто піднесли ся в послідних часах зі сторони самих схизматичьких теологів голоси, що остро критикують уживану російською церквою назву „православний“. Ось як каже презвітер М. Цельзов: „Названіє „православіє“ ужасно разтяжимо по своему содержанию и ничего опредѣленного, извѣстнаго для каждого не говорит“. Подібно Молойський признає, що назва „православний“ не віддає правдивого змісту східних церков, бо всі релігії і секти уважають себе за православних т. є. посідаючих і передаючих правдиву Божу науку. Понадто церкви, які хвалять ся православ'єм, не мають єдності в найважніших догмах християнської віри. Ніхто не може твердити, що церков російська, яка є під властїю світською, є в такій самій мірі православною, як церков грецька, якою рядять патріярхи. Основні права одної і другої церкви цілковито різнять ся і свідчать, що православні не годять ся між собою в справах віри *). Сї зізнання зі сторони самих православних суть для нас дуже цінні, бо про них дасть ся сказати: *Ѣ оу҃стѣ твоѣхъ сѡждѣ́ тѣ*. До сих зізнань ми потребуєм лиш долучити меншу премісу, вже в горі доказану, що лиш католицька церков посідає автентичне учительство, на підставі котрого неомильно судить в справах віри, а конклюдія ясна: Лиш церков католицька має право називати ся православною.

Тому відповідь на поставлені повисше питання випадає негативно. Слова „православний“ ані не належить усувати цілко-

*) A. Palmieri, Theologia orthodoxa I, 5—6.

вито з уживання ані не треба його заступати іншим словом пр. правовірний або католицький.

Однак всі попередні виводи що до поняття „православний“ можуть стрінутися з закидом, що вони суть занадто теоретичні і наукові а за мало практичні. І хочь вони суть правдиві, то все таки не усувають самої трудности в практиці, не кладуть кінця тій агітації на користь схизми, до якої дає нагоду слово „православний“. Тут, здає ся декому, треба радикальнійшого средства. Коли нагоду до агітації проти католицької церкви дає переважно слово „православний“ уживане в Літургії, то проста льогіка диктує: Усуньмо причину, а не буде наслідку! Усуньмо слово „православний“ а тим самим усунем нагоду до агітації за православем! Прецінь не розходить ся о саме слово, лиш о річ, яка може бути рівно добре репрезентована рівнозначним словом „правовірний“, або цілковито не репрезентована, коби лише сама річ була правдива.

На щастє можу звільнити себе від відповіді на сї закиди. Відповідь вже давно є на них дана з компетентної сторони в даний є також примір до наслідуюваня. Від коли схизматичькі затії почали у нас шораз більше виходити на яв, від тоді нема ні одного „Пастирського Листа“, деби не було зверненої уваги також на властиве значіне уживаного в нашій Літургії слова „православний“. Іменно в „Посланіях“ до духовенства читаємо припорученя, щоби поучувати нарід про правдиве значіне сього слова. В останніх часах появилась книжочка Іх Екц Митрополита Шептицького, призначена для народу п. з. „Божа Сїйба“, де на першій місці перед викладом правд віри і перед іншими практичними вказівками християнського житя широко обговорюєсь значіне слова „православний“ *). Отже дані суть вказівки

*) Якомусь „*treu an Rom haltenden Ukrainer*“ не подобав ся виклад Митрополита про чотири роди „православних“ і він виступив в віденськім тижневнику „*Sonntagsblatt*“ зі статєю п. з. *Die grosse religiose Gefahr in Galizien*, в котрій називає „Сїйбу божу“ Митрополита „*кукілем*“ (розумій: диявола) та посуджує о прихильність до православя. Найбільше можуть боліти слова: *Die Broschüre wurde von einem eifrigen kirchlichen Orientalisten verfasst, welchem alles, was nur immer bei den Orthodoxen zu finden ist, ganz einerlei, ob es für unseren ruthenischen Ritus und unsere religiöse Verhältnisse passt oder nicht, im schönsten Farbenlichte erscheint. Seines Erachtens soll man den von den zwei letzten Synoden (Zamość 1720, Lemberg 1848) eingeführten und vom hl. Stulle bestätigten Ritus umändern und einen anderen dem russischen ähnlichen einführen. So soll man Glöcklein abschaffen, das Sakrament der Taufe per immersionen durch Untertauchen spenden und andere Neuigkeiten, die bei den Katholiken Galiziens nicht gebräuchlich sind, einführen.* Сї останні слова треба назвати просто інсинуацією, за котру „*treu an Rom haltender Ukrainer*“ повинен бути потягнений до відповідальности. Бо прошу подати хоть один факт, де і коли висказав Екц. Митрополит публично думку, яку автор Йому підсував. Вільно авто-

і даний примір, як в душпастирській практиці розв'язувати сю трудність, яку з приводу слова „православний“ робить ворожа католицькій церкві агітація. Не сьмілим рубанєм гордийського узла, не одним донкіхотським замахом, не самим усуненєм слова „православний“ з літургійного уживання, а щирою працею в напрямі католицького усвідомлення дасть ся усунути те лихо, яке коїть нам схизматицька пропаганда.

Коли вже стоїмо при відповіді на питанє, чи не лучше було би для усунення схизматицької пропаганди усунути з літургійного уживання само слово „православний“, то мусим собі здати справу з сього, які наслідки викликало би таке усуненє. Чи не було би воно причиною єще гіршої агітації зі сторони тих, в яких інтересі лежить боротьба проти церковної унії в Галичині? Чи таке усуненє не означало би лиш доливання оливи до огню? Слово „православний“ не є причиною, лиш нагодою до схизматицької пропаганди. Хто заручить, що усуненє його не буде більшою нагодою до агітації і не принесе противникам пожаданого успіху?

Отсі дуже правдоподібні наслідки треба зважити в практиці, заки можна би згодити ся на усуненє слова „православний“ з літургійного уживання. Те саме менше більше можна би віднести до випадку, наколиб „православний“ заступлено иншим словом пр. правовірний або католицький, бо сама зміна слова була би так само доброю нагодою до завзятої проти-католицької агітації, як його цілковите усуненє.

Для заокруглення питання не можу поминути мовчанкою сього, що вже в нас писало ся на сю тему. Маю на гадці статтю о. М. Галуциньского Ч. С. В. В. в „Ниві“ ч. 11 за рік 1910 п. з.: Як поминати вірних на Великім Вході? Автор застановляє ся виключно над словом „православний“ уживанім на Великім Вході зі становища історично-літургійного, виказує на підставі Одинцева, Муретова і Дмитрієвського, що поминанє вірних на Великім Вході є взагалі дуже пізного походження (не скорше 16 віка) а поминанє „православних християн“ звели доперва виленські православні видавці Служебника, Мамоничі, в 1617 або може вже при першім виданю в 1582 році, хоча в той спосіб помочи православній пропаганді між Уніятами. На підставі сього доходить автор до слідуєчих конклюдій: 1) слово „пра-

рови бути противної гадки що до поділу православних на чотири класи, але не вілі по йому уживати брехні в тій цілі, щоби представити цілу брошуру Митрополита п. з. Вожа Сійбє, як новий замах на католицьку церкву, зв'язаний органічно з цілим рядом схизматицьких експериментів, доконавих в історії нашої Унії. Впрочім першим услівєм кожного Українця і католика, що є насправду „*treu haltend an Rom*“, є, щоби був „*treu haltend an seinen Bischof*“. Церкву католицьку не знає таких „католиків“, що суть вірні Римови в калюмніях обкидують своїх єпископів.

вославний" має п'ятно акатолицьке, схизматицьке 2) народ гір-
шить ся сим словом, а звідси колізія між правом природним
а правом позитивним людським 3) о слові „православний" на
Великім Вході можна те саме сказати, що думають католики-
Німці о слові: євангелик. Нарешті ставить автор постулат, що-
би власть церковна замінила слово „православний" на като-
лицький, або усунула се слово цілковито, ідучи за практикою
давнійших часів, коли поминало ся вірних словами: Да помя-
нетъ Господь Богъ всѣхъ васъ въ царствіи своемъ *).

Не без рачії застерегла ся була редакція „Ниви", що і для
відмінних поглядів і заключень радо відступить місця. А що
доси не виринула публична дискусія на сю тему, сього не тре-
ба брати за кепський знак. Не значить се навіть, що тема ся
не є нині актуальною. Протівно, про її актуальність є кождей
переконаний, а повздержливість в дискусії свідчить лиш, що
питанє се є занадто поважне, щоби над ним зараз розпалюва-
ла ся пристрасть противних поглядів. Она вимагає дуже обе-
режного трактованя і може лучше надає ся до приватних на-
рад в тіснійшій кружку, ніж до публичних дебат.

Що до історично-літургічних доказів о. М. Галущинського,
які промовляють за усуненем слова „православний", то самим
доказам не можна відмовити рачії, вони всі суть правдиві.
Лиш застеречи ся треба проти погляду, що історично-літургічні
рації одиноко вистарчають, щоби усунути слово „православ-
ний" з літургічного уживаня. Дальше заключеня о. М. Галу-
щинського треба в части прийняти з застереженнями а в части
відкинути. Щоби дискусію над заключеннями трактувати більше
академічно ніж полемічно, ограничу ся до слідуєчих відпові-
дей: Ad 1) слово „православний" має п'ятно схизматицьке.
Відп.: Наколи його берем в перекрученім і невластивім значіню,
тоді має п'ятно схизматицьке; наколи його берем в правдивім
і властивім значіню, тоді не має схизматицького п'ятна. Даль-
ше, воно є впроваджене в Службі божій в 16 віці в цілях схиз-
матицької агітації, се правда; воно осягнуло сю замірену ціль,
се неправда. А від себе додати треба: воно не осягне заміре-
ної цілі, коли будем противділати сему дорогою католицького
освідомлюваня після даних з гори вказівок. Ad 2) народ гір-
шить ся сим словом, а звідси колізія між правом природним
а правом позитивним людським. Відп.: Перечу се твердженє
так що до першої, як що до другої части, доки не буде фак-
тами доказане. Ad 3) о слові „православний" на Великім Вході
можна те саме сказати, що думають католики-Німці о слові:
євангелик. Відп.: Можна те саме сказати з причини незнання
річі і ігноранції або зі злої волі, яка ту і там знайде ся між
людьми, але не можна сього сказати, коли наступить потрібне

*) „Нива" 1910, 322—4.

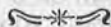
в тій справі освідомлене. Рівнож можна се сказати *de facto*, але не можна сього сказати *de iure*. А що католицька церква не повинна уступати зі свого права, отже і не повинна згодитися на усунення слова „православний“ з уживання.

Що до постуляту, що власть церковна повинна змінити слово „православних“ на „католицьких“, вистарчить відповідь: повинна се зробити, наколи би її спонукували до сього причини ще інші, ніж літургічно-історичної натури, не повинна сього зробити з виключно літургічно-історичних причин. А до сього часу ніхто не має права зміняти собі на власну руку тексту церковного богослуження.

о. М. Щепанюк.

Із Ваших уст даю Вам відповідь.

В 24 ч. журналу *Roma el' Oriente* з минулого року, призначеного з'єдиненню православних з католиками, поміщена інтересна з певного згляду стаття д. Вол. Забугіна, російського католика, під наголовком „XXIII. міжнародний евхаристийний з'їзд у Відні і представителі Сходу“.

В статті Автор передає свої вражіння, які відніс з участі католиків східних обрядів в конгресі. З окрема посьвячує більше слів уніоністичній секції, якої засідання відбували ся в *Schottenkirche*. Між иншим про реферат архієп. д. ра Нейцгаммера про історію способу хоронення Найсв. Тайн д. З висказуєть ся так: „Німецький знаток в богослужбових ділах із змислом передовсім артистичним може справедливо дорожити достопамятними готицькими ковчегами, з їх вежами і прикрасами, які стрічають ся в середновічних німецьких храмах; може в своїм серці цінити їх більше від „золотої храмини“ (*domus aurea*), висячого голуба і взагалі романсько візантійських видів кивота: навіть досі ми йому не противимо ся. Но коли він зробить заключенє, що від VIII. столітя Схід не зділав ні одного кроку вперед в розвитку способів хоронення св. Тайн, і таке твердженє заострить не одним строгим словом на рахунок евхаристийного богочитання на нинішнім Сході, відповімо йому з всьою братньою любовію і смирністю: Почитанє, котре ми східні приносимо св. Тайнам по побожним переданням наших вітців, воно зовсім внутрішнє, містичнє, укрите, личнє. Його поступ криєть ся в глибині душі і християнської свідомости, і тому не може хлопотати ся зовнішнім розвитком способів хоронення св. Тайн. Одиноким зовнішнім, всенародним проявом евхаристийного богослуження є у нас літургія, де кожний раз після Причастія одержуємо благословенє св. Тайнами, і де всякий раз, коли править ся літургія Преждеосвящених Дарів, відбуваєть ся великий і торжественний евхаристийний обхід. Так, даруйте, також і тут виключуєть ся всякий розвиток або дійсний поступ. Вистарчає нам чаша і дискос наших далеких попередників, самий давнійший голуб, цінна „золота храмина“. Наше внутрішнє почитанє може поступати в перед, розвивати ся, усовершувати ся внутр нас: ніхто того не помітить тут на землі крім одного самого Бога, укритого в сьвятім кивоті, в олтарі неприступнім для мірян, — Бога, на присутність котрого вказує вірним тільки тихе сьвітло лампадки висячої у царських врат. Так учили нас наші вітці, так ми будемо учити наших дітий. Коли хочете

строго судити наших відпавших східних братів в їх евхаристійнім життю, то запрошуємо всякого обійти монастирі Росії, великі храми сходу і видіти, з якою вірою і жаром народ сповідаєть ся і причащаєть ся, як молить ся перед і після того, як постить, навіть до полудня тому, що у нас торжественна літургія править ся довго, а вні літургії причастия не допускаєть ся“...

Передаючи статю д. Забугіна до відома своїх читачів „Церковный Востокъ“ розвиває далі думку автора додаючи в замітці: „Нікому тоді і на ум не приходить звертати увагу на те, що безпосередно перед ним хтось інший причащав ся із тої ж чаші і тою ж ложечкою: ум східного християнина тоді цілковито погружуєть ся в небесних розважаннях, для таких земних „мудровань“ (знаки наведеня автора) він тоді прямо недоступний. Не то наші поклонники св. Тайн..., виховані в західній атмосфері. Їх увага скуплена на зовнішнім блеску, яким вони оточують св. Тайни, і в тім напрямі вони готові по силам співубігати ся з культом західного обряду: но в момент прийнятя св. Тайн вони не свободні думати і о других ділах, на примір о тім, що хтось уже перед ними причащав ся тою ж ложечкою, ба й тим дуже заняти ся (Ц. В. 1913 II. стор. 119. — від с. автора). Коли возьмемо під розвагу оба способи евхаристійного богослуження осібю, не з'єднуючи одного з одним, новий західний з його розвитим зовнішнім блеском, і старо-церковний, до нині задержаний на Сході, більше зосередочений в душі, і коли послитаємо, котрий з них ліпший сам по собі..., такі переконані знатоки (?) „духа“ східного обряду як о. Щепанюк (гл. Ц. В. 1913. II. стор. 111 слід.)*, відповідять не запинюючи ся, що новий спосіб ліпший, що на Сході

*) Признаю ся щиро, що пишучи статю „Чи справді облатиництво нашого обряду“ я сам відчував великі недостаті знаня в тих річах, про які я брав ся писати тому, що не маю ні часу ні спроможности дане спірне питанє як слід прослідити. З уваги на те я анонімному авторови відповіди, даної мені під наголовком „Жалкая защита облатиництва“ (Ц. В. 1913 стор. 98 слід.) дуже вдячний за те, що він своїм читачам пригадав на мій характер архикадрального сотрудника і тим мене в певній мірі оправдав з мойого незнаня, яке я в мойій статі виявив. Проте помимо свідомости, що може в многих річах понимаю наш обряд ошибочно, я уважав за свій обовязок забрати в тій справі голос тому, що автор се. обороняючи чистоти грецького обряду поробив такі заключєня, яких послідовне застосованє в практиці моглоб по мойій думці відорвати нас від католицької церкви а що найменше відгородити киятійським муром від її впливу на нашу віру і релігійне житє.

Той слабкий бік становиска, яке заняв криптовім се. відчував мабуть його оборонець анонім. Замість виказати в порядку, що мої докази є безосновні, і як сам обіщов, „постарати ся зовсім точно привести всі мої мисли“, він стараєть ся ослабити їх в той спосіб, що на виривки закидує

навіть нема правдивого евхаристийного поклонення; одначе — одначе можна еще спорити о тім, котрий з тих способів ліпший сам собою, то є що ліпше: проникати ся в душі совершенно почестю св. Тайн навіть забуваючи о всяких земних понятях, або-ж окружувати св. Тайни всяким можливим блеском, а при тім в момент причастия думати о тім, хто безпосередно передше причащав ся з тої ж чаші... Можна поспорити о тім: тільки доконче потреба дійсно і автентично, а не іно у своїй уяві знати і розуміти духа східного обряду" (Ц. В. 1913. V. і VI. стор. 262 слід.).

Референт думок Забугіна очевидно хотів би зі мною „поспорити“ думаючи, що я і подібні мені не зможуть на його мудрості для оборони своїх застережень в тій квестії ні словечком відповісти. Та кинену мені рукавичку я радо підймаю особливо там, де йде о розяснене такого важного питання, як почитане найсв. Тайн.

Д. Забугін на заміт архієп. Нецгаммера, що на Сході від VIII. в. нема поступу в почитаню найсв. Тайн тому, що після нього не слідно там розвитку зовнішнього способу хоронення їх, відповідає, що так не є, бо помимо первісних видів хоронення найсв. Тайн на Сході заховав ся дух внутрішньої побожності до пресв. Евхаристії, отже було щось, що ту побожність піддержало. І тут залишає ту квестію без дальшого досліджування так, як йому яко референтови думок архієп. Нецгаммера о полеміку з ним неходило, тільки о занотоване його хибної думки.

І доти річ осталаб без заміту, колиб не референт з „Церковного Востока“. Той побіжну замітку Забугіна бере вже за рішену справу і яко знаток без знаку запитання ріжниць обох обрядів думає зовсім поважно, що почитане найсв. Тайн на

мені брак логіки, послідовности, невірного передавання думок криптоніма; місяцями збував мене кпанами і насмішкою. В той спосіб, здаєть ся йому, він збив мій закид, що криптонім в своїх поглядах є на хибній дорозі, недучій до заперечення розвою обявлення для нас а навіть до ереси. Зате-ж моїх доказів, що криптонім в своїх поглядах стає в суперечність тому, чого нас учить історія розвитку нашого обряду і потреби практичного душпастирства, ановім навіть не ткнув або агадав про них мимоходом.

Не час на те, щоби невірність метода ановіма виказувати у всіх його проявах тому, що се до розясненя спірного питання не довело би. Мені остає дати відповідь на найголовніші його закиди, а проче оставити судови читачів; дати відповідь іно о стільки, о скільки се є потрібне для оборони моїх застережень.

1. Ановім знаходить „стравное заключеніє“ в такім моім висказі: „Коли культ найсв. Серця або більше почитане Пресв. Богородиці є латинським обряду вже тим самим, що вони введені хочби навіть в найчистішійшій ліді грецького обряду, то так само зазначає вищих прав св.

Сході є „більше зосередоточене в душі“, а на Заході полягає на „зовнішнім блеску“ і те вважає, як видно з тенору його бесіди, за суттєві різниці обох обрядів. Ото ж я приймаючи його виразний вивод скажу йому, що він ошибається ся яко референт і яко знаток обряду, за якого хоче ухитити. Ошибається ся яко референт, бо Забугін тої квестії не торкає, заперечує іно вислів архиеп. Неугаммера, що будьтоби на Сході внутрішнього почитання найсв. Тайн від VIII. в. не було, а про характер почитання у латинників нічого не говорить. Ошибається ся далі яко знаток обрядів, бо східні і західні обряди різняться ся не тим, що перших характеристична ціла булаб внутрішня побожність в душі, а других змаганє до зовнішнього блеску. Різниця полягає іно в способі розуміння і розвитку зовнішнього блеску, якого східному обрядови так само не можна відмовити, як західному внутрішнього почитання. І наш і латинський обряд є в рівній мірі в можности побудити до внутрішнього почитання пресв. Евхаристії. Адже-ж ніхто инший, тільки римська Церков видумала технічні терміни на означенє того, що д. Забугін висловлює реченєм: „Почитанє, котре ми східні приносимо св. Тайнам по

віря приміром первенство і неопшбчність св. Вітця, Непорочне Зачатє і т. п. (Під тим і т. п. анонім повинен був розуміти такі правди віри, які ще нам неясні, але які в наслідок розвитку обявлення і неопшбчної учительської поваги св. Церкви колись в будучности можуть нам прояснитися) в грецькій обряді буде латиницєм обряду, а з того дальше заключєне, що щирій любитель свого рідного грецького обряду за ніяку ціну не може бути щирим католиком“. Добачуючи в тім висказі відсутність логіки у мене анонім дає мені вперед науку, як виглядає перший ключ логіки, як називається ся перше заложєне а як друге, і що вони мусять бути правдиві, коли хочемо, щоби і заключєне було правдиве. Те все очевидно на те, щоби мене яко штубака перед читачами осьмішати. Після тої науки він так каже: „Въ подлежащемъ случаѣ отцу ІІІ. слѣдовало цѣлое преніе свести къ слѣдующему заключенію: I. Каждый догматъ долженъ быть непременно выраженъ въ обрядѣ, мнѣніе другое въ этомъ дѣлѣ ведетъ къ ереси; II. авторъ сс. противится тому, чтобы догматы о Непорочномъ Зачатіи и о главенствѣ папы были выражены въ богослуженіи: изъ этого III. заключеніе: мнѣніе автора сс. ведетъ къ ереси“. (Ц. В. 1913. 100). Так анонім кінчить свій виклад, щоби вкінці сказати, що оба заложєня є не-правдиві, отже і заключєне є хибне.

Я однак остаю ся на далі недотепним учеником, а навіть осьмілюю ся свого учителя спитати: Чому він не придержується ся того, що сказав криптонім сс. а у відповідь йому я, тільки зводить спірне між нами питання на вищий предмет? Чому він, як хоче дійти до пізнання правди при помочи ключа, хоч він не все є потрібний особливо там, де правда сама в собі є очевидна, не укладає його на основі тих даних, що криють ся в моїм висказі? Анонім не знає того, що висказ, в яким він добачує „странное заключеніє“, є тільки так зв. *argumentum ad hominem*, більш нічого.

побожним переданням наших вітців, воно зовсім внутрішнє, містичне, укрите, личне. Його поступ криється в глибині душі і християнської свідомості... То, що східний католик мусить висловлювати цілою хмарою слів і речень, західний католик назве коротко духовим причастієм або адорацією найсв. Тайн, а тим відразу замкне уста кожного, котрий упевнює, що суттю ріжницю латинського обряду від східного є іно зовнішній блиск. Чи ви оба способи Евхаристийного богослуження возьмете разом, чи кожде з них осібно, то все їх остаточною ціллю буде внутрішнє почитанє. Покликувати ся на те, що вірні, приналежні до східних обрядів, постять навіть до полудня ждучи св. Причастия, не є ніяким доказом, бо так само ми, у котрих допускається ся св. Причастіє поза літургією, можемо вказати на сотки вірних, котрі добровільно постять навіть до самого вечера, щоби щойно після вечірні прийняти св. Причастіє. Сього д. Забугін міг не знати, але добре знає референт з „Церковного Востока“. Чомуж бере се за ціху розріжнюючу оба обряди чи способи почитання найсв. Тайн?

Не можна також казати, що „розвитий зовнішній блиск“ в почитаню найсв. Тайн є іно на заході а на сході його нема.

Криптонім у своїй статі висказав ся протипаком почитання найсв. Серця Христового у нас тому, що вважав його введенє у нас латинцєм обряду, отже не признає йому ніякої вартости ні цілі. Я противно в той думки, що почитанє найсв. Серця є впливом живої віри а не розвитку спеціяльно латинського обряду, отже його введенє у нас не є латинцєм нашого обряду, як думає криптонім, тільки зовнішнім висловом внутрішньої віри. Ту саму думку висказує о. пралат Кобилянський у своїх статях оголошених в „Церковнім Востокі“. Сю думку заступають сучасні богослови, котрі в підручниках догматики осібно обговорюють культ найсв. Серця. Колиж криптонім сс. ніяк не хоче сього признати ані не старає ся противної думки доказати, то з тої самої причини повинен і зазначенє Не порочного Зачаття та первенства папи в обряді вважати за облатинцєнє, бо вони рівнож є впливом живої віри а не спеціяльно розвитку обряду у латинників, отже із свого становища не може навіть в часті годіти ся на їх зазначенє в обряді. Колиж на те в певній мірі годить ся, як того хоче анонім, то він сам собі є непослідовний.

Теж, що хтось може знайти ся на дорозі до ересі, коли він виключає всякий вплив католицької Церкви на себе, се так очевидне, що тут не потреба ніякого доказу. Се знають дуже добре ті, що приміром викидають образи Спасителя і Вожої Матері з публичних заведень, що хотілиб усунути научуванє релігії зі школи. Не ходить о те, чи якась догма мусить бути зазначена в обряді чи ні, але о те, чи з предметом віри мусимо познакомлювати вірних чи ні. Що до першого можна сказати так і ні, отже можна спорити, що-ж до другого мусимо сказати так а противна думка є блудна, бо противить ся виразному приказови Господа нашого Ісуса Христа і постановам св. Церкви. Само утне научуванє правд св. віри не

Він є так само на сході як на заході, тільки що один від одного різниться чинним висловом тої думки, яка лягла основою для розвитку обох різних способів хоронення найсв. Тайн. Коли західний католик досить скоро покинув давного голуба завішеного на золотім ланцуску над престолом або уміщеного на урядженій до того вежі а хранилище для найсв. Тайн почав строїти у виді шафки із замиканими на ключ дверцятами, то він тим самим скермував своєю думку на інший спосіб поминання евхаристийного Христа. Голуб, скриваючий у своїм нутрі правдивого Ісуса Христа в евхаристийнім виді, нагадував йому

вистарчає, бо природа чоловіка домагається того, щоби він свою віру і потребу почитання не іно пізнає, але практично виконав, а се діється через відповідне устроєння життя і при помочи обрядів. Протестанти, котрі учать противно, зістали осуджені. І справедливо, бо „право моленья ся є правом віри“ як каже папа св. Келестин. І хоч теоретично піде не сказано, що догма чи якась побожна думка, яка не є доімою, мусить бути зазначена в обряді, то з уваги на практику Церкви треба би над тим питанням добре застановити ся. Ані криптонім ні анонім не моглиб сього заперечити, що на основі приміром наших богослужбових книг і обрядових приписів та дійств ми моглиб відтворити пілий систем нашої віри у всіх її тонкостях навіть тоді, колиб і св. Письмо і інші жерела віри пішли в непамять. Так з огляду на практику св. Церкви треба сказати, що кожда догма буває в якийсь спосіб зазначена в обряді. Тільки для поясненя ключа, який собі уложив анонім, щоби доказати нелогічність моїх заключень. Те-ж, що криптонім сс. в своїй обороні чистоти нашого обряду пішов за далеко так, що заперечив потребу впливу католицької Церкви на наше релігійне життя взагалі, не потреба доказувати. Він осуджує не тільки всякі новости, без яких наш обряд безперечно міг би обійти ся прим. давінки, фіолетову краску фелонів і т. п., але такі, що обрядови не можуть нікодити як прим. нові освячені часи в честь Богородиці і найсв. Тайн або такі, що з обрядом не мають нічого спільного а радше є організацією релігійного життя прим. брацтва найсв. Тайн. Він ніяк не може собі уявити, що питання найсв. Серця Христового і брацтва найсв. Тайн або св. Йосифа Обручника можуть і у нас виступати а попри те ненарушувати чистоти обряду. Словом не тільки з уваги на обряд, але з уваги на інші прояви релігійного життя криптонім сс. бажав би нас відгородити від впливу католицької Церкви, а то мотивує він своїм привязаням до рідного обряду. Таке його становишко дає повне право заключувати, що воно є для нас сполучене з небезпечною віддалення ся від правдивої науки св. віри і духового життя тому, що неосшибочною речницею і учителькою віри і духового життя може бути іно кат. Церков.

2. Нема ніякої непослідовности в висказі, що в російській церкві затратив ся дух первісної грецької Церкви, хоч заховали ся многі зовнішні обрядові звичаї, знаві вже в первісній церкві а тепер у латинників прим. вервиця. Так само дійсно що инше є вводити якесь нове богослужєнє, непрактиковане досі в обряді, тому, що сього домагається внутрішній розвій релігійного життя, а що инше старі, повагою Церкви затвер-

чудесне вочлене Божого Сина від Духа св. і пресв. Діви Марії, а вежа, на котрій той голуб спочивав, її материне лоно. Слід сього розуміння остав ся прим. в льоретанській літанії, де Божа Мати є названа *turris eburnea* (вежа з слонової кости). Таким способом той непомітний голуб побуджував християнина до застанови над величністю Божих таїнств скриваючих ся в пресв. Евхаристії, а відвертав його увагу від нескінченного упорення, якому Ісус Христос добровільно піддав ся приймаючи на себе вид хліба. Та однак первісна думка у західного католика затратила ся з тою хвилиною, коли на місце голуба увійшов

джені обрядові види Богочинства реформувати тому, що комусь здається, що воно повинно бути не так, а інакше. Повоуведені види богослуження у своїх початках мають характер приватний прим. молебень до найсв. Серця тому, що їх відправляємо не в імені вської Церкви, тільки в імені прим. Брацтва найсв. Серця. Зате-ж прийняті цілою Церквою види богослуження прим. св. літургії мають публичний характер, бо правлять ся в ім'я вської Церкви. Против приватного богослуження Церков ніколи не виступала; наглядала іно на те, щоби в ній не було чогось такого, що противило би ся правдині її науді тому, що виділа в тім еволюцію якоїсь нової побожності, а може навіть догми. Від хвилі-ж, коли Церков позваляв якесь нове богослуження правити в імені вської Церкви, воно стає ся публичним. І як до того часу вона дозволяла на всілякі поправки а навіть зміни в приватнім богослуженню, так від тепер вона рішучо застерігаєть ся, щоби хтось поправляв або змінював те, що вона вже раз узнала, тому, що такі зміни чи поправки вважає вже справедливо буренням старого або революцією. Так дійсно, що інше є ввведення у нас з низу служби найсв. Серця Христовому, розумієть ся за відомістю найближчої церковної влади то є єпископа, а що інше по „своєму почину, з низу, без поручення начальства брати ся за очистку нашого обряду“. Перше є користання з норми, яку в розвою нових богослужень і обрядів узнав кат. Церков, друге є відиранням ся в права самого апостольського престолу або що найменше провінціального собора. Перше не є заборонене ніяким собором, друге може стати ся іно за дозволом собора тому, що собором введені облатинення іно собор може зняти. Се говорю загально не торкаючи справи привернення у нас рипіді, що до якої я ошав ся, не знаючи того, що у нас усунуно її не рішенням собора, іно через неуживанє її. А що було знесене через неуживанє, се вільно привернути через уживанє, розумієть ся все за попереднім дозволом єпископа. Отже під тим зглядом я скривдив духовенство Преображенської церкви, за що його на сїм місці з найбільшою приємністю перепрошую. То однак загальної норми не змінює і анонім не управляє до кини з мене іза добачуваної ним непослідовності у мене. Додати треба, що поклонники Христовому Серцю оправдують своє поступованє принайменше потребами внутрішнього релігійного життя вірних і се є готові в кожній хвилі доказати, затеж ані криптонім ці анонім сих причин не можуть навести яко мотив бажаної ними очистки обряду духовенством з низу від дійсних або мнмих облатинень.

в уживане новий вид кивота. Вид замиканої на ключ шафки чи комнатки, в яку Ісус Христос з любови до нас зволив Себе замкнути, насував роздумуючому християнинові понятє вязниці і в'язня, замешкуючого її. Дальший розвій тої думки — се бажанє ту добровільну вязницю Ісусу Христу уприємнити, що викликало змаганє сам кивот як найбільше украсити і вірним уможливити як найсвобіднійший приступ до нього і до Ісуса Христа, отже найсв. Тайни відслонювати при помочи монстранций і обходів з найсв. Тайнами.

3. Анонім несправедливо робить мені кілька разів закид, що я передав думки криптоніма невірною. Так каже, що криптонім не бачить для нас духовної користи іно в латинських видах опростятельних молитов, коли я по його думці підтягаю під той суд криптоніма інші західні новости. Я раджу анонімові ще раз уважно прочитати статю криптоніма а пересвідчить ся, що криптонім так само не бачить духовної користи для нас в майських богослуженнях, в брацтвах найсв. Тайн і почитаню св. Йосифа а почитанє найсв. Серця у нас (у нас, не у латинників) осуджує до того степеня, що не знаходить в нїм не тільки користи, але шкідний вплив, заключуючи, що від часу заведеня у нас брацтва найсв. Серця змогла ся у нас ненависть до людий інших переконань. Се говорить він не тільки мимоходом, але посвячує тій справі цілі уступи.

Де є вид (species), там буде сущність (substantiae) то є предмет, на який вид вказує; деж є сущність, там мусить бути вид. Одно без другого я природнім і реальнім порядку вступувати не може. Кожде з осіб може вступувати з уваги на природний порядок іно в умі, а з уваги на надприродний порядок одно з них вступує реально в пресв. Евхаристії. З того слїдує, що воно в природнім порядку рівнодушне, чи я вказуючи на кришку хліба скажу: „тут нема вида хліба“ або простійше: „тут нема хліба“. Стало ся, що чи то через мій власний недогляд чи іза не уваги складача в цитаті із статі криптоніма пропущено слово „вид а“. З сього скористав анонім, щоби мені закинути зглядом криптоніма злу волю. „О. Ш., каже він, наводить ту замітку автора сс. в перекладі, одначе з сущними неточностями“.

Службу Непорочному Зачатию криптонім виразно зачислює до облативень в самій статі а тільки в увазі додає поясненє, що для нас моглаб вистарчити для зазначеня тої догми давня служба празнику Зачатия св. Анни, і що нова служба не була затверджена апостольским престолом. З того виходить, що криптонім дійсно вважає нову службу Неп. Зач. за непотрібну. Тут одначе він повинен був доказати, що служба Зачатию св. Анни пояснює достаточнo і ясно догму Неп. Зачатия. Я тої справи на сїм місци не можу рішати; зааначую тільки, що тропар Зач. св. Анни, з природи свого призначеня по снюючий значіне празника, вказує на те, що „днєсь вєзвїдїа є҃з҃ы разрѣшїтєсѧ“ і що Бог вислухав молитов Йоакима і Анни. Св. Церков головнo радуєть ся іза того, що скінчила ся бездітність родичів Марії а не має на думці самої догми Неп. Зачатия. Звертає хіба на неї увагу о стільки, о скільки прим. через празндованє Рождества св. Іва-

Хотячи відгадати закони розвитку зовнішнього почитання найсв. Тайн на Сході, ми мусимо вернути до тої думки, яку спершу як східним, так західним піддавав голуб а може на відворот він сам був практичним вислідом тої думки. На сході, як відомо, довше заховав ся в уживанню давний голуб яко місце хоронення св. Тайн а се мало той добрий наслідок, що у нас міг витворити ся зовнішній культ пресв. Евхаристії зовсім відмінно від західного, ба, первісна думка, з якою християни відносили ся до найсв. Тайн, здобула собі право горожанства.

на Хрестителя піддає думку богословом, що св. Ів. Хреститель в часі, як він „взяв ся в чреві“ матери, міг бути звільнений від гріха первородного — клястия, яка досі не рішена, але запрятує уми богословів. Значить ся, що дійсно після проголошення догми Неп. Зачаття показала ся потреба і у нас присвятити тій правді особливу службу, що і стало ся, а прилучено її до празника Зач. св. Анни, бо в ній криється ся віра церкви в Неп. Зачаття. — Виходить, що навіть через зіставлене того, що криптоїм сказав в тексті, з тим, що сказав в увазі про службу Неп. Зачаття, у нас, я мав би право сказати, що криптоїм противить ся зазначенню догми Неп. Зачаття в нашій обряді. Те-ж, що я реферуєчи думки криптоїма, „заблагоразсудив скрити это отъ читателей „Нивы“ не в ніяким прогріхом против автора, раз тому, що референт в осуді якогось автора може і має право не звертати уваги на те, що автор сказав в замітках до своєї статі, а по друге — навіть якби в тім случаю був звернув увагу, то справи не міг инакше представити, як дійсно представив. Референтови вільно далі пропустити такі місця реферованої статі, які не виходять в користь автора, тільки або є безпредметові, або для автора некорисні. Як раз те, що криптоїм на 200 стор. (Ц. В. 1912) мимоходом згадує про вплив Заходу на Схід в обрядових справах, виходить на його некористь. Коли він добре знає, що був такий вплив, а помямо того ми не златинчили ся, то чому він на тепер не хоче признати того впливу навіть в річах конечних?

В двох цитованих мною реченнях з статі криптоїма є дійсно противорічність, а се аноїм був би легко побачив, колиб замість мене широко поучувати, в чім лежить противорічність, був постарав ся збити доказ чи пояснене, яке я у моїй статі подав.

4. Книжки аноїма з мене ні причім, бо вони нічого не доказують. — Ліпше розуміне правд св. віри від отців, що жили перед халкедонським собором, приписую не собі, але учительській повазі католицької Церкви, котра те ліпше розуміне передає своїм вірним, отже й мені. — Покликувати ся на свідодство св. Ів. Золотоустого на те, що в IV. в. введено у нас під впливом Риму ипший освячений час для святкування Різдва Христового, як був досі, не „обнаружує“ зовсім у мене незнання первісної історії празника Різдва Христового, як він розвивав ся у нас. Аноїм повинен був доказати, що свідодство св. Ів. Золотоустого є або не автентичне або мною не вірно поняте, а тоді був би мене переконав, що нам і ині перенимаєи із Заходу має яко нового освяченого часу в честь Богородиці (о то іменно ходять) мені не можна оправдувати. Книжки аноїма можуть остати при ній.

Східний християнин почав мало звертати уваги на упокорене Ісуса Христа в Евхаристії, навпаки він не могучи собі його пояснити, почав подивляти незглубиму тайну Божої величності. Тому з великим страхом приступав до місця чудесного перебування Ісуса Христа, вважаючи себе недостойним на Нього свої очі піднести. Так витворює ся у нього бажанє, противне тому, яке повстало на заході, іменно бажанє закривати найсв. Тайни. По його думці присутністю евхаристийного Ісуса є освячений не тільки голуб чи опісля „золота храмина“,

Тях кілька примірів повинні вистарчити на доказ, якого метода анонім придержуєть ся в дискусії зі мною. На ту тему можна би сказати ще більше, одначе шкода часу на те. Хто-ж цікавий, звольте прочитати статю аноніма і сам осудити. А тепер мій обовязок вказати на помилки, які я сам сповнив у моїй статі. І так:

1. Жалую дуже, що я не умів здержати ся під обурення там, де я добачував у криптоніма алу волю. Іменно, коли хтось мені почне говорити, що відселююване найсв. Тайн в цілі благословення Ними людей чи задля їх адорації або таке а не інше зображення найсв. Серця Христового і т. п. є облатиненням обряду, я можу дискутувати, можу навіть йому правду признати, бо се дійсно належить до обрядових питань. І тільки тут власне поле попису для криптоніма чи аноніма. Якби анонім замість прокидувати ся у відношенню до мене в учителя логіки, був прийняв на себе роль учителя обрядів і принайменше умотивував те, що сказав криптонім, я був би йому навіть вдячний. А так я сам є змушений поправляти ся в тім, чого я недорозумів або представив неясно. По зрілшій застанові признаю тепер, що в облатиненням нашого обряду, як хтось вводить у нас образ погруддя Спасителя з серцем на верха, коли ми східні католики могли б для почитання Христового Серця обмежити ся на вказівці, даній нам в нашій проскомидії, і почитанє Серця пояснити вірним на основі отвертої рани в боці Ісуса Христа. Можна також зобразити ту правду в інший спосіб, але згідний з вимогами наших власних обрядових традицій. Недавно бачив я зображенє Христового Серця одним нашим артистом, причім заховані були іконописні приписи давних грецьких подлинників. На золотім тлі був зображений Христос в цілій поставі, саме тло переходило у світліяну авреолу прабираючи вид серця, а у ніг Спасителя два ангели відбували адорацію закриваючи долішній рубець Його одежи своїми крилами. Все то виявляло строгі черти нашої східної іконописи. Так само можу признати, що для почитання у нас св. Йосифа Обручника не потреба нарушувати празник Собора пресв. Богородиці тому, що наша Церков вже давнійше призначила службу св. Йосифу на першу неділю по Різді Христовій. Так не одно, що називають облатиненням, знайшло би умотивованє або готові види в наших обрядах.

В той спосіб повинен був поступати криптонім а у своїй відповіді анонім і я не міг би мати що небудь против них. Колиж криптонім у своїм розумованю піде далі як зачеркнув собі в наголовку своєї статі, коли він зробить заключенє, що нам не потреба брадства найсв. Тайн, бо се є латинцєм обряду, коли він почитанє найсв. Серця чи св. Йосифа у нас

схоронююча св. Тайни, але вся частина церкви, до котрої йому від першої хвили построювання християнських храмів і без того силою факту був зборонений вступ так, як і частина все була відгороджена для простих людей також в давніх поганських базиліках, які опісля замінені на християнські храми. Колиж він з тою природною забороною получив у своїм умі надприродну заборону, подиктовану йому своїм способом пониманою почесною для найсв. Тайн, тоді справді та відгороджена частина стала для нього тим, чим для латинника є сам киворий а для старо-

назва без застережень також облатиненем, то я мушу йому сказати: Пожди, братику, і не загони ся поза границі, які ти собі зачеркнув в паголку. Колиж він навіть не умотивує своїх висказів а до того поче прим. почитанню найсв. Серця у нас приписувати шкідливі впливи, тоді не остає для мене нічого іншого, тільки добачувати в нього злу волю. А не моя вина, що я в таких случаях не умію удержати свого темпераменту в відповідних границях а мимохіть висловлюю свої думки у виді „кренких слів“. Се моя помилка з тактичних оглядів, але не з річєвих, бо навіть ті „кренкі слова“ я у своїй статі умотивував, дарма, що аноні цього не хотів признати.

Великої помилки допустив ся я в першій увазі до моєї статі. Іменно там сказано, що на Сході був звичай у великий четвер освяченого і омоченого в св. Крови агнца старати на порошок для причастия хорих, а про губку, що вона заступала вийшній ручничок. Отже після евхологіона Петра Могилы агнца не стирали, тільки зараз після омочення в св. Крови кошем роздроблювано на дрібні частки а опісля по засушенню перешовувало на цілий рік. Губка служила не до очищення дискаса, тільки на те, щоби оставші частини згорнути до чашки, а то тепер робимо пальцем а не ручником.

Для оправдання себе із тих помилок мушу перейти на поле педагогіки. Кождий, що хоч поверховно в обізнаний з законами виховання, признає мені, що шкільний підручник для молодіжї середніх шкіл мусить подавати самі наукові певники, а коли подає якісь гіпотези, то се мусить бути ясно сказане. Хто до шкільного підручника прим. історії не ставлявби таких вимог, той не мавби поняття о педагогії. Виходячи з того погляду, я впросто уважав за нерозумне сумнівати ся, що приміром підручник історії церкви для середніх шкіл міг би подавати блудну думку за певник а ще до того про таку річ, яку кождому приходить ся дуже легко прослідити. Ізза того я дійсно „авторитетно“ вичитав лекцію читачам Ниви“, як в тім случаю справедливо закинув мені аноні. В шкільнім підручнику історії церкви, на 184 стор. так читаво: „В св. евхаристії усунуто доливане до причастия теплої води, уживане губки до очищення чаші і дискаса і перешовуванє агнца освяченого в великий четвер і омоченого в св. Крови та стертого в порошок на цілий рік для причастия хорих... Признаю ся, що руководячи ся вище згаданою педагогічною нормою я був до того степені пересвідчений про згідність тої звістки з жерелами, що осмілившись посудити критикою се. о свідоме і ложне натяганє правди до своїх поглядів. Тепер іно щасливим случаєм довідую ся, що то, що є певною

завітного Ізраїлитянина була сьвятая сьвятих. І як латинник вважав за потребу svojого серця киворий прикрашувати тому, що в нїм бачив увязненого Ісуса Христа, так вірний грецького обряду рівнож прикрашував місце особливого перебування Ісуса Христа, але вже не сам кивот, що мав для нього виключно символічне значінє, нагадуючи йому діло воплочення Божого Сина, тільки всю часть церкви, відгороджену від прочого храму спершу низкою решіткою а опісля в міру розвою високим, аж по кришу сягаючим іконостасом.

Так східний християнин під впливом думки, яку піддав йому голуб скриваючий найсв. Тайни, витворює нинішний наш іконостас. А що він розвій іконостаса дійсно лучив з почитанєм пресв. Евхаристії, сьвідчить те, що яко улюблений мотив при різбленю решітчастої стіни, на якій мали бути завішені образи, та царских врат є — особливо у нас на Руси — листє і овочі винної лози, а також те, що між образами над самими царськими вратами він умістив образ Тайної Вечери а в XVI. віці подекуди образ великого входа, при чім служачим являють ся ангели. А прочі образи з часом зістали так угруповані, щоби вони вірному систематично пригадували діло Божого обввлєня розпочате в раю а довершене хрестною смертю на Голготї. Тому іконостас у самім своїм горішнім закінченю пишаєть ся образом Розп'ятя. Словом іконостас мав християнинови

нормою у других народів, у нас такою єще не може бути. І соромно мені не тому, що я сам осьмішив ся, але тому, що досі не знайшов ся серед нас ніхто, хто на ту слабу сторону наших шкільних підручників звернув би увагу. Соромно мені за мого катехита, що так мене навчав, соромно за себе самого, що через шість літ я так само учив моїх учениць виділових шкіл, а вжеж найбільше соромно мені за всяких крипто-анонімів, котрим на те поручено то незалежне наукове становиско, яке займають, щоби стояли на сторожі чистоти науки і були учителями для молодшої братії а особливо для таких „полетущих“ катехитів як я, котрі ізза обовязків в парохії не мають часу як слід приготувити ся до лекції в школі і шкільні підручники провірити. Отже на те ми, отче крипто-аноніме, нас маємо там у вершин знаня і науки, щоби ви своєю наукою нам спішили в поміч а не дозволяли через цілі десятки літ ширити серед молодіжи ошачобні думки.

На кождий случай мої заклочєня в першій увазі, оперті на вказаній ошибці, треба вважати за безосновні на так довго, як довго хтось ясно не рішить, як було з тим переходуванєм причастників для хорів. Можливо, що звістка у шкільнім підручнику є також згідна з правдою а припис в евхології митрополита Петра Могили є так само реформою давнійшої практики, як було реформою взагалі знесене того звичаю на замойськїм соборі. Сього на разі не маю часу провірити і тому над тою справою ставлю до якогось часу знак питання.

узмісловити в найвищій розвою ту думку, яку з початку може неясно піддаав йому голуб чи золота хрзина, зберігаюча найсв. Тайни. Звідси буде ясно, чому суцною річю, яка після нашого обряду повинна знаходити ся на престолі є євангеліє а не конечною, ба зайвою хрест з розп'ятим Ісусом, який примусить бути на латинськїм престолі. Євангеліє вказує на євхаристийного Ісуса яко Учителя, котрий об'явив і пояснив нам те все, що є зображене на іконостасі, а хрест тут зайвий тому, що він вже і так зістав уміщений в закінченю іконостаса. Тепер зрозуміємо, чому в храмі чистого грецького обряду повинен бути іно один престол так, як понятє престолу в умі східного християнина є як найтіснійше зв'язане з почитанєм найсв. Тайн, спочиваючих на нїм, а до того один престол є символом одного Бога в трох особах.

Отака думка була основою розвитку для зовнішнього почитання, а передовсім спосіб хоронення найсв. Тайн на Сході. На неї вказує св. Іван Золотоустий, коли в гомілії на послання ап. Павла до Ефесів так каже: „Коли ти бачиш, що відкривають ся обі половини зав'язи (яку на взір старозавітної зав'язи уміщувано за іконостасом), то представляй собі, що відкриваєть ся небо і на землю сходять ангели“, Розвиток іконостаса а радше сьвятої сьвятих наших церков дійсно не кінчить ся з VIII. віком, але сягає XVII. а навіть початків XVIII. віка. Сей чудовий і розкішний іконостас, цілковито заслонюючий олтар, се наш спосіб хоронення найсв. Тайн. Він є витвором нашої рідної русько-української культури і нашої релігійної думки. І се нікого не може здивувати, що як раз у нас помимом наших злиднів під релігійним зглядом за монгольських а по части навіть за польських часів, ми з'умили що до того піти так далеко, коли згадаємо, що наші предки визначались великою побожностю до найсв. Тайн, що навіть в XI. і в першій половині XII. віка у нас єще в повній силі було практиковане частє св. Причастіє тоді, коли той звичай занепав навіть на Заході. І погадати собі тепер, як далеко ми були би зайшли в почитаню прєсв. Євхаристії, колиб ми подібно західним народам були могли свободно розвивати ся під благотворним впливом кат. Церкви.

Так на мою думку потреба розуміти ріжницю в способі почитання найсв. Тайн між обома найкрасшими обрядами кат. Церкви. На запитанє референта з „Церк. Востока“: „котрий з них ліпший сам по собі“ — відповідаю: Колиб ріжниця обох способів почитання була дійсно така, як він сам її розуміє, я не спинюючи ся мусїв би признати йому правду і сказати, що той спосіб ліпший, котрий „більше зосередоточений в душі“. Ми пересвідчуємо ся одначе, що референт ошибаєть ся, бо дійсна ріжниця не в тім, що один зосередоточений в душі а другий в зовнішнім блеску, тільки у внутрішнім способі розуміння їх творцями природи євхаристийного Ісуса. Оба способи, що правда, протягом віків витворили два позірно собі противолежні

зовнішні культи пресв. Евхаристії, одначе ні один з них не виключує того, що референт зве зовнішнім блеском, а ні також перший не має меншої сили від другого в душах вірних викликувати внутрішню побожність до найсв. Тайн. Вправді дехто мігби сказати, що на заході внутрішнє евхаристийне жите красше розвинуло ся як у нас, одначе тут входять в гру інші причини іменно постійний вплив науки кат. Церкви, якому Схід дуже скоро перестав підлягати. З окрема чи ми вдумаємо ся в природу Ісуса Христа беручи за предмет розважань величність Його Божих прикмет та виявленя чи нескінчену Його покору та любов для нас, яку Він виявляв приймаючи на себе вид хліба, ми під духовим зглядом все мусимо дійти до тих самих заключень подиву, любови, бажаня Йому віддячити ся через відповідне устроєне свого життя, адорації і т. п. Так бачимо, що тут висшости одного над другим способом почитання не може бути і східний католик не може докорювати західному, що у нього почитанє пресв. Евхаристії полягає іно на зовнішнім блеску — а західний не має права з гори дивити ся на східного тому, що у нього не знаходить кивота до збереженя св. Тайн в таких виді, як має у себе. Один з другим так гарно доповнюють ся, оба так відповідають дійсности і природі Ісуса Христа, в наслідок чого бере охота заключити, що Боже Провидінє навмисне так розпорядило, щоби оба культи осібно розвивали ся для більшого прославленя пресв. Евхаристії.

Так треба відповісти, коли питанє возьмемо в загальнім значіню. Трохи инакше випаде відповідь, коли узгляднимо ті обставини, які серед нас витворили ся. Як приглянемо ся нашому релігійному рухови послідних часів, мусимо запримітити два напрями або дві школи. Одна з них каже: Чим більше зближимо ся до Риму навіть під зглядом деяких обрядових звичаїв, тим ліпше для нас, бо тим певнійше збережемо чистою нашу віру. Для представителів того напрямку обряди є річ підрядна — а головною цілю є духовне жите і спасенє душ. А коли та головна ціль по їх думці не дасть ся досягнути при помочи рідних обрядів, то вони без викидів совісти беруть те, що дають латинські практики. Друга школа є того погляду, що нам від латинників не потреба нічого переймати навіть тоді, якби воно і не мало обрядового характеру прим. культ найсв. Серця, брацтва найсв. Тайн і т. п. тому, що після них наш перший обовязок зберечи чистим обряд, а того рода латинські новости є вже самі собою облатинщенем або ведуть до нього. Справу духовних потреб вірних представителі тої школи не порушують а по крайній мірі дають раду, що ліпше буде поки що заняти вижидаюче або по словам других закостеніле становиско, доки Провидінє не зішле нам ліпші часи, які дадуть нам людий спосібних двигнути наше обрядове діло вперед на пүти дійсного питомого — а не запозиченого поступу" (Ц. В. 1912. стор. 130).

Се в теорії. В практиці представителі першої школи по своїм силам змагають до релігійного відродження народу при помочи средств, які вважають найуспішнішими, отже вводять богослуження і, де можна цілодnevні адорації перед відслоненими найсв. Тайнами, монстранції в обходах з найсв. Тайнами і тим подібні новости. Їх праця на наших очах викликає те, що з своєї природи мусить викликати — загальне заінтересоване народу духовним житєм. Се велика заслуга першої школи. Поклонники другої школи вважаючи за відповіднійше „заняти вижидаюче становище“ придержують ся давних традицій з гірших часів нашого релігійного життя і поучують народ о найсв. Тайнах хіба іно о стільки, о скільки їх спонукує до того розумінє рідного обряду. А що вони о ріднім обряді мають хибне розумінє, то се викликає той наслідок, що їх вірні мають о найсв. Тайнах і духовім житю дуже мале понятє, а самі вони не запримічують того, що з упадком релігійного внутрішнього життя занепадає сам обряд і то понятє, з яким наші предки за ліпших часів нашого релігійного життя до нього відносили ся. Бруд на престолі і за престолом, затрата у народу почутя сьвятости місця, де переховують ся найсв. Тайни, словом брак всякого зовнішнього почитання для Них — се позначки того обрядового занепаду, се вислід тої хибної доктрини, що нам від латинників не вільно переймати нічого, бо все те яко ведуче іно до зовнішнього блиску є облатиншенем обряду.

Для потвердження того єще один примір з мого власного досьвіду. Минулого року я був зайнятий яко місіонар між нашими робітниками в Німеччині, де я мав до діла з людьми, що зійшли ся з цілої Галичини. Отож з рукою на серци і так щиро, як на сповіді, можу сказати, що люди походять з таких парохій, де душпастир причислюючи ся до поклонників першої школи позаводив так зв. облатиншеня, мали велике розумінє найсв. Тайн, що також практично оказали своїм примірним житєм на чужині. Вони не тільки, що у своїх хлібодавців удостоїли ся на похвалу „*Sie sind hochanständig gut und christlich gewinnt*“, але з сльозами в очах просили прим. о молебєн до пресв. Богородиці, олтар старали ся прикрасити цвєтами і чим могли, помимо відсутности дзвоника знали, коли укланькути і уміли брати живу участь в Богослужєннє і радо годили ся на св. Причастіє після латинського обряду тоді, коли я сам не міг їх запричашати. Се справді були люди, котрі мали внутрішнє розумінє найсв. Тайн таке, яке після „Церковного Востока“ дає іно східний обряд, — коли вірний в часі св. Причастия „забуває о всяких земних понятях“ і не думає о тім, хто „передше причашав ся тоюж ложочкою — і з тоїж чаші“. Таке сьвідєцтво можу видати тим, котрих духовні провідники дома не лякали ся „облатиншенє“, а працювали як знали і уміли. Такими були люди приміром з Ванєва, Соколівки, всього жовківського повіта — і многих інших місцевостей. Найкрасше показали ся па-

рохіяни того священика, з котрого іронізує д. Забугін, що будь-то він у своїм рефераті на конгресі у Відні взиваючи духовенство до прикрашування престолу живими цвітами „хотів тим винагородити облатинене обряду і духа у нас“ (Ц. В. 1913: стор. 260). Вони не тільки, що украсили престол цвітами після наук свого пароха, але усі мали молитвослови і уміли гарно співати. Се були самі члени брацтва найсв. Тайн або найсв. Серця Христового. — Як виглядає на далекій чужині життя тих людей, котрих парохі о нічім иншім не думають, як тільки над тим, аби „соблюсти обряд“ після рецепти всяких криптонімів, анонімів і знатоків обряду без знаку запитання з „Церковного Востока“, годі тут описувати, бо соромно і жаль, що ізза особистих зглядів і поглядів деяких людей тисячі душ марне пропадають. Хто цікавий, той зволить переглянути звіт в „Емігранті“ (II. стор. 100 слід.), а там на цифрах переконає ся, що то значить хопити ся якоїсь хибної думки і її уважати нормою в душпастированю. Там також довідає ся назв тих парохій, на які мені ось тут ніяково вказувати.

Щож нам отже ділати? Хибаж покинути ту гарну традицію, яку про обряд передали нам наші попередники, а всім перейти на латинський обряд? Ні, сього я не кажу. Красні висліди праці представителів першої школи повстали не тому, що вони для їх осягнення хопили ся облатиншень, але тому, що — менше о те, в який спосіб — вони зблизили своїх вірних до евхаристийного Ісуса. Ту саму ціль вони були би осягнули і тоді, колиб своїх вірних були научили, що адорация найсв. Тайн може так само гарно і успішно відбутися навіть при замкнених вратах без відслонення найсв. Тайн, що празник пресв. Евхаристії може дуже добре відбутися без монстранції і т. п. На кождий случай їх вірні, обучені о найсв. Евхаристії і духовнім житю в Ній, лекше далиб ся переконати, що облатиншення, до яких вони може привикли, можна в кождім часі усунути без шкоди їх внутрішньої побожності до Евхаристії, ніж вірні представителів другої школи далиб ся наклонити прим. до св. Причастія в другім обряді тоді, коли вони його не можуть дістати після рідного обряду. Се говорю на основі власного досвіду.

За мале розумінє і недостаточне внутрішнє почитанє пресв. Евхаристії у тих других є не тому, що їх духовні провідники в душпастированю застосовують виключно приписи грецького обряду, але тому, що мають хибний погляд на обряд. Якби вони хотіли те признати, що у нас можуть єстувати брацтва найсв. Тайн без нарушеня наших обрядових окремішностей, якби вони хотіли розрізнити між самим внутрішнім культом найсв. Серця а зовнішнім його висловом, який може у всім відповідати вимогам грецького обряду, вони без облатиншень моглиб повеличати ся тим самим успіхом, який перші осягнули з облатиншеннями.

Так обі школи в дечім ошибають ся. Перші мусять се зрозуміти, що годі їм своєю практикою відтручувати своїх східних братів від католицької церкви тим більше, що се, до чого вони стремлять, можна так само добре осягнути при помочи рідного обряду. Як раз те, що західного католика може одушевляти, східного може згіршити; показуване вірним найсв. Тайн за шибкою монстранції може видати ся східному християнови найбільшого їх зневагою, бо він привик до того, що у него Тайни повинні бути закриті. А коли се конче потрібне, що би в празник пресв. Евхаристії св. Тайни були обношені, то чому нам не взяти вказівки звідси, звідки ми її взяли в устрою нашої церкви? Як старозавітні Ізраїлитяни заслонювали сьвяту сьвятих перед вірними, так ми заслонюємо олтар іконостасом; як вони обносили скинию завіта в ріжних потребах, так і ми моглиб устроїти собі замість монстранції рід тако скинії або кивота до обношення найсв. Тайн. Се навіть було би дуже величаво і згідно з вимогами нашого обряду, колиб прим. по більших містах чотирох або більше сьвящеників прибраних у всі ризи і зо сьвітлом в руках в часі евхаристийного обходу на взір старозавітних сьвящеників несли опертий на раменах такий кивот з найсв. Тайнами у його нутрі. Коли та моя думка видасть ся сьмішною, то принайменше в тім не ошибаю ся, щоби обносити св. Тайни закритими.

Представителі другої школи мусять покинути ту хибну думку, що для збереження обряду треба відгородити ся від впливу кат. Церкви безсумнісно, бо тоді і духово знидїють і обряду не збережуть. Вони мусять се прийняти за норму, що обряди яко такі можуть розвиватись осібно, але внутрішнє релігійне жите і віра, які обрядам дають основу, мусять бути спільні.

Так на мою думку повинні поступити обі школи з окрема. А спільна їх праця полягалаб на тім, щоби через часті науки о найсв. Тайнах народ поучити о їх сущности і необхідности їх почитання. Потреба також через науки о обряді наудити народ, щоби він до сьвятої сьвятих наших церков відносив ся з такою почесністю, з якою до них відносили ся наші предки. А то чи через недбалство чи може ізза впливу латинського обряду наш народ затратив сьвідомість сьвятости того місця — і при кожній нагоді юрбою пхає ся до нього гейби до хати свогого доброго кума. В цілі привернення сьвідомости сьвятости місця потреба тут удержати більше як взірцеву чистість і опрятність. Добре би було, щоби у нас привернено давні сьвячення в чини низших служачих престола, як півця, сьвіщеносця. Колиб народ знав, що крім особи, спеціально на те посьвяченої, нікому більше не вільно перейти навіть дияконські двері, його почитанє для найсв. Тайн змогло би ся о сто процент. Для більшого прикрашення того св. місця і звеличення його Божественного жителя можна би вірних лучити в брацтва найсв.

Тайн, які, ще раз повторюю, не можна ніяким чином назвати облатиншенням обряду.

На докінчене ще одна увага. Д. Забугін каже: „Наше внутрішнє почитанє може поступати вперед, розвивати ся, усовершувати ся внутр нас: ніхто того не помітить тут на землі крім одного самого Бога, укритого в сьвятім кивоті“... а референт тих слів з „Церк. Востока“ пішов еще далі упевнюючи, що сущною цїхою почитаня пресв. Евхаристії на Сході є почитанє в душі, а у латинників зовнішний блеск. Нам отже не потреба „облатинщеця“; нам вистарчить почитанє в душі, котрого ніхто не потребує помічувати — крім самого Бога. Ми вже бачили, що в дійсности воно є инакше. З другоїж сторони ми осьмілюємо ся спитати: Чи таке говоренє не є вже протестантизмом, який як раз за основу своєї доктрини, взяв ту думку, що вистане, аби кождий вірний почитав Бога в душі а сам зовнішний блеск — се зайва річ, витвір всьпятиного папства?

Референт „Церк. Востока“ каже, що я і подібні мені „відповідать не запинюючи ся, що новий спосіб (латинський) ліпший, що на Сході навіть нема правдивого евхаристийного поклонення“... О скільки таке заклученє на мою адресу є правдиве, най посвідчить те, що вже я сказав в попередній моїй статі: „Годимо ся на те, що нинішний православний Схід зміг би заясніти гарнійшим релігійним житєм, ніж ми так, що і ми були би спонукані його наслідувати і стреміти до обрядової з ним єдности, але на Бога, се може стати ся не зараз, як Ви того домагаєте ся, іно тоді, коли Схід знайде ся у стіп Христового Намісника, котрий одинокий має право рішати про нашу віру, отже впливати на витворенє обрядів яко зовнішний вислів віри. Поки-ж що ми можемо іно молити ся, щоби між нами а ними устала ненависть, а її місце заняла любов та виrozumінне, так конечні до зросту всякого доброго діла“ („Нива“ IX. стор. 605 слід.). Те ж, що по монастирях Росії і у великих храмах Сходу народ з жаром приступає до св. Причастия, се іно слабій відгомін давних красших часів церковної єдности Сходу з апостольським престолом. Преріжні і найдивачнійші секти в нутрі російської Церкви і те, що віруючий російський народ так легко позваляє себе руководити всяким Іліодорам та „Чорним Львам“ (гл. Ц. В. 1913 стор. 312), показує наглядно, що пресв. Евхаристия навіть „в глибині душі і християнської сьвідомости“ російського народа не є тим, чим вона нині є в глибині душі і християнської сьвідомости католицьких народів. У них Вона на наших очах стаєть ся організаційним чинником не тільки внутрішнього духовного житя, але її вплив слідний на всьому суспільному житю. Сього не можна сказати про вплив пресв. Евхаристії у народів Сходу тому, що відпадненє їх від католицької Церкви підорвало у самих основ rozumінє і вплив її. Той сам прояв занепаду почитаня пресв. Евхаристії був впрочім і в нутрі католицької Церкви в часі так званої західної схизми.

і в часах, приготовлюючих її, одначе св. Церков через розумні і далеко текучі реформи (прим. установлене празника пресв. Евхаристії Урбаном IV. в XIII. в. і загальне його введенє та усовершенє протягом XIV. в.) змогла чим скорше злomu запобічи і на довгі віки zapewнити собі супокій та повний розцвіт релігійного житя. До таких реформ нинішня православна Церков є за слаба і не здібна, а се знов сьвідчить, що одинокє її спасенє у сполуці з жерелом житя, католицькою Церквою.

о. О. Гнатишак.

Церква в Сурохіві, пов. Ярославського.

В новіших часах повстало по наших парохіях много нових мурованих церков, передовсім на західнім пограничу нашої землі. Вистарчить виглянути через вікно вагону, аби зазримити наглядний зріст нових святинь.

Єсть се культурне зазначенє нашого вствованя, навіть перед побіжним поглядом подорожного, що ми є тут — живем та розвиваем ся; єсть се обяв творчої сили нашого народу та безперечно свідощтво єго глибокої побожности; бо як би там в поодиноких случаях і не було, то все таки завдяки спроможности і добрій волі многих побожных вірних, доми Божі і то нераз дуже величаві, повстають і число їх з року на рік збільшає ся помимо того, що відносини економічні не поліпшають ся.

Особливо прикмети глибокої побожности, помимо многих злих впливів, не може ніхто нашому, з природи доброму, народови відмовити. Хотьби глибоко на дні серця укрита, — все таки тліє іскорка любви до своєї церкви; нераз, правда, присипана грубою верствою упереджень, злих намов, всякої пресії, недолі або і злих склонностей, — але умійте лише ту іскорку роздмухати, а вона загорить ярким полумям такої жертволюбности, що серце ваше ростиме з радости. Коли приходить ся читати прости, але щирі листи парохіян-емігрантів, що з тугою в серці за своєю святинею шлють тяжко запрацьований гріш, нераз в значних жертвах, часто прослезити ся приходить над тою вдовоною лептою.

Коли лише здобудите довіре народу, коли він побачить вашу енергічну, доцільну працю, — жадна трудність для вас не буде вствувати.

Отся любов та пошана для рідної церкви пливе мабуть з історичної традиції. Наш варід інстинктивно відчував, що єго цевков, то підстава єго вствованя, під котрої охороною перетрєвав важку історичну долю. Серед найбільшої темноти, убожества, недолі та пониження, коли єго навіть за чоловіка не уважали, гордили ним, коли він був лише неначе робучим інвентарем на чужій ниві... лиш там в тій церковці тліло для єго світелце, що огрівало єго любовию та співчутєм, проясняло темряву, проганяло зневіру, додавало сили перенести всі бурі, додавало нової енергії до борби за ліпшу долю та щастє вітчизни. Ось чому варід послідний свій шелью зложити готов на жертівнику своєї церкви.

Інша однак річ, чи з чисельним зростом сьвятинь іде в парі їх вартість архітектурна, чи слідно який поступ в нашім будівництві церковнім, а що найважййше, чи дасть ся запримітити яка питома ціха, яке змаганє до приміненя власного стилю, до видосконаленя своєрідної форми?

І справді жаль великий, колиб стільки енергії, стільки зусиль, стільки накладу праці, стільки средств віднятих убогому народови марнувало ся задля будов неудатних, негарних, чужих нам структурою, не відповідаючих нашому обрядови; а то тим більше жаль, що трівка мурована будова буде довгі віки німим сьвідком про стан, бодай чи не занепад, нашої архітектури церковної.

Наш нарід, сказавбим, стоїть в сїм случаю поза границями всякої відповідальности; тут свого облича, свого народного „я“ оказати не має можности. Він опанував лише деревляний матеріял і допровадив техніку будівляну з сего матеріялу до незвичайної досконалости, — а гевій народу сотворив з кінцем XVI віку такі прегарні, такі скінчені типи церков, що вони носять всі знамена оригінальної форми архітектурної, самостійного стилю народного.

Отсей деревляний стиль перейшов в части в муровану архітектуру, а его судьба, его дальший розвій, лежить в руках наших архітектів. І ось тут треба нам людей талановитих, людей совісної праці та вичерпуючих студий, котрі би уміли віднайти, відчути перлини своєрідної краси та шукати своїх взорів в творчости народній, що обявила ся в будовах деревляних. А загальне виобразованє на творах культури і штуки чужих народів повинно спомагати розвій народньої штуки, та вирабляти що раз то кращий смак.

Чи маємо таких людей? Судячи по будовах, котрі повстали в послідних десятках лїт, прийшлосьби хіба сказати, що не много у нас талановитих архітектів. Бо справді велика часть нових церков, то діло чужих нам людей, нераз на жаль, партачів-ремісників, перед котрими скарб народньої краси замкнений. Не входжу тутки близше в причини сего невідрадного стану. Чи брак у нас меценасів штуки, чи брак талантів, чи студий, чи брак пієтизму для рідної архітектури, чи серіозности брак, чи енергії, чи розуміння річи в перепроваджуваню будов, чи вкінци брак організації на сїм поли *)? За те факт, що не брак у нас нужди, так що нераз приходить ся в дословнім того слова значіню з „нічого“ — „щось“ учинити, а такі відносини, як відомо, не сприяють розвоєви штуки.

Всеж таки слідний у нас в послідних часах зворот до ліпшого. А уже сам обяв частої автокритики на сїм поли на сто-

*) Чаяж, приміром, аби кождий сьвященник, що переводить будову церкви, не стояв одинцем безрадний, аби міг покористувати ся досьвідом других, — не придалаби ся серед нас відповідна організація?

рінках нашої поважнійшої преси, се доказ отверезія та зрозуміння шляху, по котрім мабуть піде відроджене нашої архітектури.

Загально чуємо наріканя на пережитий шаблон та вкорінену манеру при будові многих нових церков; загально відчуваємо брак інвенції, чи відповідних студій сучасних архітектів; завдаєм прилюдні питання, до кого маємо удати ся, аби творити діла хоть скромні, то все таки гарні, діла певної стійности архітектурної а передовсім діла рідного стилю, — і чекаємо відповіді компетентних.

Між тим, може буде добре, коли подам коротенький опис та ілюстрацію нової мурованої церкви в Сурохові, повіту Ярославського, тим більше, що се після ореченя знатоків одна з кращих церков, які повстали в послідних часах, а при тім заховує многі риси українського стилю.

Церков, котрої відбитку осьтут бачимо, побудована протягом півтора року (1912/13) коштом 100.000 корон. Сей кошт нехай однак нікого не відстрашує, бо о розмір та инші акцесорії тут нерозходить ся.

Зазначу заздалегідь, що се архитвір нашого знаного, талановитого архітекта Александра Лушпінського зі Львова. Коли на сю будову поглянете з певної віддали (пр. з тору залізничного між станціями Ярослав-Сурохів-Вобрівка), маєте вражінє типової української церкви системи трохбанної і ті три бані (копули) звязані разом і витягнені в одній простій лінії, причім середня копула піднімає ся вище і немов панує над двома другими, становлять вельми закінчену, симетричну цілість, що і єсть першою ціхою нашого стівлю; бо ся система трохбанна, як відомо, найкраще подобала ся нашому народови і таких церков справді найбільше скрізь по наших краях.

Згадані три бані, якими завершена будова, се типові осмогранні бані гудульських церков; а закінченє кожної бані становить рівнож гранчаста копулка, котра підтримує гарно вироблений хрест. Осмогранник, чи, як п. Щербаківський каже, вісмерчок, на котрім все при руських церквах буває осаджена копулка, зазначений тутки дуже естетичною структурою і відповідним орнаментом. Осьті осмогранні, пірамідальні бані, що відбігають від шаблону всяких опуклих копул різного закрою, нераз о дуже гидкім профілю, яких аж до переситу по наших селах, — суть правдивою та вельми оригінальною окрасою церкви, а заразом щиро-народною ціхою будови. На увагу заслугує рівнож хрест на середній копулі, виконаний на народних мотивах, з вінцем золотих куль; оригінальною новостію то шкляний криштал осаджений в центрі хреста, котрий в повнім світі сонічнім мерехтить гарним блеском.

В міру того, як зближаєте ся до будови і деталі структури виступають виразнійше, можете зауважити еще одну ціху, що нагадує наші деревляні церкви; ото кожда з трех веж складає ся з поверхів, причім горішній поверх єсть супроти низшого все вузший, лучить ся з ним заломом, що опасає будову доокола. Отсеї заломи, немов придашки, так і живцем зняті з руських церков.

Ціла церков робить вражінє трох гранчастих тяжких башт, котрих поверхи звужують ся чим дальше в гору і закінчують ся згаданими копулами, що і єсть характеристичною рисою наших церков деревляних. Помимо системи трохбанної, вид сеї церкви не єсть кораблевий, лише, як при пятибанних церквах хрестовий, хоть сего з вні не легко запримітити; однак бічні рамена хреста суть коротші та закінчені стилевими фасадами по обох сторонах головної копули. Рівнож дві менші копули обставлені по обох боках прибудовами, що закінчують ся на вні фасадами низшими. Дві прибудови коло третьої копули становлять захристії получені з олтарем, — а прибудови по боках фронтової копули, що немов піддержують її до висоти другого поверху, становлять долом розширене притвора, а на першім поверсі розширене хору. Отсеї прибудови суть не лише великою окрасою бічного виду церкви та поширенєм її простору, але за-

разом додають трівкості і сили цілій будові, бо суть для неї контрфорсами особливо супроти першої вежі, яка єсть zarazом дзвіницею. А таке уміщенє давонів в фронтівій копулі лучавсь рівнож і в руських деревляних церквах, при чім користию єсть не лише заощадженє коштів і місця для дзвінаці, але і піднесенє сили і краси голосу з значної висоти.

Внішна сторона будови вільна від всяких прикрас, котрі супроти прегарної структури будови впрочім зовсім злишні *). Крім скромного орнаменту, що неначе поясом іде повисше дверий кругом церкви (прикраса властива романському стилеві), скрізь видко лише лівії, чи рівці, що зазначують немов брили тесаного каменя.

Однак найкращий внішний вид церкви, то фронт. На просторій фронтівій площі зазначає ся фасада закінчена тяжким стилевим камінним хрестом. Отся фасада криє під собою не лише ґрупку чотирокутних поздовжних віконєць розділених мурованими філярками, — котрі немов ті стрільні отвори башти розсіяні гармонійно по цілій церкві, — але понадто незвичайно гарно нарисоване вікно о луку романьським озримсоване широкою рамою. Се вікно, чи ґрупа вікон вузких, розмежених філярками, обнятих одною рамою, — повтаряєсь еще на двох бічних фасадах і єсть великою прикрасою церкви. Рідко де лучав ся бачити вікно рівної краси.

Вхід головний провадить через ганок о структурі достровній гармонійно до цілої будови. Дуже зручно обдумано рівнож два бічні входи за першою копулою, що становлять якби отверті ганки, вимощені плитами, криті зверху придашками.

Строга симетрія і гармонія в поодиноких частях будови, при чім однак деталі структури не повтаряють ся а становлять гарну різнородність, се вельми додатна цїха будови.

Внутрішній вид церкви, скажу коротко, зовсім не уступає зовнішній красі. Тут ударає нас незвичайно гарна перспектива луків, значний простор та дуже користне розложене світла. В презвитерії світло паде з гори, з вікон уміщених під склепінєм копули, через що не разить очи звернені на головний престол. В головній копулі вісім округлих вікон кидає свои світла через т. з. люнети прорубані в склепіню, а погляд з долу на се осмикратно освітлене склепінє подає дуже миле вражінє. Рівнож хор освітлений ярко. Отсей хор, то спеціальність церкви; незвичайно просторий, так що може помістити легко і двіста осіб та становить неначе церков в церкві. Він виглядає на церков середнім, великим склепленим вікном викровним в ори-

*) Мимоходом кажучи, архітекти-фусери рахують ся часто прикрасами і перерадовують ними будову в надії, що банальність або хиби структури трохи прислонять; та помиславши се, що прикраси отї звичайно дуже дорогі і не тривкі, — вони нічого ані не засло нять ані прикрасять.

гінальній стіні, що розграничає притвор і храм вірних, як і двома меншими вікнами для комунікації бічних крил хору з церквою.

Відповідне уставлене просторів, так що мимо хрестного виду церкви і многих прибудов, погляд, з кожної точки, на головний престол єсть зовсім отвертий, — се дуже зручно розв'язана задача архітектурна. Головна копула спочиває на сильних аркадах опертих на монументальних філярах; отсі аркади получені по углах потрійним озгисованим склепінем опертим на гарних конзолях, що сягає аж під осмигранник копули та робить з долу вражінє народних мережок.

Технічна трудність, яку подає перехід з аркад до осмигранника копули, розв'язана тут вельми оригінально та становить чи не увікат в новійшій нашій архітектурі церковній.

Церков отся не лише викінчена до послідної подробиці, але і заосмотрена уже у всі предмети внутрішного урядження. А понеже се завдячуємо в великій мірі стоваришеню „Достава“, мило нам заявити на сїм місци сій нашій вельми симпатичній іституції прилюдно щиро подяку. Такий престол головний з чудовою горорізьбою на антипедії, майстерно викінчене піднебесне, — кивот, архитвір наслідуючий вірно стиль церкви, запрестольний образ храмовий 2½ м. високий, амвон і пр., се не лише річи високої артистичної вартости, даючи доказ, що Дирекція розпоряджає перворядними силами, — але понадто єсть се zarazом сьвідощвом, що стоваришенє стає ся огнищем нашої штуки церковної та сповняє місью, якої по нїм наша суспільність надіяла ся: подаючи нашим церквам діла правдиво гарні, з многими признаками народного стилю, трівкі, одним словом солідні. А далеко ідучими улегченнями в сплаті, без нерозважного ризика, помимо критичних часів, дає можливість і незасібнійшим церквам набувати гарні річи та в той спосіб охороняє наші церкви перед всякою новочасною тандитою.

Особливо членови Дирекції ВПР. О. Лицнякови, котрий так щиро заняв ся нашою церквою, спровадженням прегарних, оригінальних хрестів на копули, великого нового дзвона і пр. складаємо осьтим глибоку подяку.

*

*

*

Я нароком задержав ся трохи при описі церкви, аби з одної сторони хоть трохи розвіяти песпмізм, що в загалі днесь трудно щось для піднесеня архітектури церковної учинити, бо... відносини дуже тяжкі; з другої сторони хотівем звернути увагу, що маємо вельми спосібного архітекта п. А. Лушпінського, до котрого радив бим удати ся всім, що мають замір будувати нову церков. Се не лише до певної міри авторитет в своїм фаху, але понадто спеціаліст-знаток нашого рідного стилю, котрий вельми талановито використовує при твореню нових будов.

Я з окрема вдячний пов. авторови пляну, що дав можливість довершити діло, яке приносить честь нашій церковній архітектурі, особливо тут на пограниччю перед чужими, які не привикли бачити у нас щось справді гарного; що дав можливість побудувати церков о маркантих рисах народних, яка буде сповняти тут на сумежжї нашої вітчизни понадто місією пам'ятника нашої культури нашого народного „я“, що не уступить перед навалом чужих елементів, та самим фактом свого естествова́ння буде кидати голосний протест через мно́гі віки.

Сим робом церков ся стане ся zarazом твердиною ось тут, де чужий елемент втискає ся в наш організм всіми щелинами та прагне розсадити нашу будову народну, де мно́гі наші села з гори засуджені на сумну долю, що „wkrótce będą nasze“, де нам спішити ся потреба, бо мно́гі сили лише чекають на спорохнавіне та упадок наших стареньких церков.

Д-р. Іван Демянчук.

Найстарші християнські апологети

(Д а л ь ш е.)

Атенагорас з Атен.

(Про Атанагора знаємо лиш тільки, що походив з Атен і — як Арістідес і св. Юстин — знав добре грецьку філософію і літературу. Десять коло р. 177. написав він апологію Христової віри в формі просьби¹⁾ до цїсаря Марка Аврелія Антоїна і його сина і співреґента Люкія Аврелія Коммода. Крім сего видав ще розвідку про воскресеня мертвих.

Апологію, що її отсим подаю в перекладі, видав найліпше *J. Geffcken* разом з апологією Арістіда).

1. В сьвітї, яким ви, найбільші з царів, управляєте, тримають ся горожани одні сих, другі тамтих установ і законів і нікому не наказує власть або страх перед карою любити прадідні звичаї, хочби вони були навіть сьмішні. Мешканець Іліону вважає богом Гектора і віддає честь Елені як Адрастеї²⁾, Лякедемонєць почитає Зевеса — Агамемнона і Фільоною, дочку Тиндарєа, а Атенєць складає жертви Посейдонови — Ерехтєєви. Атенці обходять сьвята і таємні обряди навіть в честь Агравлі і Пандрози, хоч они були безбожницями, бо отворили скриню³⁾. Одним словом: кожде племя і кожда громада складає жергви і сповняє тайні обряди в честь такого бога, якого лиш хоче. У Єгиптян є богами навіть коти, крокодилі, вужі, змії і пси. Тим всім народам даєте ви і ваші закони повну свободу віри і обрядів, бо з одного боку вважаєте загалом безбожністю і гріхом не почитати ніякого бога, а з другого боку бачите конєчність в тім, щоби кождий почитав такого бога, якого хоче, бо лиш тоді з страху перед своїм богом буде здержувати ся від проступків. Завдяки тому піддані, подивляючи вашу лагідність і доброту, ваш супокій і людяність в поведєнню з кождим, тішать ся, поодинокі беручи, повною рівноправністю перед законами, тоді як поодинокі громади мають такі привілеї, які кождий відповідно до її значіння належать ся. Так отже завдяки вашій мудрости панує в цілім сьвітї повний супокій.

Інакше є з нами, християнами. Про нас ви не лиш зовсім не подбали, але ще й байдужно дивите ся, як нас всі гонять

¹⁾ *прохєба* перд Християнств.

²⁾ Мабуть то само що Немєвіс.

³⁾ Атена заборонила їм отворити скриню, в котрій був Ерехтей, коли-ж они не послушали, покарала їх божевїдлем.

і переслідують і то лиш через наше ім'я, бо впрочім ми, як докажу в дальшій части бесіди, жиємо з усіх людей найпобожнійше і сповняємо совісно всі наші обовязки зглядом Бога і вашого величества¹⁾. Тому сьміємо звернути ся до вас отсим в нашої обороні. З моєї бесіди пересвідчите ся, що ми терпимо в супереч справедливости, законам і здоровому розумови. Отже просимо вас: киньте і на нас ласкавим оком і не допустіть до того, щоби ми гинули через доносчиків. Бо-ж наші вороги мають на меті не так відобрати нам майно і горожанські права або заподіяти нам якусь иншу шкоду; впрочім о такі річи ми не дбаємо, хоч переважна часть людей стремить до них всякими способами; наша наука не лиш закаує нам боронити ся і позивати до суду тих, що нас гонять і здирають, але навіть наказує нам наставити тому, хто нас ударить в одно лице, і прочу часть голови²⁾, а тому, хто з нас зідре плащ, віддати й сорочку³⁾. Наші вороги стремлять до иншої цілі; коли ми вже виречимо ся нашого майна, тоді вони настають на наше тіло і на нашу душу, бо подають на нас безліч жалоб о такі проступки, які нам навіть на гадку не приходять і радше належать до них самих і до людей їм подібних.

2. Наколи хтось може нам доказати якийсь менший або більший проступок, то ми не лиш не боронимо ся перед засудом, але навіть просимо, щоби наложити на нас найтяжшу і найлютішу кару; скоро одначе всі обжалування обмежують ся лиш на само наше ім'я — а по нинішній день були всі закиди проти нас справді лиш пустим говоренем опертим на звичайних, необдуманих здогадах, бо проступку не доказали досі ні одному Християнинови, — то є вашим обовязком, наймогутніших, найлюдянїйших і найученїйших царів, видати закон проти такого кривдження нас, щоби як в цілій вашій державі користають з ваших добродійств і поодинокі горожани і цілі громади, так і ми могли бути вам влячні і величати вас за те, що ви зробили кнець нашим кривдам. Бо-ж оно не згідне з вашим гочутем справедливости, щоби инші обвинені о якийсь проступок були карані що-йно тоді, коли їм той проступок докажуть, а у нас щоби само ім'я мало більшу вагу від усяких доказів. При инших обвинених старають ся судії пізнати, чи підсудний справді завинив, а при нас приноровлюють неслухно закон до самого імени як до якого проступку. Тимчасом ім'я само про себе не є прецінь ані добре ані зле; що-йно добрі або злі вчинки, які за тим іменем криють ся, роблять его добрим або злим. Се ви й самі як люди знання і всестороннього образования знаєте

¹⁾ Поп. Tertull. ad Scapulam 2: „Християнин не в ніякім ворогом, а тим менше цїсаря, котрого любить, поважає і шанує і котрому бажає такого самого щастя, як і цілій державі.

²⁾ Luc. 6, 29.

³⁾ Matth. 5, 40.

найліпше. Тому навіть ті, що є обвинені о найтяжші злочини коли стають перед вашим судом, не тратять надії, бо знають, що ви розслідите передусім їх жите, а в вашім присуді не будете опирати ся ані на їх імени, хочби воно було пусте, ані на доказах противників, наколи вони покажуть ся безпідставними; кождий ваш присуд, чи він накладає на них кару чи увільняє їх від вини, приймають они з однаковим довірем. Такого самого права домагаємо ся і ми і хочемо, щоби через само ім'я Християн не спадала на нас ненависть і кара — бо що спільного має наше ім'я з проступком, — але щоби судити кождого з нас, наколи стане перед судом, по справедливости, се є: кому не буде доказана вина, того увільняти від кари, а засуджувати не за само ім'я — бо жаден Християнин не є злочинником, хиба що котрий лиш прикидає ся Християнином, — але за доказаний проступок. Так поступає ся приміром з людьми науки; жадного з них не уважає судія вже перед слідством за доброго або злого через его науку або штуку; коли в чім провинить ся, карають его, але ся кара дотичить лиш его, а не науки; — очидно, що і той, котрий в науці переступає закон, є винен, але наука сама є невинна; — так само коли оправдає ся з закидів, увільняють его. Отже нехай судії поступають так і з нами; нехай розслідять жите кождого підсудного, але само ім'я нехай при засуді лишать на боці

Отже й тепер, починаючи оборону нашої віри, мушу вас просити наймогутніші царі, щоби ви послушали нас так само безсторонно як інших, щоби не давали віри нерозумним поголоскам, які розпускає на нас загал, і не йшли за упередженєм, але розслідили нашу оборону так, як звичайно се робите, отже в тій ціли, щоби пізнати правду. Хосен з того буде двоякий: ви не зблудите з несвідомости, а ми очищені з закидів безглуздої товпи будемо на будуче вільні від напастей.

3. Є три проступки, які нам підсувають: безбожність, тистейські пири і ойдиподейські полові зносини¹⁾. Коли се правда, то не пощадіть ні одної родини, виступіть з цілою строгостию проти таких проступків; вигубіть нас до одного з нашими жінками і дітьми, скоро котрий з нас жие як скотина, хоч і скотина не убиває скотини того самого рода, а коли лучить са з нею, то лиш з природної конечности і то лиш в часі плодження, а не з розпусти; навіть скотина знає, кому завдячує щонебудь доброго. Скоро отже хто є більше звірський від звірини, то яка кара вистарчає, щоби він відпокутував свій тяжкий проступок? Скоро одначе ті закиди є лиш пустим говоренєм і безосновною клеветою, якої жерело лежить в природнім ворогованю проступку з чеснотою як двох противних собі після божого закона річий, скоро дальше і ви самі вашими розпо-

¹⁾ Атрей з пімсти дав своему братови Твєстови їсти тіла его синів.
а Ойдин оженив ся з своєю рідною матір'ю.

рядками проти донощиків признаєте, що ми не допускаємо ся тих проступків ¹⁾, то остає вам лиш розслідувати наше житє і науку і наше привязанє і послух вам і вашому домови і загалом вашим урядам. Таким поступком дасте нам лиш таке саме право як нашим обвинителям. Ми певно побідимо їх і без страху віддамо за правду навіть наше житє.

4. А тепер відповім на кожду точку закидів з окрема, бо інакше булоб сьмішно, що я не даю доказів.

Отже перше: ми не є ніякими безбожниками. Зовсім справедливо закидували безбожність прим. Атенці Діягорови ²⁾. Він не лиш розповідав прилюдно про орфійські містєрії, про елевзинські тайні обряди і про кабірів ³⁾, не лиш порубав статую Геракля, щоби мати при чім зварити собі бураки, але старав ся доказати, що загалом нема ніякого бога. Натомісць ми відрізняємо матерію від Бога і показуємо, що чим иншим є матерія, а чим иншим Бог і що між ними є велика ріжниця, бо Бог є несотворений і невидимий, є еством, котре можна пізнати лиш душею і розумом, тоді як матерія є сотворена і проминаюча. На якій отже основі можна нам закинути безбожність? Колиб ми стреміли до того, до чого стремів Діягорас, і колиб, не зважаючи на такі докази істнованя божества як порядок і лад в цілім сьвіті, єго величину, краску, зовнішний вид і поділ, не вірили в Бога, то справедливо можнаб було говорити про нас як безбожників і переслідувати нас за се. Але так не є. Наша віра знає одного Бога, сотворителя цілого сьвіта, котрий сам не уродив ся — бо родить ся то, що неістнує, а не то, що істнує, — котрий всьо своїм словом сотворив. Коли-ж вороги розпускають на нас погані сплетні і переслідують нас, то одно і друге терпимо несправедливо.

5. Чому-ж ніхто не закидував безбожности поетам і філософам, хоч які були їх погляди на бога? Так приміром Еврипід, маючи сумніви в тім, що звичайно люди називають сліпо богами, так каже ⁴⁾:

¹⁾ Розпорядки проти доносів видали були цїсарі Траян (Plin. Epist. X, 97: *conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt...* Sine auctore vero propositi libelli in nullo crimine locum habere debent; nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est), Гадріан, Антоній Пії і Марко Аврель (п. р. 174).

²⁾ Жив около 280. р. до Христа.

³⁾ Кабіри або Великі боги були добрими духами. Всі ті тайні обряди відносили ся в першій мірі до завмираня і відживаня природи, а далі до безсмертности души.

⁴⁾ Eurip. fr. 900.

„Як-що є справді на небесах Зевес,
не слід єму робити бідним доброго“;

а про бога, що єго можна пізнати розумом, так учить¹⁾:

„Гляди, в горі безмежний простір етеру;
вохким він обіймає землю раменем;
єго вважай Зевесом, єму честь божу дай!“

Бо Еврипід видів, що при тих богах або нема дійсного ества, котрому можна би було дати імя („хто є Зевесом, не знаю; знаю лиш імя“²⁾), або коли є таке ество, то воно не має імени; де ж нема дійсного ества, там нема нічого иншого крім імени. Єго шукав він в єго творах і з того, що видів, з етеру, воздуха і землі, доходив до пізнання невидимого. Вважав отже богом того, чиї діла видимо і чиїм умом сьвіт є ведений; в тім притакує єму й Софокль, коли каже³⁾:

„Один по правді є, один лиш бог;
велику землю сотворив і небо він“.

Так отже що тичить ся божого ества, яке своєю красою наповняє твори, учив Еврипід і того, де повинен бути бог, і що той бог повинен бути один.

6. Також Фільоляос⁴⁾, котрий учив, що всьо є немов в вязниці замкнене довкола богом, був тої гадки, що бог є один і то висший від матерії. А Лізіс і Опсімос⁵⁾, перший означає бога як невисказане число, а другий як різницю між найвисшим числом і тим, котре є безпосередно по нїм низше. А що після науки Пїтагорейців найвисшим числом є десять, котре як сума чотирох перших чисел містить в собі всі числові і гармонічні відносини, а безпосередно по нїм низшим є девять, отже бог є одиницею, се є числом один, бо один є різницею між найвисшим числом а слїдуючим по нїм низшим. А тепер переходжу до Плятона і Арістотеля. Не буду подавати подробиць їх цілої науки; перейду лиш то, чого вони учили про бога. (Я знаю, що ви як перевисшаєте всіх розумом і силою своєї власти, так маєте більше від усіх загального образования і в кожній галузі знання більше розумієте чим не один учений, котрий пращує лиш на однім науковім полі; але вже-ж таки воно булоб неможливе доказати без подавання імен, що не лиш ми одні вважаємо Бога одиницею, і тому як-раз я мушу покликувати ся на їх науку).

¹⁾ Eurip. fr. 941.

²⁾ Вільний цитат; пор. Eurip. fr. 481.

³⁾ Sophocl. (?) fr. 1025, 1—2.

⁴⁾ Пїтагореець Фільоляос (ок. 450. до Хр.), фізик і астроном, учив, що земля обертає ся довкола своєї осі, а разом з вищими небесними тілами довкола осередного огню як середини цілого сьвіта. Сьвіт є вічний і підлягає богам, котрий є еством з ним спорідненим.

⁵⁾ Оба Пїтагорейці (ок. 400. до Хр.).

«Отже Плятон каже¹⁾: „Сотворителя і вітця цілого світа є неможливо найти, а хочби й хто его найшов, не мігби усім розяснити его єства“. З того видко, що Плятон мав на думці лиш одного несотвореного і вічного Бога. Коли-ж він знає ще й інших богів, як сонце, місяць і зьвізди, то знає їх лиш як твори. „Боги богів, котрих я є сотворителем і вітцем творів, які не можуть загинути без мєї волі. Що є звязане, се може бути і розвязане“, каже він²⁾. Скоро-ж Плятон не є безбожником, хоч признає одного сотворителя всего, безначального Бога, то і ми не є безбожниками, скоро признаємо твердо Богом того, котрий одним словом всьо сотворив і своїм духом всьо разом тримає.

Арістотель знова і его ученики вводять також одного бога, але вважають его єством зложеним з тіла і душі. Тілом его є етер, планети і небо з сталими зьвіздами; всьо то обертає ся в колесо; душею натомість є розум, котрий править тим рухом; сам він є неповорушний, але весь рух світа від него походить³⁾.

Стоїки, хоч з огляду на переміни матерії, через яку після їх науки переходить дух божий, помножують божество ріжними іменами, то прецінь на ділі признають лиш одного бога. Бо скоро бог є мистецьким огнем, який поступенно іде до творення світа⁴⁾ і містить в собі всі засновки матерії, після котрих відбуває ся всьо згідно з призначенєм, а дух его проймає весь світ, то і вони признають одного бога, лиш що ріжно его називають відповідно до ріжних станів матерії, отже матерію в стані розпалення називають Зевесом, в стані воздуха Герою і так дальше залежно від того, через яку часть матерії дух божий переходить.

7. Так отже всі, скоро лиш дійдуть до початку всего, хочби й не хотіли, мусять признати істнуванє одного божества; а знова ми кажемо, що тим одним божеством є Бог, котрий все те сотворив і уладив. В виду того питаю ся: Чому другим вільно говорити і писати про божество, що лиш хотять, а нам за-казує се робити закон, хоч ми наше пізнанє і віру в одного Бога можемо скріпити очевидними признаками правди і розумними доказами? Бо поети і філософи старали ся як все инше так і се розслідити здогадами; отже завдяки якомусь спорідненю з божим Духом і за почином своєї власної душі взяли ся слїдити, чи можливо є чоловікови найти і поняти правду; але тільки не було в них сили, щоби найти цілу правду, бо не хотіли учити ся про Бога від Бога, але кождий від себе самого;

¹⁾ Timae. p. 28. c.

²⁾ Ibid. p. 41 a.

³⁾ Aristot. Metaphys. XII, 8; de mundo 6;

⁴⁾ Pop. Cicer. de nat. deor. II, 22, 57.

через се кождий з них інакше учив про Бога, про матерію і її види і про сьвіт. Натомісць ми маємо за сьвідків нашого пізнання і нашої віри пророків, котрі натхнені божим Духом говорили і про Бога і про те, що до Бога відноситься. А прецінь і ви, котрі і розумом і пошаною правдивого божества перевищаєте всіх інших людей, хиба признаєте, що булоб нерозумом закинути віру в божого Духа, котрий на знаряди голошення правд вибрав уста пророків, а вірити людським здогадам.

8. Сотворитель того всего є від початку один. А щоби ви могли пізнати й докази нашої віри, то застановіть ся так. Колиб на початку було двох або більше богів, то мусілиб они бути або всі на однім і тім самім місци або кождий окремо. Бути на однім і тім самім місци не могли, бо скоро вони є богами, то як ества несотворені не є подібні до себе; лиш сотворені ества є подібні до свого первовзору, а несотворені є неподібні, бо вони не є сотворені ані кимось ані на чийсь образ. А може Бог є такою одною цілістю як людське тіло, котре складає ся з різних частий, з руки, ока, ноги і інших членів? Такою цілістю є приміром Сократ і всякий инший чоловік, але є він нею тому, що уродив ся і умре, що складає ся і розкладає ся на части. Натомісць Бог ані не уродив ся ані не змінє ся ані не ділить ся на части, отже й не складає ся з частий. Коли-ж кождий з тих богів перебував окремо, то деж є другий бог і всі прочі, скоро Сотворитель сьвіта є над сотворінєм і окружає все, що сотворив і уладив? Бо скоро сьвітова куля як завершена цілість є замкнена небесним зводом, а Сотворитель сьвіта перебуває понад всім сотворінєм і править ним своїм провидінєм, то деж є місце на другого бога або на інших богів? Бути в сьвітї не може, бо сей сьвіт належить до тамтого; не може бути довкола сьвіта, бо довкола є також тамтой сотворитель. Скоро отже він не є ані в сьвітї ані довкола сьвіта, бо всьо довкола належить до тамтого, то деж він є? Може понад сьвітом і понад Богом, в иншій сьвітї або довкола иншого сьвіта? Коли так, коли він справді є в иншій сьвітї і довкола иншого сьвіта, то ані вже не є довкола нас, бо не до него наш сьвіт належить, ані не має великої сили, бо перебуває в обмеженім просторі. Коли-ж він ані не є в иншій сьвітї, — бо ж все заповняє тамтой, — ані довкола иншого сьвіта, — бо ж все також до тамтого належить, — то загалом его нема, бо не має де бути. А колиб він навіть був, то що робивби, скоро сьвіт належить до другого, а він є лиш десь поза Сотворителем, але ані не в сьвітї ані довкола сьвіта? А може є ще якась инше місце, деб він міг перебувати? В сьвітї нема, бо окружає его Бог і те, що до Бога належить, а довкола сьвіта також нема, бо все заповняє тамтой. А може він старає ся о сьвіт? Як може старати ся, коли его не сотворив? Коли-ж він ані не творить нічого ані не старає ся о нічо ані нема такого місця, деб міг перебувати, то є від початку лиш один Бог, сотворитель сьвіта.

9. Колиб ми одначе вдовольнили ся таким доказом, то мігби хтось вважати нашу науку чисто людською. Але висновки нашого думання потверджують голоси пророків. Я гадаю, що й ви як люди великого читання і глибоко-наукового знання є добре ознайомлені з письмами Мойсея, Ісаїї, Єремії і інших пророків, котрі силою божого Духа освободжували ся з пут людського ума і говорили те, що піддавав їм Дух божий, котрий послугував ся ними так, як послугує ся грач флетом, коли в него дує. Що отже кажуть ті пророки? „Господь Бог наш; ніхто не в силі з ним рівнати ся“¹⁾ або „Я Бог перший і останній і крім мене нема бога“²⁾. І подібно: „Передімною не було иншого бога і по мені не буде; я є Богом і побіч мене нема Бога“³⁾. А про величину каже⁴⁾: „Небо моїм престолом, земля підніжком ніг моїх. Який дім побудуєте мені або де буде місце мого відпочинку?“

Полишаю вам самим розслідити точнійше їх пророцтва на основі самих їх творів; тоді наберете й самі потрібного пересвідчення і зробите кінець нашим кривдам.

10. Так отже що тичить ся закиду безбожності, доказав я наглядно, що ми не є безбожниками, бо віримо в одного не-народженого, вічного, невидимого, незмінного, непонятого і нескінченного Бога, окруженого світлом, красою, духом і невисказаною силою, котрий всьо сотворив своїм словом і уладив і всім управляє⁵⁾. Віримо також в Сина божого. І нехай ніхто не сьміє ся з того, що Бог має сина, бо ми не думаємо про Бога і Вітця і про єго сина так, як вигадують про ваших богів поети, котрі не показують їх ані на волос ліпшими від людей; у нас є Син божий словом Вітця в ідеї і в дійсності⁶⁾; на Єго образ і через него всьо стало ся, бо Отець і Син є од-но. А що Син є в Вітцю, а Отець в Сині в єдності і силі духа, отже Син божий є розумом і словом божим. А скоро ви як люди незвичайного ума хочете знати, яке є призначенє сина, то скажу коротко: Він був першим твором божим, але не в тім значіню, немовби був сотвореним, бо Бог як вічний розум мав від початку в собі слово, Він вічне Слово; Син вийшов на те з Вітця, щоби бути прообразом і творцем, ідеєю і ділом цілого матеріального сьвіта, котрий лежав як маса без усякої форми, зложений з густіших і рідших, помішаних з собою частин. Сю науку потверджує також пророчий Дух, коли каже⁷⁾: „Бог

¹⁾ Пор. Exod. 20, 2—3.

²⁾ Jes. 44, 6. (пор. Apocal. 1, 8 і 18; 22, 13).

³⁾ Jes. 43, 10—11.

⁴⁾ Jes. 66, 1.

⁵⁾ Пор. Timoth. I, 6, 16; Joh. Epist. I, 1, 7.

⁶⁾ В ідеї, бо всьо сотворене на образ Сина; в дійсності, бо Він всьо сотворив. Cfr. Joh. 1, 3 sqq.

⁷⁾ Proverb. 8, 22.

сотворив мене на початку своєї дороги для своїх творів". Також того сьвятого Духа, що дає силу пророчити, називаємо впливом Бога; він як луч сонця виходить з Бога і вертає до Него. І як не мав би хтось дивувати ся, колиб чув, що називає ся безбожниками таких людей, котрі вірять в Бога — отця і Сина і сьвятого Духа і показують їх силу в єдинстві і ріжницю в порядку?

Але наша наука про Бога не кінчить ся ще на сїм; ми приймаємо також ангелів і помічних духів, котрих творець і будівничий сьвіта силою свого слова розділив і поставив, щоби стерегли земних основ і неба і цілого сьвіта і творів, що є в сьвітї, і порядку, який є в творах.

(Далі буде.)

О. Ник. Садовський.

Ратуймо молодіж!

Ратуймо молодіж! Се клич, що почавши від другої половини минувого століття, гомонить у цілому культурному світі.

Ратуймо молодіж! по селах, містах, а передовсім інтелігентну молодіж, бо вона нині на страшній дорозі безідейности, деморалізації та безвірства. Адже коли зважить ся, що тільки не велика частина інтелігентної молодіжи до католицького світогляду признаєть ся; коли зважить ся, що академічна молодіж перебуваючи по селах осявідомлює народ у сей спосіб, що віру і Церкву висьміває; коли зважить ся, що молодіж по містах на своїх конгресах, з'їздах явно і прилюдно виступає проти католицької віри, а тим самим і морали, то сей клич „Ратуймо молодіж“ є так важний, що сумніваю ся в тім, чи нині може бути клич важніший від сього.

Знаю батьків і материй, що бачучи зіпсутє своїх синів, які покінчили школи, попадали в розпуку.

Знаю академиків, що з п'ястуками кидали ся на родичів, коли ті витикали їм їх зіпсутє.

Хтож сьому винен?

А вжеж ніхто инший, як школа, університет, професори, письменники, часописи, товариші — словом ціла атмосфера, в якій виховуєть ся сучасна молодіж¹⁾.

Одначе нам нині не ходить о се, хто винен, але о се, що конечно треба сю молодіж ратувати.

Так конечно! „Кій человекъ отъ васъ имый сто овецъ и погубль едину отъ нихъ, не оставить ли девяти десяти и девяти въ пустыни и идетъ въ слѣдъ погибшія, дондеже обрящетъ ю? И обрѣтъ возлагаєть на рамя свои радуєся... И пришедъ въ домъ, созываетъ други и сосѣды, глаголя имъ: Радуйтеся съ мною, яко обрѣтохъ овцу мою погибшую.“ (Лука 15. 4—6).

„Или кая жена, имущи десять драхмъ, аще погубить драхму едину, не вжигаетъ ли свѣтильника и помететъ хramину и ищетъ прилѣжно, дондеже обрящетъ? И обрѣвши созываетъ другини и сосѣды, глаголющи: радуйтеся со мною, яко обрѣтохъ драхму погибшую.“ (Лука 15. 8—9).

Так дбає ся про втрачену вівцю, про згублену драхму.

¹⁾ Ми поклали бачива першим місци таки родинний дім. — Ред.

А шож сказати про душу? Чиж чоловік не повинен дбати про свою душу бодай хоть так, як про вівцю або драхму?

Тому то Ісус сказав до Апостолів:

„Шедше научите вся языки“ се виразний приказ Ісуса, щоби Апостоли учили всіх, а вже передовсім тих, котрих сам вік вимагає науки т. є. молодіж.

Іншого разу сказав Ісус: „Оставьте дѣтей приходити къ мнѣ“. Сими словами домагався Ісус, щоби діти, молодіж приходила до Нього.

Тому то католицька Церква від найдавніших часів опікувала ся всіми, а передовсім дітьми і молодежю. Закладала школи, бурси, домів і інститути виховуючі, а се для того, бо була переконана, що се є її святий обов'язок.

Про св. Івана: „егоже любяше Ісус“ оповідаєть ся так: „В однім місті коло Єфезу пізнав св. Іван красного молодця і повірив єго опіці місцевого єпископа, щоби той учив його про Бога і про праведне жите. По довшім часі, вертаючи з апостольської подорожі, вступив св. Іван до того міста і запитав єпископа, де є молодець? Єпископ зі слезами відповів, що молодець пустив ся на злу дорогу і нині він є ватажком опришків, що нападають та розбивають людей в сусідних лісах. Св. Іван не зважаючи на грозячу йому небезпеку, пустив ся в ліс, щоби шукати молодця. В тім зловили його опришки і повели перед ватажка. Ватажок, побачивши св. Івана, сейчас пізнав його, злякав ся і на велике здивування своїх товаришів почав утікати... Чого утікаєш? сказав св. Іван. Яж німечний старець! Не бій ся! Сину! Зачекай! Я хочу душу твою ратувати. Я готов за тебе жите своє віддати! Стій!...“

Молодець, чуючи так ширі слова св. Івана, задержав ся. Св. Іван обіймив його, уцілував і вже не лишив його в лісі, а вивів і душу його виратував від погибели.

Се поведене св. Івана зглядом сього молодця є не тільки доказом, що молодіж треба ратувати, але і взором, як її ратувати.

Св. Іван, довідавши ся, що молодець на злій дорозі, готов погубити свою душу, пійшов за ним у ліс, шукав за ним, щоби спасти його душу. Се робив він не для чого іншого, як з любови до молодця.

Так і св'ященик та кожний, що хоче ратувати молодіж, повинен ту молодіж любити. Він повинен зі щирого серця бажати їй добра і їй помагати, о скільки се в його силі.

Нині передовсім конечно треба зайняти ся молодіжю, бо вона страшно бідує; формально голодує. Богато інтелігентної молодіжи їсть тільки раз на день і то що будь. Богато не має в що вбрати ся, ні де мешкати. Богато хорує та збіді і нужди переважно вмирає...

Нині кожний мусить бути пересвідчений о конечній потребі ратования молодіжи.

Се перша річ!

А друга.

Св. Іван, щоби ратувати молодця, не зважав на небезпеку, не зважав на свою неміч, ні на свої літа, він пійшов в ліс, біг за молодцем, благав його, щоби не втівав перед ним; він готов був дати своє жите за молодця.. А молодець бачучи таку посвяту св. Івана, бачучи таке щире і добре його серце, сокрушив ся, віддав ся в руки св. Івана.

Так і сьвященик повинен ужити всіх способів, щоби молодця, хочби він був найгірший, навести на добру дорогу. Повинен бути виrozumілим навіть на легкі промахи молодіжи, щоби серце молодця, котре не є ще зовсім зіпсуте, здобути для правди, для віри, для Христа. Бо хто має чие серце, той має як би ключ до його душі. Ходить о те, як здобути серце чие?

Серце здобуваєть ся серцем. Щоб здобути собі чиесь серце, треба вміти поставити ся в положенє другого, треба ввійти в його душу, треба разом з ним співчути, співтерпіти, співболіти, співсмутити ся — або співтішити ся, співвеселити ся, співрадіти. Хто має таке широке, так повне безінтересовної любови серце, що вміє зрозуміти і відчути почуванє другого, той має силу і змогу дістати ся до його душі.

Сьвященик повинен з'єднати собі душу молодця, щоби її відтак з'єднати для Христа.

При тім треба запримітити, що не кождий сьвященик може з'єднати молодця для віри і Христа, а тільки той, що сам провадить правдиво християнське жите, що сам любить Христа. Сьвященик повинен бути взірцем досконалого християнина. Адже коли сьвященик хоче другого до християнства на-вернути, то він сам мусить бути досконалим християнином; коли хоче другого до католицизму привести, то він сам мусить бути добрим католиком.

Се є зовсім ясне, зрозуміле і певне і то так, що майже неможливою є річю, щоби інтелігент, що не має жадної віри, коли бачить, що сьвященик не є сьвящеником, а ремісником, що він инакше вчить, а инакше жиє — щоби він увірів, що те, що сьвященик вчить, є правдою.

Вправді о взнеслости, сьвятости і досконалости католицької релігії можна дуже легко переконати кожного недо-вірка, бо вона є очевидна, однак коли безвірок гляне на духовенство, котре проповідає ту науку, що воно пояснює її так, як хоче, що саме нераз допче ту науку, то він вірити не буде..

Маємо на се докази. Провідники наших радикалів і без-вірків то по найбільшій часті самі сини сьвящеників. А чому? Тому, бо виділи, що їх отці се не сьвященики, а звичайні ремісники, або комедиянти.

З другого боку маємо також докази. У нас від 10—15 літ слідний зворот до віри, видно скріпленє віри.. А чому? Бо

маємо взір досконалости християнського життя — Митрополита. Один чоловік є в силі народню душу перетворити.

А тепер пошукаймо способу, якого маємо ужити, щоби інтелігента переконати о безпідставности невірства, яке бачимо у сучасної інтелігентної молодіжи.

Перша річ. Треба пізнати, які пересвідчення молодець має, який має світогляд? Чи його світогляд дійсно є антихристиянський?

Часто лучає ся, що хтось видає ся нам безвірком, але ним в дійсности не є; так само, як не кождий, що видає ся бути віруючим, є ним в дійсности.

Коли хтось виступає проти священика, проти його злого поведення, проти різних потреб, то ще не є ворогом віри. Він є ворогом священика, його блудів, але не є ворогом віри.

Так само не є ворогом віри, хто жиє праведно, чесно, морально, хто стереже ся гріха, хто робить добре людям. Бо такий, хочби може видавав ся кому невіруючим задля сього, що не молить ся... то він є на добрій дорозі до Бога, він є недалеко віри, недалеко Бога.

Не той є еретиком, що перечить твердження священика, але той і тільки той, що перечить твердження — догми Церкви.

Густо часто лучає ся, що академик ще не має свого певного світогляду. Він жиє під впливом окруження, під впливом товаришів, професора, якоїсь книжки, або під впливом якогось письменника. Нераз лучаєть ся, що у нього змінює ся пересвідчене що дня... а навіть два рази на день, з рана инше, а вечером инше. Се нічого дивного, бо у нього світогляд що-йно укладаєть ся, що-йно формуєть ся.

Такому треба конечно представити і показати, що католицький світогляд то есенція найкрасших, найрозумніших, найвзнесліших, найконечніших правд.

Сим повинно ся давати до читання відповідні книжки. Хвалити Господа маємо вже такі в товаристві св. Апостола Павла у Львові:

- 1) Житєві питання;
- 2) Слово Боже — Син Божий;
- 3) Теїстичний світогляд;
- 4). Ціла правда про радикалів О. Ю. Дзєровича.

В „Ниві“ в кождім річнику знайти можна дуже цінні розправи.

У оо. Василян в Жовкві знаходимо також багато книжок, що можуть відповісти сій цілі а то:

- Борба духовна;
- Правди віри;
- О внутрішнім спокою;
- Правда і обман;
- Соціалісти вороги віри і народу;

Катехизм Шпірага. Знамените діло !

Материялістичний світогляд о. Ст. Білинського.

Колиж інтелігентний молодець явно голосить, що він атеїст, материяліст, вільнодумець, коли виступає як отвертий ворог віри та катол. Церкви, то треба доказати йому безпідставність його пересвідчень.

Чуючи різні заміти проти віри з уст інтелігентного чоловіка, не можна йому брати сього за дуже велике зло. Адже в голові думаючого молодця, що виховує ся в безрелігійній атмосфері, ворожій католицькій релігії, родять ся різні квестії, сумніви. Він шукає на них відповіді і нераз бере ся зі собою, мучить ся так довго, аж знайде якусь вдовольяючу відповідь. Коли дасть йому відповідь який безв'рог, то прийме її; а коли єму дасть сьвященик-катехит то прийме й ту.

Тому треба конечно відповісти на деякі сумніви та доказати вагу і значіне віри...

Що до доказів треба памятати, що в дискусії не дає ся багато доказів, один або два. Один з розуму, другий з історії. Докази повинні бути короткі, ясні і льогічні.

Так доказував сам Господь Ісус.

а). В розмові з Фарисеями так сказав Ісус: „Хто від Бога є, слова Божого слухає; ви не слухаєте слова Божого, бо ви не є від Бога“.

б). „Коли я не творю діл Отця мого, то не вірте мені; а коли я творю, то хоч мені не вірите, віруйте ділам моїм“.

в). Ісус уздоровив 18 літню хору в суботу. Старійшина дуже не годував і сказав до народа: Шість днів є, в тих годить ся ділати, але не в суботу. А Ісус на те так відповів: „Лицеміре! Чи не відв'язує кожний з вас в суботу свого вола або осла від ясел і чи не веде напоїти його? А сю доньку Авраамову, котру сатана через 18 літ тримав звязану недугою, чи не годило ся в суботу розв'язати від сих узів?“

Ясно, коротко і переконуючо доказав Ісус безпідставність думки старійшини збору.

Так ясно, коротко треба переконувати о безпідставности невірства з одної сторони, а з другої доказувати потребу, вагу і значіне католицької віри.

Подам кілька примірів.

„Ви атеїст“! Що се значить? Се значить, що не узнаете Найвисшого Єства. Нема Бога! Нема Найвисшого Духа! Добре! Будьте ласкаві доказати, що нема Бога, що нема розумного Творця сьвіта! Коли докажете, то і я готов зістати атеїстом.

„Ви материяліст“. Що се значить? Се значить, що в сьвіті тільки материя існує, а дух виключений. Чоловік складає ся тільки з матерії. Добре! Докажіть, як дрібка мозку, тої сірої маси, що є в голові, мислить, як творить понятя, комбінує, переносить ся в безконечні сьвіти, творить геніяльні гадки?

Той сам мозок, що з хвилею смерти перестає думати і переміняєть ся в пригоршу болота?

„Ви вільнодумець“. Що се значить? Се значить, ви домагаєтеся свободи думки, слова і поступованя, що не узнаете границь ні для вашої думки, ні для слова, ні для ваших діл. Добре! Докажіть, що се є можливе, щоби чоловік розумно думаючий, при тім чесний і характерний так думав, як хоче, так говорив, як хоче, так поступав, як хоче. Гадаю, що се неможливе. Адже розумний чоловік думає так, як здоровий розум каже, як правила логіки вказують, так говорить, як думає, так поступає, як людський закон та природний закон позволяє, коли вже не хоче узнавати Божого закону. Чи ж вільнодумство не є абсурдом?

— — —

Треба також — як ми сказали висше — не раз відповісти на ріжні заміти проти віри і Церкви. Наведу кілька примірів:

А). „Віра непотрібна“. Се правда, але не зовсім. Віра є непотрібна, але тільки для тих, що хочуть жити нерозумно, безідейно, оттак, як перше ліпше безрозумне сотворіне... бо ті також не мають жадної віри. Але для тих, що хочуть жити розумно, добре, праведно, по божому, для тих, що мають якісь висші ідеї, то віра є конечно потрібна...

Б). „Вчені в нічо не вірують. Тільки темні і непросвічені віри потребуєть.“

Се незгідне з правдою.

Вчений Dennert у своїм ділі „die Religion der Naturforscher“ доказує, що на 300 найвизначніших природників тільки 20 було безвірків; 38 неутральних, а 242 віруючих! Щож на се скажете?

Всі найгеніяльніші люди від найдавніших часів до нині вірили в найдоскональшого Духа. І так Сократ, Плятон, Плутарх, Цицерон, Коперник (1543), Тьхо Брахе, Ньютон, Кеплер, Euler, Volta (1827), Faraday (1867), Ампер (1836), Паскаль, Maxwell (1879), Pasteur (1895), Sir William Thomson (1907) і дуже а дуже багато інших...

В). „Вченим вистарчить наука“.

Се правда, але також не зовсім. Наука вистарчить, щоби бути вченим професором, вченим філософом, вченим адвокатом, вченим інженером, вченим винахідником, але не вистарчить, щоби бути щасливим, вдоволенням чоловіком, не вистарчить, щоби бути чоловіком з характером, не вистарчить, щоби пізнати змісл і правдиву вартість людського житя, не вистарчить, щоби бути взагалі чоловіком.

До сього треба конечно крім науки єще віри!

За доказ най служить жите інтелігентних атеїстів.

Г). „В католицькій Церкві є багато надужить“.

Се правда! В тім нічого дивного! Як довго буде істнувати сей світ і на нім люди, так довго будуть надужити. Всюди були, є і будуть надужити. На кождім кроці стрічаємо їх і в політиці, і в торговлі, і в житю — навіть в науці

пр. в медицині-вівісекції, в законодавстві, судівництві, в природознавстві. Деж отже нема надужити? Всюди вони є! А в катол. Церкві є їх в порівнянню до інших людей багато менше. Се одно! А друге. Ніхто так не виступає проти надужити, як сама Церква, наколи всі ті, що є ворогами віри, похваляють всякі надужитя.

Д). „Інквізиция то найбільший сором і ганьба католицької Церкви“.

Коли бесіда про інквізицию, то треба відрізнити інквізицию іспаньську від церковної. Іспаньська інквізиция се був політичний трибунал, як пр. в часі французької революції, що мордував, кого хотів.

Самі папи римські виступали проти сеї інквізиції.

Інквізиция церковна, яка була в інших краях і державах, не була так дуже страшна, як її вороги представляють. Після обчислень Liovento, завзятого ворога катол. Церкви, апостата — за 300 літ було засуджених на смерть 27, повторяю 27!!!

Мучено і суджено 3.337.

А за 300 літ переслідування Християн то високо культурні Римляни вимордували 11 мільонів невинних Християн!

Поступовий король Генрих VIII сам один казав вимордувати 72.728!

Королева англійська Елисавета (в р. 1570) вимордувала 30.000 католиків.

В часі французької революції в р. 1792 за 7 день від 1—7 вересня убито 12 000!

В році 1793 поставлено 44.000 гільотин — то все в ім'я свободи, рівності і братерства! Так мордували найідейніші і найпоступовіші люди.

Якаж пропорция? Деж більша ганьба і сором? Чи по стороні кат. Церкви, чи по стороні культурних поступових людей?

Е). „Католицька Церква є нетолерантна“.

Правда! Толеранцію треба розрізнити що до людей і що до пересвідчень. Католицька Церква є толерантна що до людей, а нетолерантна що до пересвідчень. Бо чиж може бути инакше? Жаден вчений не може бути толерантний що до тих засад, котрих є певний. Котрий астроном буде толерантний що до таких тверджень пр. що сонце кружить коло землі або, що земля є плоскою?

Котрий математик буде толерантний що до тверджень пр. $a+a=3a$.

Котрий хемік буде толерантний що до твердження, що вода не складає ся з двох частин водня і одної частини кисня, але противно.

Толерантним в тих твердженнях може бути тільки той, що їх не знає, не розуміє, або не має певности що до них.

Так само що до внутрішних релігійних переконань може бути толерантний тільки той, що їх не має. А хто має певні

релігійні католицькі пересвідчення той не може бути толерантний.

Так або ні!

Ж). „Католицька Церква то не є Боже діло“. Чи вона є Божим ділом, чи ні, най доказує історія. Історія учить нас, що християнство навернуло світ. Се є факт! Якже сього dokonalo? Християнство навернуло світ або силою чудів, або без чудів. Коли dokonalo силою чудів, то воно походить від Бога; бо чуда то є безпосередні діла Божі. А коли без чудів, то воно само є найбільшим чудом, отже Божим ділом.

З). „Знанє, наука, поступ, культура се найвисші добра людства“.

Правда! Се добра, однак не найвисші! Колиб наука, поступ були найвисшим добром, то би всі вчені філософи, письменники, винахідники, відкривці, поети, генії були найщасливішими. Але се незгідне з правдою. Найщасливіші люди, се люди віруючі. Доказом їх жите і їх твори.

І). „Християнська віра є нерозумна і зла, бо вона голосить такі ідеї як: виреченє ся самого себе, любов ворогів, посвята для других, а навіть добровільні муки і смерть за віру в Ісуса.“

Правда, що християнська віра не є для всіх людей у своїх найвисших ідеях приступна, але з сього не виходить, щоби вона була нерозумна або зла.

Адже наколи виреченє ся себе, посвята, любов ворогів, несенє помочи бідним, покривдженням, нещасним, є щось нерозумного і злочинного, то я питаю, що в такім случаю назвати розумним і добрим?

Після такої науки, яку нині голосить Нітшеанїзм, є чимсь розумним і добрим ненависть людей, нищенє і давленє всіх бідних, голодних і нещасних; після такої науки кривда, несправедливість, ненависть, месть, морд, убійство, розбій то щось гарного, взнеслого, то всьо має право до істнованя, а не любов, не посвята, не милосерде, не ратованє бідних і нещасних...

Що до католиків, то ми вже волимо заслужити собі на назву нерозумних, щоби робити людям добре, щоби ворогам прощати, щоби дати жите за наші ідеї, як бути так розумним, щоби нищити других, щоби мучити других та ненавидіти других хоч би і ворогів...

Дальше. Ми питаємо, чому ненависть до людей має бути чимсь розумнішим і ліпшим від любви людей? Адже ненависть забирає людству те, що є найціннішим від всього т. є. жите, а любов дає власне те, що є найцінніше т. є. жите...

Ми гадаємо на відворот! Не посвята, не любов ворогів, не ратованє бідних, не милосердність, але брак милосердя, брак посвяти, ненависть, месть, то є щось нерозумного і злого.

Отже не християнська наука є нерозумна і зла, але кожда инша, що перечить найвзнесліші християнські ідеї.

Колиж деякі заміти є нерозумні, або коли хтось не ставить їх серйозно, але з кпинами, то можна на них не відповідати...

Також і в тім ми повинні наслідувати Христа! От як учинив Ісус на такі нещирі заміти.

Книжники, бачучи чудеса Ісуса, могли увірити в Ісуса, вони однак засліплені не хотіли, тому спитали: „Скажи нам, чиею властію Ти то чиниш? А Ісус на те так сказав: І я вас спитаю одно. Скажіть мені: Чи хрещене Йоана з неба, чи від людей? А книжники думали так; коли скажемо, що „з неба“ то Ісус спитає: чому не вірите йому? А коли знова скажемо, що „від людей“ то нарід нас укаменує, бо Йоан є пророк. І вони відповіли: „Не знаємо звідки“. — А Ісус сказав їм на те: „І я не скажу вам, якою властію се чиню.“

Так можна а нераз навіть треба на деякі нерозумні, наївні і нещирі заміти не відповідати; а замість сього також поставити безвіркови якусь квестию до розв'язання. Возьмім примір. Безвірки часто закидають нам, що ми християни католики вчимо те, чого сами не розуміємо: що є Пресвята Тройця? Що є Пресвята Евхаристик? Що є небо?..

Ми маємо відповідь на ті заміти, але тільки для тих, що мають віру... Але ті, що не мають жадної віри, хочуть такої відповіді, щоби вони без віри її зрозуміли. Для того їх треба переконати, що вони самі не розуміють дуже багато річий таких щоденних, о котрих думають, що розуміють. Наколи безвірок є філософ, то його спитати: що то є правда? що є добро? Наколи він правник, най скаже: що то є право? що є безprawство? що є справедливість? що є кривда? Наколи він є природник, най скаже: що є атом? Наколи астроном, най скаже: що є світ? Наколи лікар, най скаже: що то є жите? що то є здоров'є? А переконаємось, що кождий з них мусить на нї запити відповісти те, що Сократ сказав: „ὄντι οἶδα...“

Та не вистарчить доказувати правдивість і конечність віри, не вистарчить опрокидувати безосновність ріжних замітів тільки словом, треба і письмом...

Тому треба дати до рук інтелігентів якусь полемічну брошуру, або статю в часописи.

Таких брошур, як сказано висше, у нас вже є досить.

Але найсильнішим доказом, найкрасшою апольорією християнства то є християнське жите.

Ані слово, ані письмо не має такої сили, яку має правдиве жите християнське.

Маємо доказ на житю перших християн, котрі потребу християнської науки доказували житем.

Переконували всіх своєю праведністю і чеснотами. Хто не розумів християнської науки викладаної йому словом, хто не дав ся переконати письмом, той мусів бути переконаний досконалістю и св'ятістю жита.

В чім же лежить християнське жите? Чи у молитві? Чи у постах?

Ні! Воно лежить у такім поведеню і поступованю, якого примір дав нам Ісус в притчі о Самарянині.

Любити треба кожного нещасного, любити треба навіть ворога.

А любити не словом, не письмом, а ділом! Треба прийти до нещасного, як милосерний Самарянин, оглянути рани; треба обмити бруд з ран, змити оливою, обвинути; треба скріпити вином і взяти на плечі, завести до дому, заопіковати ся, аж доки не виздоровіє...

Таке поведене зглядом кожного чоловіка мусить його на дорогу християнської віри навернути.

Наша інтелігентна молодіж є дуже подібною до побитого пораненого подорожного, бо вона обдерта з християнських чеснот, з християнської віри, вона позбавлена всіх взнеслих християнських ідеалів.

Священик повинен і має обовязок її ратувати.

Се природні середники ратования молодіжи.

Але є і надприродні!

1. Щоденні молитви в намірі християнського життя молодіжи. Особливі молитви на той намір.

2. Служба Божа. Молодежи треба дати нагоду, щоби могла свої християнські обовязки сповняти.

Передовсім по містах повинна що неділі і сьвята відправляти ся Служба Божа в відповіднім часі для інтелігенції з короткою наукою, так, як се вже є введено по всіх більших містах і у нас у Львові у семинарський Церкві, у котрій що неділі і сьвята відправляється о $\frac{1}{2}$ 12 год. Служба Божа з наукою.

3. Реколекції.

Кінчу. Ратуймо молодіж! Се най буде завданє католицького духовенства. Та най ніхто не думає, що се клич, над котрим можна перейти до денного порядку! Най ніхто не думає, що се тільки рада. Ні! Се обовязок! Се конечність! В притчі о Самарянині сказав Ісус: „Иди и твори такожде!“ т. зв. Ратуй!

Нині лучать ся люди в різні товариства. Є товариство охорони звірят, птахів, мотилів, котрі мають обовязок хоронити їх перед заглагою. Найновіше розпорядженє вийшло в Америці, що не вільно пням носити пташих пер на капелюхах а то длятого, щоб не нищити тих різних пташат.

А чиж молодіж має бути менше варта від пташих крил? Є люди, що їм жаль сих пташат і боронять їх! Чиж молодіж не знайде таких добрих людей, котрі би хотіли хоронити її перед зіпсутєм, перед погибелию?

Спартанці за провини, за зле жите дітий карали — однак не дітий, а родичів.

Ми католицькі сьвященики є духовними отцями всіх наших вірних, чи вони діти, чи старші, чи вчені, ни невчені.

Колиж наші вірні є ворогами віри, то не все треба їх карати, бо не все вони винні. Часом треба і нас отців. Ми самі нераз зле вчимо і зле жиємо.

Кількож то з нас треба би покарати за се, що ми або нічо не вчили молодіжи, або зле вчили, або коли бачили молодіж над берегом пропасти, то не ратували її?

Ратуймо молодіж!

Ignorantia militans.

Інтересно і потішно читати нераз, як перший ліпший „руський служитель алтаря“ вважає себе покликаним забирати голос в трудних обрядових справах, які вимагають нераз основних студій і ґрунтового знання річи, а вже що найменше — і се повинно бути засадою — неупередження і не партійної загорілости. Але шож? У нас до сеї об'єктивности єще далеко. Вирвеся який не будь „руський служитель алтаря“, буде неначе найбільше компетентний знаток в обрядових справах „арґументувати“ суб'єктивними афектами, місто річевими доказами а при тім не може здержати ся, щоби не піти „со дрекальми“ на всіх, що не суть его „сомишленниками“. Та все те можна би єще оправдати суб'єктивним запалом, гідним доброї справи, але не можна оправдати ніяк іґноранції, яку зраджують сї загорілії.

Так перехопив ся в посліднім випуску „Церк. Востока“ (вип. V і VI) свящ. Антоній Ів. Кучма в своїх виводах на тему: „Нужна ли ектенія оглашенных?“ По причині, що в перед-посліднім випуску „Церк. Востока“ (вип. IV.) заденунціював якийсь там „господинъ Траге“ о. Зерчанинова за латинські „новшества“ в Петербурзі, вважає за потрібне о. Іванович Кучма перенести полеміку на наш ґрунт і звертає своє вістре проти о. Ред. (о. Редкевича, бувшого свого префекта в семинари) за се, що він десь і колись „наставляль“ починавшого священно-дѣйствовать“ о. Кучму, що для браку часу можна опустити ектенію оглашенных. Дальше ідуть аргументи о. Кучми проти погляду, що ектенія оглашенных є на нинішні часи архаїзмом і що вона непотрібно продовжує Літургію. На доказ, що розуміє засаду: „Sancta sancte tractantur“, якої не розуміють сї, що хотять скоротити Літургію, пускає о. Іванович Кучма „віца“, що прихильники усунення ектенії оглашенных скорочують Всеночне а місто Утрені волілиби завести народні пісні...

Нам вистане се послідне підчеркнути для зазначеня того великого „такту“, який має мати редакция „Церковного Востока“. Також заощадимо собі запалу, щоби виказати, чому то о. Іванович Кучма говорячи про проґрішеня о. Алексія Зерчанинова ні звідси ні звідти пускає стрілу на о. Редк. Мовляв: Швець завинив а кравця повісили. Таке і тут. Нам залежить більше на тім, щоби виказати, яку іґноранцію зраджує в справах обрядових о. Іванович.

Справу усунення ектенії оглашенных порушив був свого часу публично в „Ниві“ о. Тит Галушинський і наколи о. Івановича свербить язик полемізувати на сю тему, то радим єму не пускати затроєної стріли проти о. Ред., який сеї справи ніде

публично не порушував, але впрост зачіпити о. Галущинського. Однак о. Іванович очевидно нічого про цілу справу, хто і як її у нас публично порушив нічого не знає. І се перша ігноранція.

Проти замірів усунення екктенії оглашених замічає насамперед загальнo о. Іванович Кучма: „Вѣдь нельзя же съ легкимъ сердцемъ пренебрегать тѣмъ, что освятила вѣковая традиція, что освятили церковные каноны“. Не обстоюючи цілковито гадки усунення екктенії оглашених, звернемо лиш увагу о. Івановича, що церковна традиція і церковні канони не суть синонімічні поняття, щоби їх можна уживати на означенє одного і того самого предмета.

Дальше будем дуже цікаві знати, котрим то канonom і на котрім соборі заборонила Церков усунути екктенію оглашених, чи — як каже о. Іванович — освятила сю екктенію. Признаєм, що она є освячена традицією, але традиції не вільно порушувати лиш в справах віри і обичаїв, а не в справах обряду. Се утотожнюванє традиції з церковними канонами і проклямованє ненарушимости традиції без всякого застереженя підчеркуєм, як другу ігноранцію.

Дальша загальна увага о. Івановича Кучми проти прихильників усунення екктенії оглашених звучить: „Вѣдь святѣйшій Отець гарантировалъ ненарушимость гр. кат. обряда при принятіи церковной уніи Русью, о всякой же перемѣнѣ можетъ рѣшать только церковный провинціальный соборъ, какъ это было въ 1895 году“. Кажучи до річи провінціональний собор відбувся 1891 році. Що до гарантії зі сторони Риму, то вона не дотичить петербурських уніятів, які суть дуже сьвіжим новотвором і належать під юрисдикцію лат. єпископа могиливіського Ключинського. Русь, яка приняла унію і з нею гарантії що до обряду, не обнімала Петербурга і Москви. Колиж в понятю о. Івановича Кучми Русь значить тільки, що російська держава від Ураля по Карпати, то нехай він понесе вину за цілий абсурд, висказаний в наведенім реченю. Ми вважаєм мішанє фактів з історії унії з історично-географічними поняттями „русского человека“ третьою ігноранцією.

Спеціально звертає ся о. Іванович проти двох замітів, піднесених приклонниками усунення екктенії оглашених, т. є. проти заміту, що екктенія ся є нині архаїзмом і що продовжує Літургію. О. Іванович Кучма є за удержанєм архаїзмів, бо они доказують автентичність даної Літургії. „Развѣ не архаизмы являются доказательствомъ подлинности первой іерусалимской св. Литургии св. Якова въ противоположность къ Литургии св. Маѳея, Марка, Петра и пр.“ Насамперед неслухно зачислює о. Іванович Літургію св. Марка до неавтентичних, чи радше протиставить її на рівні з літургіями св. Матея і Петра одинокo автентичній — після него — літургії св. Якова. Літургія св. Марка або александрийська є в такій самій мірі автентична,

як літургія св. Якова або єрусалимська, наколи автентичність беремо в ширшій значінню, що літургія в своїх загальних чертах дасть ся віднести до Ап. Якова або Марка. Щоби оминати такий грубий блуд, як зачислене літургії Марка між фальсифікати пізніших віків, якими суть напевно літургія св. Матія і Петра, на се не треба — отець Антоній — пописувати ся знайомостию „великихъ ученыхъ Духесне (sic!), Пробста, Варрена“, але вистарчить заглянути таки до нашого Пелеша (Паст. богослове ст. 459—67). Але о. Іванович мабуть не бачив Пелеша на очі, а про Духесне (місто Дішен), Пробста і Варрена колись принагідно мусів щось прочитати і се вистарчить для него, щоби „авторитетно“... перехопити ся. А ми се вважаєм четвертою ігноранцією.

Дальше перечить о. Іванович дуже відважно замітів, що в наших часах нема оглашених. Він доказує, що нині є дуже много оглашених в Китаю, Індиях, Америці і що тому екстенії оглашених є нині дуже актуальною. Ту вже проявляєсь о. Іванович не ігнорантом, але „жестоковийний и необръзанный сердце“ (Д. Ап. 7, 18). Бо кождому ясно, що говорячи про неумістність екстенії оглашених для того, що нині нема вже оглашених, суппонують прихильники усунення екстенії лиш наш обряд. Але о. Іванович аргументує в той спосіб, неначеби неофіти з Індій, Африки, Америки і Хін приймали віру Христову в нашій обряді, який тому повинен задержати екстенію оглашених. Тому відійшовши від властивої річі розбалакав ся о. Іванович, як сваха на весіллі, навіть попер свої „докази“, які виходять поза предмет, двома цитатами з *Missyĵ Katolickich*. Ми би волили, щоб нас відіслано до цитатів з якихось підручників по історії обряду, бо се свідчилоб, що о. Іванович на правду займає ся обрядовими справами і тоді варто би послухати его бесіди. Але де єму до того. А для нас є се все п'ятим доказом обрядової ігноранції о. Івановича Кучми.

Противлячи ся скороченню літургії через усунення екстенії оглашених, не розуміє ніяк о. Іванович, що для многих бути присутнім 2 годині на Сл. Божій є в нинішніх часах за довго. Він дивить ся на річ під кутом видження села; місто, де люди більше нетерпеливять ся, его нічого не обходить. Очевидно! Найнарід в містах латинщить ся і польщить ся, а ми сварім ся, щоб ухоронити архаїчну вартість екстенії оглашених! Ба що більше! В своїм міркваню витягає о. Іванович „консеквенції“, що требаби опустити при читанні Служби також „Миръ всѣмъ“, слова: еще молимъ ся о предстоящихъ людехъ і т. д., бо часто нема в церкві людей.

Се витягане „консеквенцій“ не перше і не посліднє в наших оборонців букви закона. Ми пригадаєм лиш, що з нагоди дискусії про введення народних молитов витягав подібні консеквенції один „служитель алтаря“ доказуючи, що не лиш молитви, але і слова з канона Утрені воскресної: *Иже кий оуко полж*

разкверзи оутровѣ дѣкичѣ требаби перевести на народну мову. Чи таке і подібне „витягане консеквенцій“ є до річі; най другі осудять. На консеквенції, які витягає о. Іванович Кучма, відповідаєм: Дискусія іде на тему ектенії оглашених, а не на тему „консеквенцій“.

Наконець поучає о. Іванович о. Алексія Зерчанинова, що ектенія оглашених є неоцінена „для насъ русскихъ и потому, что доказываетъ давнее единство и согласіе восточной и западной Церквей. Литургія у латинянъ, подобно восточной, раздѣляется на три части: на 1) предложеніе 2) Литургію оглашенныхъ и 3) Литургію вѣрныхъ“. А вже ігі на вас, отче Антоній! Де Ви знайшли такий поділ латинської літургії? Чи не у Духесне? Таж опамятайте ся! Що иншого є твердити, що нинішня латинська літургія має такий поділ, а що иншого ставити гіпотезу — як се роблять дослідники літургій — що первісна латинська літургія, з якої нині і сліду не маєм, мусіла бути взорована на грецькій. Але.. але се шестий доказ обрядової ігноранції о. Івановича Кучми.

Беручи все до купи вистарчає для нас, щоби ми виробили собі понятє про обрядову „повагу“ о. Івановича, з якою він поучає других. Назадъ оу ко иншого, себе ли не оучіши? (Рим. 2, 21) — А для нас все те: sufficit!

α

Тако да просквітить ся світъ нашихъ предъ людьми *).

Належачи до тих Українців, котрим на вірі й обряді залежить, маємо на думці кількома отсими словами попередити предложену 220 ч. „Руслана“ анкету з приводу майбутнього конгресу й відповідної депутації проти польського духовного шовінізму. D. Observer з „Руслана“ пише: „на жаль, бачимо, що наше духовенство о всім думає, всюди кидаєть ся, а о таких справах що найвисше — згадає, пожалує ся, але реальної в тім напрямі роботи не видно“. Коли таке вражінє у Observera-галичанина, то погодів таке саме в об'єктивного Observer-a, російського Українця, котрому „на вірі й обряді залежить“, бо суть і такі. Справді, переїзджаючи по містах і селах галицької України, бачиш, як руське священство захоплюєть ся всім — і молочарством і кооперацією і свіцкою літературою і політикою і господаркою... всім, але тільки не тою справою, певнійше, — не тою ідеєю, якої єсть представником майже на цілий християнський світ. Де лише не зустрінеш римського священника: і в Іспанії, і в Росії, і в Китаю, і в Німеччині... Так само грецького єрея добудеш і в Японії, і в Чорногорі, і в пущі аравійській. Але ж греко-католицького душпастиря, що об'єднує своєю особою все найглибше з Заходу і все найкрасше зі Сходу, унійського священника, що є живим прикладом єднання, ходячим напінненем великого заповіту „і буде єдине стадо“..., символом миролюбивої уступчивости дочасним задля вічного, — щось подібного зустрінеш в більш менш великому гурті лише на нашій святоруській землиці, галицькій Україноньці. І во істину неісповідимі пути Божі... Перед 300 роками польські шовіністи через берестейське єднанє бажали зпольонізувати Русь-Україну, — по 300 роках завдяки берестейському єднанню Русь-Україна зберігла ся в найнебезпечнійшому її закутку; перед 300 роками Річ Посполита великий засіб церковного християнства зробила засобом своєї маленької хатньої справи, — по 300 роках справа Річи Посполитої впала, а „засіб“ стоїть цілий. Отже „засіб“ лишив ся, навіть духовно виріс, набираєть ся внутрішньої сили і, безперечно, процвів би, як жезл ааронів, коли б не ті, що перед 300 роками так його бажали буцім-то *ad majorem Dei gloriam*, а справді *ad maiorem gloriam* своєї *Poloniae*. На нашу думку, варто йти далі: „засіб“ той мусить стати тепер (прим. після Волод. Соловйова та практичних обставин життя) чим-сь ніби самодовліючим, сказатиб, самоцілю, бо, мимо збері-

*) Звертаємо увагу нашого духовенства на отсю статтю закордонного Українця і просимо усильно о переведенє дискусії на порушенє ним многонаженє питанє. Непростимим гріхом булоби перейти над отсими справами до дєвнього порядку. Прягадуємо, що вже минувшого року помістили ми на тему змін в нашій обряді кілька статей. — Редакція.

гання Руси-України і мимо старого свого призначеня — прилучити Греків до Риму, — здобуває собі нині новітнє завданє — привести до вселенського християнства нечислені східні народи, а через близький схід і дальші світові племена і язики. Що не казати, а серед гущі синодослава та великоруського старовіря справа римського священика дуже коротка: обрядовість там має бути славянська й тричі славянська. Отже, хвалити Бога, що стало ся се не деінде, як в нашому руському Берестю, і що ніхто другий, а русько-український „*ropek z listy za kilkanascie mil biegal albo u na powozy lub po wina na sklady, lub na insze jakiekolwiek ieżdżil*“, бо инакше не на наше русько-українське щастє випало би оте вищезгаданє високе признанє. Ось на якій височині мисли, на нашу думку, має стояти кожний свідомий свого ґрунту слуга Божий, представник зеднаної Церкви; ось якими гордощами повинен пишатися! І в порівпаню з цєю місією — якою мізерією мусить бути праця пересїчного шовініста, галицького ксьондза чи волинського отця, що однаково дбають лише про Польщу чи там Росию, аби „від моря — до моря“, раз-у раз торгуючи реліґійними чувствами. Але чи ж таке бачимо? Бачимо, як майже кожний галицький панотець стоїть на певній платформі що до ріжних громадсько-суспільних переконань та ідей, і се є дуже добре, але ж... але і в справі свого „єдиного на потребу“ годі хилити ся, куди вітер віє, то туди то сюди, то праворуч то лїворуч, то до православя то до латинства. Згадаймо лишень отців москвофілів з їх ідейним керманичом Наумовичом на чолї, що „за шмат гнилої ковбаси“ продав і віру і батьківщину свою; згадаймо з другого боку і оті „запозичування братнього обряду“, якими аж повно в східно католицьких, українських церквах Галичини. Просимо дуже вибаченя, але виходить, що перекинїчик Наумович неначе послїдовнїйший: розквітував ся тай годі. Ми не маємо тут на увазі запозичувань, так сказати, внутрішнього вірування, як от примірою, культу серця Ісусового: раз, що се просто до обряду не стосуєть ся, а друге, що адже наш нарід утворив собі культ Мадони з Ісусом, що стоїть в осередку всіх наших українських коляд. Річ се також щиро-західна, однак вона не спричинила ся до зміни тої чи иньшої обрядової видимости навіть в найдрібнїйшій дрібниці: український нарід, прим., милуєть ся собі „шопкою“ в костелї, але в церкві її не заводить, хоч колядує не згірш латинників. Але оті лавки в церквах, та вівтарі без іконостасів (бічні і в каплицях), та незачинюване врат і вратниць на звичайній (не великодній) літургії... продовґасті престоли, кивоти на них, монстранції, причащенє серед церкви, а не перед царськими вратами, всенароднє голосіннє навіть на літургії, навіть у катедрі, замість гармонійних „жорів янгольських“; читаннє вірними під час літургії молитов по книжочках, — так ніби служба править ся незрозумілою мовою і ще, і ще... ціла безліч польсько-латинських практик, заведених, очевидно, за часів повільного переводу Руси до Польонїї, — все отсе, навіть само собою, навіть без жадного зусилля з боку ксьон-

дзів, може на нашу думку, спричиняти ся до явища, що греко-католицький Львів щорічно губить 300—400 вірних, а римо-католицький набуває собі їх. Ще-б пак: чого я маю ходити до церкви, де в службі Божій не витворило ся ще щось всезагальне й одноцільне, коли під боком маю таку саму благодатну церкву, з сталими випрацьованими з давен звичаями й укладом зовнішніх форм. А що не тямлю, о що там мовить ся, то адже й в руській церкві читаю собі пошепки укладені панотцями молитви (замість слухати молитви, укладені Св. Иоаном Золотоустим та Васи́лем Великим — додамо ми), то й в польській читати му те саме. В одній східно-католицькій церкві кажуть „православні християни“, в другій „правовірні християни“, — чи се дрібниця? І ніякі наради, ніякі збори львівських просвітан (збори філії Просвіти 7 грудня) нічогоісенко тут не допоможуть: допоможе лишень майбутній конгрес, про який пише „Нива“ та 220 ч. „Руслана“. Отже, так: конгрес мусить бути, конче мусить бути, мусить вислати депутацію, але сього ще за мало. Члени конгресу, особливо духовні, повинні пам'ятати, що справа сягає далеко ширше, ніж галицькі та австро-угорські навіть межі: треба зняти питанє про обопільне зазнавмленє з одновірцями цілого Сходу, з південно-славянськими, вірменськими, азіяцькими та іншими уніятами, та про утворенє центральної для всіх східно-католиків влади в особі орієнтально-католицького патріярха, залежного виключно від Святійшого Вітця. Перше, що викликав би такий характер конгресу, то безсиле озвірене й інсинуацій шовіністичної духовної Польонії, але се було би найліпшим доказом, що куля влучила в саме серце „обрядових непорозумінь“; друге, що викликав би такий характер конгресу, — то надзвичайну нервовість і також інсинуацій оберпрокуратора й цілого його північно-південного конкляву, але се було би найліпшим доказом, що винен таки той, хто сердить ся, т. є. пан Юпитер; нарешті, третім наслідком такого характеру конгресу була би світла радість всіх, кому на вірі й обряді залежить, всіх справжніх, „свідомих“ членів Вселенської Церкви Христової, котра з східною своєю місією лусить поспішати й поспішати, бо адже йдемо не назад, а наперед, до того солодкого обіцяного часу, коли єдиними устї і єдиним серцем маємо возопіти: Ей, гряди, Господи Ісусе!“

Отже хутчій, отці і браття, хутчій, бо Схід — ваш, а гине він в поганстві, в безбожності, в байдужности, в відколах та темноті більше, ніж найхоробрійший проти Церкви Захід; хутчій ділайте: тако да проєктуїть ся ікїтїх кїшїх прїдїх челоїтїх... А як ві, — то зруйнуйте ваші іконостаси, присуньте престоли до стїн, роздеріть фелони, найміть органістїх — і збудете ся від разу не тільки галицьких, а усіх тих романійських, фльорентийських та берестейських „обрядових непорозумінь“.

Святоюрський парафіянин з російської України.

Д-р. Іван Копач.

Промова на ювілейній Академії в честь подвижника унії Іпатія Потія дня 8|12. 1913.

Достойний Зборе! Промовляю надпрограмово і ненадійно, але надію ся, що отсі мої по можности — так бодай буду старати ся — як найкоротші слова найдуть собі самі оправдане для себе тим більше, що промовляю як переконаний учасник отсього нинішнього нашого сьвята.

Сьвято се — то сьвято Унії, сьвято злуки нашої руської Церкви з римським Апостольським Престолом. І ми чули отсе що йно в трох широких викладах ріжнобічне осьвітлене й оцінене тої многоважної події.

Я радби ще лиш один момент з як найбільшим притиском піднести: що ідея Унії всіх християнських віроісповіань тобто властиво ідея єдності Христової Церкви взагалі є так само універсальним постулятом людства як ідея одної правди або ідея одного добра в тій самій справі — розуміє ся в очах людей, що християнську форму релігії, релігії дітий одного Бога Отця, уважають найвисшою і найсовершеннішою формою людської релігії взагалі. А се є заразом і найпевніша та найтривкійша основа і нашої Унії в практичнім історичнім житю: Один Бог, одно стадо і один его Пастир.

Чи не має однак та ідея також границі? На мою думку: Так! А не маю тут на гадці границі космічної, географічної чи етнографічної, тільки передовсім одну границю, що лежить у людській психіці взагалі, і то в значіню не тільки індивідуальнім, що суспільнім. Бо в практичнім людським житю всьо, навіть ідея, прибирає форму сили: жите то діланє, а всяке діланє то прояв сили; тому й „знанє — то сила“ говоримо і часто навіть справедливо повторяємо. Та людська природа чомусь не легко зносить силу поза певною границею, особливо у формі власти над другими людьми. Сила між людьми має все тенденцію осліплювати. Бо чиж маю тут аж виразно пригадувати горді блуди і похибки обох найбільших сьвітських універсалістів Александра Великого і Наполеона I. або хочби найсвіжійшу нам адриянопольську трагедию з передучора? Або чиж навіть і пастирський жезл св. Петра забезпечав завсїгди достаточню перед похибками у тім напрямі?

А коли так, то чи не лежить може на тій лінії також небезпека для ідеї універсальної Христової церкви тут на землі, а тим самим і для ідеї нашої отсе Унії?

На кожний случай нині менше, гадаю, чим кількасот літ тому назад, навіть у загалі говорячи — особливо, що на Апостольським Престолі сидить якраз найласкавіший і найсмирніший Пастир — Вязень — Монарх, як я се — признаюсь, навіть з чималим моїм здивованєм — мав щасте на власні очі бачити перед двома роками, глядячи з належною покорою в Його сияючі добром і Божим благословенством очі.

А що до народу руського — то чиж йому до надуживання сили в сучаснім звязаню на всі боки, а до того по тількисотлітній політичній, економічній і культурній зависимости, в котрій аж надто досить мав часу і нагоди пізнати і зазнати, як смакує гордість і нехтованє Але навіть і по недалекім може вже, бодай частиннім, визволеню, котрого так горячо ми всі надіємо ся і ожидаємо, я не виджу — бодай на разі — великої небезпеки для нашого народу з того боку. Він же все ще, Богу дякувати — лиш з малими і то певно може лиш хвилевими виїмками — молить ся широко і в покорі що дня рано і вечер до свого Всемогучого і Всевідучого Отця: „И не введи насъ во искушеніе“. А до того: він має своїм духовим провідником Архипастиря, котрий не лише словами, але — що для дійсного житя безмірно важнійше — також власними ділами кожного дня і кожної години — як ми всі се добре знаємо і бачимо — учить свою паству, як саме треба розуміти і сповняти слова молитви Господньої, між иншим також: що власть не для власти і не для власної пишноти, іно для добра підчинених, а тим самим для слави Бога.

Він, Той Наш нам всім так Дорогий і Неоцінений, Високостойний Архипастир, котрого неприсутність ізза недуги тут так глибоко відчуваємо, є заразом, як знаємо, також головним, а через те і славленим та позореним — звичайно як між людьми — переємником і представником тої ідеї, якої трохсотлітню річницю ми отсе нині тут сьвяткуємо. І тому думаю, що ми всі учасники сего нинішнього нашого сьвяточного зібраня, сами про себе і в імені цілого нашого руського народу, можемо широко звернути наші серця до Бога з горячою мольбою, щоби нам позволив тішити ся й далше мудростию, могучостию і добротою нашого найдорожшого нам Митрополита Кир Андрея на Многая літа!

Перетяганє на латинство.

При послідній конскрипції позаписували Поляки багато чужих людей в свою рубрику так, що в східній Галині начи-слили вони „півтора міліона Поляків“. Се число є що найменше в троє натягнене і дійсних Поляків знайшлоби ся там мало при солідній і справедливій конскрипції. Сеї справедливости Поляки дуже боять ся і при своїй домінуючій державній кермі вони безусловно до такої справедливої конскрипції не допу-стять. Але Поляки вже тепер трошки починають бояти ся, чи таки колись не вимкнеть ся їм з рук ся домінуюча власть.

Щоби коли в таким случаю не втратити щось з записаного числа Поляків, вони тепер форсовно ріжними способами стараються, щоби і в дійсности мати на нашій землі стільки Поляків, що записали. В сїм напрямі працює майже кожний Поляк-урядник, а польські ксьондзи лише над тим роздумують, як би то „накрати“ більше „душечек“. Зрештою у них така робота дуже поплачує, бо сим способом найскорше прийде аванс. Отже один другого переганяє.

* Польські ксьондзи вже в сні обраховують, скільки вони поперецягали, а їх біскупі за се їх хвалять і дають благосло-вене на дальшу успішність в „праці“. Не один з таких ксьон-дзів зістав за такі заслуги „дзеканом“, а колиби наші сьвяще-ники таке робили, то жде їх догана таки від нашої Консисторії. Ось так парох Панч. в Гологорах дістав догану (реф. о. Мишк.) за се, що не хотів віддати похрещених дітей, хотяй батьки хотіли, щоби діти були гр. кат. Отже зрозуміло тепер, чому не один сьвященик не хоче перетягнути когось на гр. обряд, хоч його просять. Так пр. о. Теребушка, русофіл, не хотів вписати дитини на гр. обряд, хоч батько просив. Згодив ся охрестити, але карточку таки відіслав, бо казав: „На що мені то? Ще польський ксьондз нагніваєть ся!“

Тимчасом польські ксьондзи не лише радо переписують сього, що до них зголосить ся, але при кожній нагоді намов-ляють а навіть вганяють від хати до хати і шукають „душі“. Скільки вони не перетягнуть річно у Львові і інших містах та передмістях, а від недавного часу се саме вже роблять і по селах. Про се можна почути скаргу з кожної околиці.

Скільки то через таке перетяганє польські ксьондзи пакости нашим людям нароблять? Недавно пр. польський кс. в Сигнівці під Львовом змушував українські діти мовити „Вержен“... в школі, а коли Мих. Костек не вмів чи не хотів мовити, то він його витрунув з класи на двір і хлопчисько на зимні мало не закозаяб; ще казав, щоби не приходив до школи, доки не буде вміти. Він змушує все наших дітей молити ся по польски

і дійсно дуже мало дітей вміє там по нашому молити ся, бо нашого катехита там нема і не було, відколи там школа стоїть, а як сього року голова Чит. „Пр.“ ходив до Консисторії, щоби призначили якого катехита, то тут йому відповіли, що не мають сьвященика на поневірку. Голова на се сказав: „Як так, то нас колись не стане, а як нас не буде, то і вас не треба!“ Сей також польський ксьондз одну дівчину все ставляв за таблицю, коли вона не хотіла мовити по польски; вона і її мати недавно перейшли на латинське.

По селах і місточках таки в брутальний спосіб перетягають сї польські ксьондзи. Матечкам кажуть не приймати до шпиталю, а лісничому не продати дров і таким способом багато лапають. В Новосілках золоч. повіта в сей спосіб перетягнуто в січні і лютім 1913 р 60 осіб і то в часі зміни при обсаді парохії. До сього польський ксьондз уживав кількох своїх баб як агітаторів. Новий парох аж за голову взяв ся, коли одержав від старости таку купу повідомлень. В сих також Новосілках перевів дзекан Кшечковскі з Гологір одну молодицю, яка підчас похорону співала польські пісні; він її закликав до себе, почуваив, а коли довідав ся, що вона гр. обряду, то сказав: „Та нащо тобі там бути, коли ти по польски так красно співаєш, а от підпиши ся і будеш до косцьола належати“. Молодиця так зробила. Сей Кш., про якого вже була мова в 7. ч. „Ниви“ з 1913. поперетягав багато в Гологорах і за се зістав „дзеканом“. Одному бідному муляреви обіцяв дати всі школи до направи, коли він перейде на лат. Сей згодив ся. Треба згадати, що сей Кш. є председателем 8 шкільних рад і в однім місці навіть наш сьвященик на нього голосував на стид всім людям. Іншому бідакови дав два дуби і в сей спосіб перетягнув. При записі в школі намовлює батьків Українців, щоби дітей записували на польську релігію; і богато так зробило. Наших дітей кличе до себе, дає їм цукорки то що і заохочує, щоби втікали з руської релігії. Матечок в Новосілках, які мають у себе школу, хотят громадська школа мурована, бляхою крита, вже 15 літ стоїть дурно, наклонює, щоби наших дітей вчили польської молитви і водили до костела на богослуження і до Причастия. Коли оден хлопець не хотів йти до костела до Причастия, то матечка йому за се ніс розбила. Таких фактів є багато.

Польські урядники мають рівнож досить способів до перетягання. Пр. тамтого місяця ходив Михайло Рифяк зі Сигнівки, який вже два місяці без занятя, до секр. Дирекції трамваїв, щоби його приняв на службу, сей йому сказав, що тоді прийме, як він принесе з магістрату посьвідку, що перейшов на лат. обряд. Сей так на се замітив: А як би я знав, що завтра стану міністром, коли би я лише перейшов на жидівське, то чи добре я поступив би, коли би я так зробив? Панок подивив ся на нього і сказав: „Адїє!“ Ще инший случай. Тому кілька тижнів старав ся оден Поляк о місце при трамваю, але не було місця,

о сїм знав инший Поляк кондуктор, який „мав на оці“ одного Українця. Сьому при службі щось маленького приключило ся, і сей Поляк зараз зателефонував Дирекції і заденунціював в відповідний спосіб. Дирекция без наміслу видаляє Українця зі служби за таку дрібничку, що Полякови навіть упізнане за неї не дали би. На місце Українця прийняли сейчас Поляка. Таке діється за „польських ржондуф“ на нашій рідній землі, а щож би було в Польщі!?

А що ми на се? Місто перетягати на гр. обряд сотками за нашого одного, ми лише скаржимо ся, бідкаємо ся і то перед своїми. Чи пороблено бодай які кроки, щоби Рим довідав ся о сих „верних католиках“ і їх підлій роботі? Навіть чужі о сїм не знають. Коли би так Поляки були в нашім положеню, тоби гвалту кричали на цілий сьвіт і не уставали би.

Таж ми ще могли до недавна всіх латинників перевести на гр. обряд; а то всьо наша українська кров. Іх давно лише перетягнули до Польщі. Ми знаємо, що про націю не рішає обряд, отже і Українці можуть бути лат. обр. і фактично є. Треба лише їх охоронити перед польщиною. А можливе воно лише тоді, коли ми виторгуємо в Римі укр. лат. диецезію на взір малярської гр. кат. місто сьої, о яку старають ся Поляки в Станиславові. Вони вже мають 4, а се була би 5., а ми маємо лише 3, хотай Поляків нема більше як Українців. А Рим не повинен нашим жаданням противити ся, бо так робивби він політику сильніших, а се Церкві не лицює. Тут повинна справедливість і правда рішати.

Над сими так важними справами повинна зріло застановити ся проєктована в 20 ч. „Ниви“ анкета і загальний конгрес. Робім коли час, бо час не стоїть, а коли би ми так важні справи занедбали, то осудилиби нас наші покоління, а сучасники відсунули би ся від нас.

Отже до роботи!

М. К.

НОВІ КНИЖКИ.

— 25 —

Aurelius Palmieri O. S. A. — Theologia dogmatica orthodoxa, tomus II Prolegomena (8", 196).

Поява другого тому монументального в західній теологічній літературі твору о. Аврелія Пальмієрі немало утішить всіх сторонників велеградської уніоністичної ідеї і робітників в винограді Христовім в напрямі з'єдинення церков. Радість однак, яку відчуваємо на саму згадку про появу другого тому „Theologi'i“, приглушує невимовний біль, коли перечитаєм цілу книжку і відложим її на бік. Бо чи не жалувати і уболівати над тим, що чоловік, який всі свої сили і таланти посвятив на студії східної церкви, чує ся зломаним і морально змушеним відложити перо і лишити розпочату роботу щасливішому від себе робітникови? *Lues illa scottoniana, quae abhinc paucis annis Italiam pervasit, quaequae pharisaismum calumniis technisque nefariis oppletum apud Italos invexit, scriptores catholicos cogit ad calammum infringendum ac studiis severioribus valedicendum* (151 п. 3.). З жалем і вєтидом визнає Пальмієрі всі свої переходи по виданю першого тому „Theologi'i“. Він, що 15 літ орав з молодечим запалом облогом лежачу ниву, він що посивів над тяжкими студіями славянських і иньших східних язиків, він що з великої любови для католицької церкви зложив все на її вівтари, перейти мусів канонічний процес, щоби очистити себе від закиду ереси, від модернізму і магуметанізму (?!), мусів уживати протекції впливових людей, щоби доказати, що не є шпіоном на російським жолді (151 п. 3.). Сї переходи суть тим більше болючі, що не вороги, а такі свої люди „*qui pontificiae maiestatis venerandissimas sese iactant*“, кидають колоди під ноги (195). Чи не біль се невимовний? Приходить на думку: йще вы крагъ поносихъ мнѣ претерпѣхъ кѣхъ оубо, тѣ же человекѣ... йже кѣпшъ наслаждама єси со мною вращенъ, кѣ добѣ бжїи ходѣхомъ єдиномыслиенїемъ (Пс. 54.). З почутєм великого жалю і болю кінчать Пальмієрі отсим другим томом першу часть своєї праці, яка єлиш критичним вступом (Prolegomena) до властивої річі о церкві і її головних ціхах. Він положив лиш підвалину під велику будівлю, від якої викінчення усуваєсь з переконанєм, що „тяжкою є праця для Бога“ (слова Соловєва). Будівлі не дають укінчити самі сусїди. Гей, гей! Не так тії вороженьки, як добрії люде!...

Переходячи від сумних рефлексій до оцінки другого тому „Theologi'i“ Пальмієро, зазначити треба, що цілий сей том є дальшим тягом теми, якій присвячені три послїдні розділи пер-

шого тому*) (сар. IX—XI). Там загально говорить автор про полемічну теологію і про помічні науки, потрібні до її пізнання, тут переходить спеціально до полемічних трактатів від Фотія і Керуларія аж до Папаріґопуля в грецькій і Хомякова та Беляєва в російській церкві. Цікаво і інтересно слідити ці закиди проти католицької церкви, догматичної і переважно недогматичної натури, повторювані безнастанно і розширювані з ходом часу від походження св. Духа і опрісноків, аж до „ереси“ голеної бороди і інших абсурдів. Не бракує однак між самими православними полемістів, що ограничають свої закиди лиш до ріжниць догматичних, як Макарій з Анкири в полемічній творі п. з.: *Διάλεξις συντεθείσα Γραικῶν καὶ καρδιανίων τινῶν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης περὶ τῆς τοῦ παπαρίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐκλογεσσεως*, або Симеон солунський, який каже, що многі з Греків простили би Латинянам обрядові ріжниці, наколиби они лиш усунули з символу віри додаток „і Сила“, або в часах пізніших по соборі фльорентійскім вчисляють лиш 5 ріжниць догматичних, піднесених на соборі, Гавриїл Север, архієп. Філадельфії, Максим пельопонеский, Матей, митрополит мирский, Єремія Какавела критский а Дозитей ерусалимский, хоть завзятий противник Латинян, ограничаєсь лиш до двох закидів про походження св. Духа і примат. Ця полемічна розважність згаданих авторів відбиває дуже користо від крикливого твору *Πηδάλιον*, в яким пристрасно суть змішані догматичні закиди проти „відвічних еретиків“ Латинян з полемічними байками і видумками. Також в російській полемічній теології крім полемістів, що вчисляють по 20 (Філарет. моск.) 40 і 60 блудів католицької церкви, або старають ся опрокинути сам внутрішній принцип морального і аскетичного жити в католицькій церкві, закидуючи їй суху юридичність (Хомяков), пелягійнізм, діялектичний раціоналізм, абсолютизм і „тиранство“ папи (Беляєв) — крім сего і подібного рода скрайних полемістів, не брак людей, що якраз противні мають погляди на католицьку церкву, як Соловєв і Бердяєв.

Отсе в головних начерках зміст другого тому Theologiї Пальмієрого, присвячений православній полемічній літературі від Фотія аж до нині.

Не закриває також автор і відвортної сторони медалю. Описує безправства четвертої круцияти на Візантії, доконаної проти волі папи Іннокентія III, яка виконала ще більшу пропасть між обома церквами і поглубила в народі ненависть до Латинян (ст. 42—52); не поминає мовчанем полемічних вісєвітниць, які проти Греків підносили зі сторони латиньської *pseudo-Pantaleo* (XIII в.), краківський канонік, Іван Сакран (XV в.), *Gabriel Prateolus*, *Guido de Perpiniano*, *Johannes Sianda* і други (ст. 171—4).

*) Рецензію першого тому Theologiї гл. Нива 1911, 412.

На кінці викладає автор свій погляд що до унії церков. За російськими конвертитами Шуваловом, Гадаріном і Галіцином видить Пальмієрі причину схизми в чотирох ріжницях: 1) недосковале понятє догми у православних, які виключають по семім соборі релятивний догматичний поступ, 2) фальшива наука про склад церкви, яка після понятя православних є комплексом партикулярних церков, а не державою, в якій рядить найвищий пастир, 3) примат папи пониманий православними, як гонорове першенство, а не як першенство юрисдикції, 4) неомильність папи, якої православні не признають цілковито. В теорії дасть ся вичислити еще більше ріжниць, як походжене св. Духа, непорочне Зачате, в практиці однак всі ріжницї можна спроводити до чотирох, бо приймаючи неомильність папи, тимсамим мусїлиби православні прийняти науку про походжене св. Духа, про непорочне Зачате і т. д. Унія церков є лиш можлива під услівями: 1) коли православні згодять ся прийняти всі догми католицької церкви, 2) коли згодять ся признати релятивний догматичний прогрес і, що за тим іде, прийняти всі догми, які в будучности церков здефініює 3) церквам з'єдиненим може бути признана лиш взглядна независимість літургічна і обрядова, 4) взглядна независимість адміністративна, 5) церкви православні, що хотять прийняти унію, мають скинути з себе ярмо зависимостя від сьвіцької власти і признавати лиш зависимість від Риму.

Андрій Іщак.

О. Мих. Лада,

З чужих журналів.

„Christlich-pädagogische Blätter“ ч: 12. р. 1913. містять слідуєчі статі:

Der zweite Kongress für Katechetik.

Ту подає комітет до відома, що в склад його входять 1) з віденського кружка Dr. H. Swoboda, Dr. E. Krauss i W. Pichler, 2) з монахійського кружка катехитів Dr. J. Göttler, M. Siebengartner, H. Stieglitz 3) з північної Німеччини Dr. A. Brandt, Fr. W. Bürgel, Dr. E. Freiherr v. Kleist.

Протекторат над будучим конгресом обіймив Ексцеленція Архиепископ з Монахії.

Програма конгресу, що найправдоподібнійше відбуде ся в Вірцбургу, має обіймати слідуєчі точки.

I. Bericht über die auf dem Wiener Kongress für Katechetik beschlossenen Aktionen, besonders über den Stand der literarischen Unternehmungen (in fünf Teilreferaten).

II. Das Bild im Dienste des Religionsunterrichtes: 1. der kleinen, 2. der höheren Klassen der Volksschule, 3. der oberen Klassen der höheren Schulen.

III. Die Lehrbücher im Dienste des Religionsunterrichtes: 1. Der Katechismus der Volksschule, 2. das Religionsbüchlein für die Unterlassen der Volksschule, 3. das Lehrbuch für den biblischen Unterricht der Volksschule

IV. Experimentelle Religionspädagogik, 1. die religiös-sittliche Entwicklung als Objekt der sogenannten experimentell-pädagogischen Forschung, 2. Die religiös-sittliche Erziehungs- und Unterrichtsarbeit als Objekt der experimentellen Forschung.

Речинець Конгресу оголосить ся, як лиш референти визнають сталі присилки своїх манускриптів.

Der katechetische Nationalkongress in Spanien. (von P. Josef M. Montserrat S. J. Saragossa Spanien.) Конгрес — того рода перший в Еспанії — відбув ся незвичайно величаво при участі 7.000 різних священиків, черців, педагогів, а між ними 23 єпископів і папського легата — на днях 26—29 червня м. р. в Valladolid. Ціллю Конгресу було двигнене елементарного християнського наочування молодези і його педаго-

гічне піднесення. В чотирох секціях відбулось до 240 викладів, а з поміж прелегентів найбільше оплесків збирали Андрій Ман-
 jon канонік з Іранади один з найвизначніших педагогів, автор
 численних праць педагогічних і методичних і основатель так
 званих шкіл „del Ave Maria“ і P. Ramon Ruiz Amado S. J. ре-
 дактор місячника „La Educacion Hispano-Americana“. До св.
 Причастия приступило першого дня 3.000 муштин і жінок, дру-
 гого 1.500, а третого дня 5.000 дітей. Перед Конгресом отворе-
 но катехитичну виставу. До трох літ має відбутись другий
 Конгрес в Іранаді.

В артикулі „Das neue Religionsbüchlein: Ur-
 teile der kirchlichen Behörde“ подаві суть прихильні
 вискази і критика на підручник релігії на низші степені народ-
 ної школи W Pichler's „Religionsbüchlein“ — (єпископ Теодоро-
 вич, полевий вікарій єп. Валік, єп. Консистория з Ляйтмеріц,
 кардинал Скрбенски, ординарят з Будвайс).

В Katechetische Glossen говорить декан F. Griesser
 (Heidenreichstein, Нижня Австрія): Die Praxis führt uns von sel-
 ber zu Erkenntnissen und Kunstgriffen. Doch habe ich bei der
 Lektüre auch einige meiner bisherigen Ansichten korrigiert Ergo...
 не треба спускатись лиш на власні сили, але читати, читати і
 дискутувати і користати так з загального досвіду, як і пооди-
 ноких осіб. Лиш через фахову лектуру можна поступати на пер-
 ред на католицькій області.

Das Bild im Dienste des elementaren Reli- gionsunterrichtes

В тім артикулі займає ся W Pichler ілюстраціями своєї
 книжки („Religionsbüchlein“), а Др. G. Stegman в своїй II ч.
 Missionsexhorten подає, як місіонарі позискують для Хри-
 ста поган.

II. з. Konfessionslose Kinder konfessionsloser
 Eltern подане рішене адміністр. трибуналу з дня 16. I 1913
 до ч. 377 з 1913 р., з якого виходить, що після австрійських зако-
 нів не можуть бути безконфесійні ученики в народних школах
 і проте безконфесійні родичі є обовязані призначити своїм без-
 конфесійним дітям обовязаним до школи задля релігійного ви-
 ховання якеє державою признане релігійне віроісповіданє.

В Vereinsnachrichten поданий рух з кружків кате-
 хитичних у Відни, Сольногороді, Клягенфурті, Празі, Ляйтме-
 ріц і кат. секції австр. Leo-Gesellschaft.

На кінци обговорені 59, 60, 61, 62 чч. Bachems Volks- und Jugenderzählungen,

видавництво Aus fernen Landen (ч. 28: B. Arens „der Schwarzrocks letzter Sieg“)

Wildrosenzeit Bücherei für erwachsene Töchter (т. VII. „Guenola“ von H. Maryan).

Die Erlebnisse eines Hühnchens von Zenaide Flenriot.

„Prinz Eugenius der edle Ritter“ von Leo Smolle.

(Далі буде.)

Всячина.

Від Видавництва. Число отсе значно спізнене по причині штрайку по друкарнях. Коли надоложимо те, що через штрайк занедбали, будемо видавати „Ниву“ дальше що два тижні.

Рівночасно підвищуємо передплату „Ниви“ з 8 кор. на 10 кор. Ми приневолені до сього підвищенням ціни друкарським. Перед кількома роками, коли подорожів друк і всі часописи підвищили передплату, ми лишилися при ціні давній. Сьогорічного підвищення однак перенести нам годі без підвищення предплати. Крім того многі наші передплатники дуже неточні, позаганяли нас в довгі, ми ледви животіємо. З огляду на се все, думаємо, будуть вирозумілі для нас наші Впр. ОО. Передплатники і приймуть підвишку передплати до ласкавої відомости.

Наших довжників просимо уклінно вирівнати всі залягло-сти в якнайкоротшому часі.

Відозва до П. Т. організаторів і членів кружків Товариства св. Ап. Павла.

Виділ Товариства св. Ап. Павла просить своїх П. Т. організаторів і членів о як найскорше сповнене отсього:

- 1) надіслати звіт з діяльності кружка за 1913 р.,
- 2) повідомити про зміну в душпастирських посадах тамошного кружка в 1913 р. і про стан членів з початком 1914 р.,
- 3) надіслати залеглі вкладки за 1913 р. і за попередні літа,
- 4) вирівнати належитости за післані там видавництва.
- 5) самому пренумерувати часописи: „Ниву“ і „Основу“ і зеднувати нових передплатників.

Вкінці звертає ся увагу на видавництва Товариства (показчика книжок зажадати від Виділу) і просить ся їх купувати.

Товариство вложило великий грошовий капітал в видавництва і доперва в міру розпродажі давних видавництв, буде в можности продовжати свою діяльність в тім напрямі.

Виділ Тов. св. Ап. Павла.

Великопостні реколекції. На численні запити Всч. ОО. в справі сьогорічних великопостних реколекцій, подаємо з прикростію до відома, що в сім році задля браку місця в духовній семінарії реколекції не можуть відбутися.

Се повинно рівночасно спонукати до глибшої застанови над будовою власного, реколекційного дому і давнійше повзяті на-

міри та початки в тій справі прискорити і в як найскоршій часі їх зреалізувати.

Звіт з діяльності Виділу Товариства сьв ап. Павла від 26/XII — 8/XII 1913.

Вибраний загальними зборами Виділ уконституовав ся в сей спосіб: о. Д-р. Й. Боцян — заступник голови, о. Н. Янович — бібліотекар, о. А. Малицький — касиєр, о. Е. Монцібович — секретар; прочі лишили ся яко виділові і заступники виділових після вибору Загальних Зборів.

Виділ збирав ся на засідання в понеділки о 5-ій год. пополудни. Пленарних засідань було XV; крім сего важніші справи полагоджувала президія Товариства, а ще частійше сам голова, який кожного майже дня урядував рано від 6—8-ої год. Протокол діяльності мав до 750 біжучих чисел.

Діяльність Виділу проявляє ся в сих напрямках: що до часописи, що до видавництва книжок, що до духовних вправ і місій, що до організації духовенства, що до духовної праці на львівських передмістях і між переселенцями в Америці та робітниками в Прусах.

Зараз на першім засіданню перейшла часопись „Основа“ на власність Товариства; на редактора упрощено о. Д-р. М. Горнякевича (за редакцію і експедицію признано ремунерацію в квоті 65 кор. місячно).

Товариство прийняло проєкт графа Р. Galena і обіцяло сей проєкт піддержати, а то редагованя в чисто католицьким дусі видавництва на взір: „St. Bonifacius Blatt“. Заходи в тій справі роблять ся.

На порученє Преосв. Митроп. Ординаріату упрощено о. Д-р. Й. Боцяна і о. А. Малицького о розвідки до: „Illustrierter Führer durch Galizien“, а то щоби зладили виказ найважніших відпустових місцевостей в Архієпископії і виказ найгарнійших під зглядом артистичним Церков. Крім сего прислали до тогож видавництва свої розвідки п. В. Нагірний і Д-р. Свеаццкый. За підмогою Виділу вийшли отсі видавництва: а) „Теїстичний світогляд а наші часи“, в ціні 80 сот., б) „Житєві Питаня. Аполюґетичні розвідки“, часть II, в ціні 70 сот. в) „Оставьте дітий приходити ко Ми“, часть IV, в ціні 20 сот. г) „Перехід на обряд латинський“ — руске виданє 5000 приміра, латинкою 2000 по 4 сот.

В ціли уможливлення скоршої розпродажі книжок увійшов Виділ в зносини з деякими книгарнями. З порученя Виділу зладив о. М. Щепанюк показчик виданих книжок, котрий крім ціни книжки подавав короткай ві зміст і критичну оцінку. Виказ видавництва находить ся на окладинках поодиноких випусків. Яко спосіб розпродажі рішив Виділ на однім з послідних засідань, що слідує: „Виділ висилає всім своїм членам видавництва по зниженій ціні з тим, що всі члени обовязані їх купувати, так само члени повинні пренумерувати також і „Основу“ і мають в тім напрямі розвинути агітацію“. З тим внесенем прийшов Виділ перед Загальні Збори.

В справі перевodu св. Письма Виділ подас до відома, що упрощена ad hoc видавничча комісія виготовила вже перевід євангелія св. Матея, і члени сеї комісії в половині сего місяця мають предложити рукопись для остаточного зредагованя, якого підняв ся о. Др. Боцяя. і Др. В. Щурат.

З нагоди трохсотних роковин смерті митрополита Іпатія Потія ухвалено видати брошурку відповідну до торжества — до написаня тойж зобовязав ся о. І. Рудович.

З огляду на се, що духовні виправи задля недостатчі місця в духовній семинарії не могли відбутися в великім пості сего року — Виділ відніс ся до своїх кружків в чотирох місцевостях, а то: в Бережанах, Стрию, Золочеві, Тернополі, чи не удалося там уладити реколекцій для духовенства. Виправді в жадній з сих місцевостей не відбули ся реколекції, за те уряджено духовні виправи при численній участі священства, заходами о. декана І. Волянського в Теребовлі. Другі духовні виправи відбули ся у Львові в днях від 2—6 вересня с. р. під проводом о. ігумена Бурдюка, в яких взяло участь 77 священників.

З огляду на невідрадавий релігійно-моральний стан наших емігрантів в Прусах, за ініціативою тов. св. Рафаїла, заявив ся Виділ зорганізованем місії до Прус. За апробатою і личним вибором через Експеленцію виїхало на одномісячну місіонарську діяльність 10 священників, котрі як найкраще виявляли ся з сеї тяжкої а так важної праці; окремий про се звіт був поміщений в органі тов. св. Рафаїла, „Емігрант“.

Для спиненя латинізаторских і польонізаційних затій на львівських передмістях Виділ упросив ОО. катехитів, які взяли на себе обовязок відправляти Богослуження там, де се тільки буде фізично можливо. — В тій самій справі відніс ся Виділ до тов. св. Петра о запомогу на будову капличок по згаданих передмістях.

Не обоятними були для Виділу і переселенці в Америці; вислано там через Ординарияти в Вінніпеґу і Філадельфії до 300 примірників „Основи“, а також вислано до Бразилії шкільних книжок на квоту 100 кор., які дарувала на прошене Виділу ц. к. Рада Шкільна Краєва.

Середником для переведеня і розбудженя організації між духовенством є кружки; нема кружків тільки в слідуєчих деканатах: Галицкім, Залозецкім і Лопатиньскім.

Сего року зорганізовано два нові кружки, а то: в деканаті зарванецькім і болехівскім. Кружки однак не розвинули надто великої діяльності, як се виходило би з їх звітів; много кружків мимо ургенсів звіту не надіслали, тож і не звати, чи і яке було там житє. З нагоди трохсотних роковин смерті митрополита Іпатія Потія — апостола і проповідника Унії, рішено відсвяткувати ювілейне торжество, на яке складало ся: Архиєрейске Богослуженє в Церкві св. Юра і Богослуженя в Преображенській і семинарській Церкві для вірних і шкільної молодіжи, а також в той самий день, т. є: 25 падолиста в день св

священомученика Йосафата мала відбутися Ювильна Академія, котра задля непередвиджених перепон відбула ся доперва 8. XII. о 12 год. в полудне. — *о. Євген Монцібович секретар.*

Примірні реколекції. Товариство русофільських священиків, „Общество св. Івана Златоустого“, уряджує завісді реколекції для своїх членів в реколекційнім домі польських єзуїтів у Львові, а сталим їх реколектантом є якийсь о. Мацевич, єзуїт. З кінцем минушого року зїхались наші русофільські духовники, в числі до 30 осіб, також на реколекції до єзуїтів. Та сим разом о. Мацевич замість Божого слова виголосив до них кілька наук, яких майже саодиноким і виключним змістом було огиджене і безчещене цілого українського культурного дорібку. На жадному українському письменникови чи діячеви не полишив одної нитки сухої. Не пощадив о. Мацевич у своїй ненависті до нашого народу навіть такого праведника, яким був Маркіян Шашкевич! І супроти такого негідного безчещення нашої культури не обізвалось з боку слухачів ні одне слово протесту! Знайшлись дібрані душі! Правду кажуть, що найбільшим ворогом свого народу суть його таки відступники. Впливови „реколекційних“ наук о. Мацевича треба мабуть також приписати ті слова обурення та зневаги, які після реколекцій, при працянню з. о. Мацевичом, посипались з боку учасників русофільських „реколекцій“ на голови наших Преосвящених Єпископів в Перевишли та Станиславові. — *Я. Л.*

Чия вина? Нам пишуть: „Заряди шкіл в моїй парохії дістали в понеділок 24/XI обіжчик Ради шкільної окружної з датою 21/XI, в котрім повідомляє ся, що Рада шкільна кравва рескриптом з 17/XI ч. 25774/I дозволяє, аби обходжено 300 літню річницю смерті Іпатія Попеля (виразно: Pirasego Popiela), митрополита київського, в школах дня 25/XI, яко в день св. Йосафата. Наука має тревати лише до 10 год., відтак: молодіж гр. кат. по вислуханню відповідної науки має удати ся на богослуженне уряджене в тій ціли через місцеве духовенство. Священики нічого не дістали від своїх властей, навіть в переддень торжества, і о якимсь урядженню торжества не можна було й думати. Чи се приписати недбальству? Чи се може кпини? Чи се легковаженне провінції? (І в столиці краю катехити до послідньої хвилі не знали літогісенсько урядоно про те торжество. — Ред.). Щось подібного стало ся також з реколекціями для катехитів в часі між латинським а нашим Різдом. Реколекції оголошено з тим, що о відпустку для учасників пороблено заходи в Раді шк. кр., а тимчасом та відпустка прийшла доперва посліднього дня реколекцій Чи не можна було посидітись з прошенем і припилювати справи в Раді шк. кр.? Чи се також недбальство або кпини? З такою роботою не зайдемо далеко“..

Річні збори Тов. Катехитів. (Рефлексії і пропозиції).

Дня 2. I. 1914. відбули ся загальні збори товариства катехитів. Збори попередили реколекції, але членів було мало,

бо Рада Шк. кр. прислала до дирекцій звільнене від науки що йно першого січня. Говорю тільки о самих зборах і думаю, що хотай би збори мали десять разів тільки членів, що було (а було 25), то користь з сього така, як і при малім чи навіть найменшій числі.

Збори катехитів мають вже свою традицію: а) реферат наперед нікому незвісний; б) пропозиція виділу на свій вибір; в) вибір того самого виділу і г) тьму внесень. Сей рік о стілько ріжнив ся від попередних, що послідна точка під г) зредуквана до мінімум, а чому? бо переконали ся люди, що тільки папір (протокол) прийняв до відома ухвалені внесення. Колиж внесення були неможливі до виконання, то виділ з чистою совістю повинен був се представити зборам, бо звісно, що люди не засгановляють ся над тим, але голосують. — Ціль і задачі товариства катехитів незвичайно важкі, а особливо у нас. Певно, що уладжене реколекцій се найважнійша частина в катехитичнім душпастированю, алеж тільки на тім не повинно ся кінчити. В статуті т-ва катехитів в §. 4. а) і б), котрий так звучить: „належить обзнакомити ся з новітніми катехитичними творами і устроювати сходини і зїзди членів та обговорювати шкільні справи; уряджувати виклади, відчити, конференції та педагогічно-катехитичні курси“. Хоч товариство вже існує декільки років, а на щось подібного не заносить ся. Мабудь чи не кожного року було відновлюване внесення того рода, а у відповідь на се члени навіть не знають, який реферат буде на зборах. Воно краще знати наперед, про що буде мова, бо тоді можна приготувити ся до короткої, але річевої дискусії. На жаль сього року було й так, що дехто ставить внесення замкнення дискусії над рефератом і то як раз тоді, коли дискусія зачала бути як найбільше річевою та цікавою. Причина сього? Врак часу! Були ще деякі несподіванки на зборах та нехай більше вже не вертають. Не диво отже, що член контрольної комісії найшов ся в дуже прикрім положеню!

А тепер дещо з практики. Реферат, який в на зборах, не повинен бути виголошуваний серед зборів, але аж по зборах. Самі збори можуть йти дуже швидко, коли буде все приготоване як слід. Реферату позбувати ся не можемо, але й треба обговорити його так, як сього справа вимагає. Дискусія певно швидко закінчить ся та не буде млавою, коли — як згадано — оголосить ся тему реферату що найменше два тижні перед зборами. Наші реферати навіть повинні бути поширені, а на таке треба особного дня. Чи се буде в латинське свято, чи на малі фервії, чи в який инший день — байдуже. Тут дбає і рішає виділ. Вилазить однак мара коштів, то правда, але я так свято вірю, що коли би правило ся оголошене про такі реферати, то посмішить кождий радо, бо жажде сього. А треба дуже сього, бо ми таки по заді нових здобутків на полі цілої катехитичної науки. Впрочім проба дечого навчить. В тамці мені такі однодневні кат. реферати в Oberhollabrunn з дня 17. IV. 1913. Ось їх теми і порядок:

¹/₂10. Приготоване до катехези.

11. План науки релігії в народ. і вид. школах.

¹/₄1—2. Обідова пора.

2. Спільне богослуженя.

3. Шкільний молитвослов в віденській архиепарх.

По кождім рефераті послідувала дискусія, яка могла протягати ся лише три чверті години, бо теми звісні наперед, отже кождий міг добре приготувати ся. На тім зїзді було 50 учасників, а між ними багато парохів та сотрудників. Щось подібного могло би бути і в нас і то раз на рік або раз на два роки. Сей спосіб є лекший, ніж видавати свою часопись. Саморозуміє ся, що ту треба і трохи агітації і до участі склонювати ціле сьвященство, бо ми всі катехитами.

Тих кілька слів з замітками подиктувала мені не злоба, але сьвяте бажане піднести уровень науки релігії у нас. Та, гадка скристалізувалась у мене як раз підчас реколекцій.

Катехит.

Здибали ся Яким з таним.

Живє собі в Римі „русскій католикъ“ Владимир Забугин, який „працює“ над з'єдиненем церков в той спосіб, що поміщує в місячнику Roma e l'Oriente статі на тему обрядових справ в Галичині, нав'язані неприхильністю до нашого „облатинщеного“ обряду і языково „раз'єдиненыхъ Малоруссовъ“. Між иншими подав він звіт з євхаристийного конгресу в Відні, в котрім вичислив кілька „перешкод“ унії, які впали єму в око підчас конгресу в церкві св. Варвари. І так першим „ізъ каменей преткновенія на пути къ сближенію русской церкви съ католичествомъ“ се обставина, що в часі зїзду входило ся до церкви без ріжницї стану і пола через вівтар. Другим „камнемъ преткновенія“ се „безбородые священники восточнаго обряда, одѣти по нѣмецки“. Крім кпин і загальних уваг про „нелѣпость начинать уніонистическую рѣчь раз'єдиненіемъ языка“, та попри очевидну радість, що „богослуженіє шло на старословянскомъ языкѣ, а не на польскомъ“, лежить ціла *vis argumenti* Забугина в протесті проти погляду, що в православної церкві почитанє св. Тайни є цілковито нерозвинене. І доказує автор, що почитанє, яке „мы восточные“ приносим Святим Тайнам є внутрішнє, укрите, особисте. (Таке почитанє св. Тайни є теологічним абсурдом, бо кождий культ є на се, щоби віддавав на зверх релігійну ідею — а не на се, щоби она була внутрішньою, укритою і особистою. Що до закиду, що почитанє св. Тайни є на Сході цілком нерозвинене, то про се говорять нам такі знатоки Сходу, як Макс кн. Саксонський.) Таке почитанє переказали нам — після Забугина — св. Отці, „такъ мы будемъ учить нашихъ дѣтей“ — кінчить патетично автор.

Цілу статю автора переповів „Церковный Востокъ“ в посліднім своїм випуску за 1913 рік, заосматрюючи її своїми зідливими увагами, зверненими проти кард. Сембратовича та „му-

дрованій такихъ убѣжденныхъ знатоковъ духа восточнаго обряду, какъ оо. Кравчукъ и Щепанюкъ“.

Тепер розумієм, длячого „Церк. Востокъ“ переповідає з такимъ поспіхомъ статью Забугина з *Roma e l'Oriente*. „Церк. Востокъ“ є здає ся лиш о стільки церковнимъ, о скільки шукає собі зачіпок на обрядові теми. Колиж обрядові борбіфакси з „Церк. Востока“ не мають за що чіпити ся, то бодай мають сатисфакцію перемелювати нісенітницї за „руськимъ каволикомъ“ з Риму. Як зійдуть ся Яким з такимъ, то все знайдуть собі тему — се розумієм. Але одного не розумієм, іменно, за що небіщик кардинал Сембратович дістав ще по смерти копняка від.., осячого копита!

Відозва до ВП. членів Тот. св. Ап. Павла.

Виділ Тов. св. Ап. Павла має як найгарнійше зачеркнену програму і для її переведення має як найліпші наміри, однак в великій мірі стоїть сьому на перепоні невідрадний фінансовий стан, котрому ВП. члени з крихіткою доброї волі легко можуть зарадити.

Виділ Товариства вложив великий грошовий капітал в свої видавництва, котрі лежать на складі в магазині і не находять охочих покушців. Зладжено вже два „Показчики книжок“ в 1910 і 1913 р. Показчик розіслано до організаторів всіх кружків. Кожному хто жадає показчик вишле ся. Спис книжок є поміщений на окладинках поодиноких книжок і буде поміщений між анонсами „Ниви“. — В імя патріотизму, для двигнення Товариства і уможливлення його роботи, головню на поли нових видавництв, для уможливлення свого дальшого образованя і для масового ширеня брошур міш своїми парохіянами просимо о численні замовлення наших видавництв.

З двем 1. січня 1913 Виділ переняв на себе видавництво часописи „Основа“, християнської часописи для українського народа

Адміністрація і експедиція ул. Коперника ч. 36. Виходить у Львові дня 15. і 25. кожного місяця. Предплата річно 3 корони. Кождий член є обовязаний після рішень послідних Загальних Зборів пренумерувати часопись „Основу“, других до сего заохотити та зеднати як найбільше предплатників. — Спомагаймо свою пресу!!!

Виділ Товариства св. Ап. Павла.

З Товариства св. Ап. Павла.

1) Заходом Тов. св. Ап. Павла відбула ся дня 8. грудня 1913 торжественна Академія в честь Митр. Іпатія Потія. Получені з тим розходи покритв Ректорат духовної Семинарії. З нагоди сего торжества рішено видати памяткову книгу, в яку входили би крім виголошених рефератів на Академії також і инші праці, що відносять ся до великого подвижника Унії. Книга появить ся небавом.

2) Тов. „Достава“ оснувало в Америці свою філію, в якій можна набути від тепер всі видавництва Товариства св. Ап. Павла.

3) В Новім Санчі (перемиської дієцезії) заходом о. проф. Онуфрія Гадзевича зорганізовано кружок Тов. св. Ап. Павла.

4. Делегатом на зїзд Ширшого Шкільного Союзу вибрано о. Євгена Монцібовича.

5) Ухвалено відновити видавництво просвітних листків в формі відбиток „Основи“ і рішено анонсувати видавництва в часописах: „Дїло“, „Нове Слово“ і „Товариш“.

6) Заходом Товариства св. Ап. Павла вийшли слідуючі книжки:

а) Божий Син і Боже Слово — переклад Ключа; „Житєві питання“ часть III. á 60 сот., для учеників á 40 сот.

б) „Оставьте дѣтей приходить ко мнѣ“ часть IV. á 50 сот.

в) Митрополит Іпатій Потій — Апостол церковної єдності (в 300 літний ювілей його смерті) — популярна розвідка в ціні 35 сот. Написав М. Чубатий.

Жадайте показчика видавництва Товариства!

Згіршаюче непошанованє гр. кат. свьят.

В місцевостях, де населене мішане під зглядом обрядовим панував у нас до недавна обосторонно гарний звичай, що в часі торжественних свьят одного або другого обряду ціле населене вздержувало ся від публичних робіт. Сим звичаєм зазначувало ся не лише єдність віри, але се було також доказом християнського духа й християнського доброго виховання обох християнських народів. Від якогось часу, на жаль, став сей звичай забуватись, але — се треба з натиском зазначити — не обома народами, а виключно лише Поляками. Знаємо села чисто українські й грецько-католицькі, де нема ані одної латинської душі, але де в усі латинські свьята, як давнійше, так і тепер, весь нарід свьяткує, не виходить в поле на роботу, аби тим не давати згіршеня хочби проїзжим латинникам. Таке ніжне християнське почуванє проявляє наш нарід, проголошений „na pół dzikiem, hajdamackiem plemieniem“. Якжеж зовсім инакше стали від якогось часу поступати під тим зглядом наші архікатолики! Непошанованє й безчещенє греко-католицьких свьят стало у них просто засадою. Нема майже дня, в котрім би котра з наших часописий не давала на се ярих доказів. А вжеж просто до цинізму посунене се легковаженє й безчещенє наших свьят в самім Львові. В послідних тижнях минушого року в два урочисті наші свьята, від рана до вечера працювали з звичайним собі гамором дві машини до убиваня доріг, з тьмою галасливих робітників, коло самої архікатедральної церкви св. Юра! В церкві відбувались богослуження, а під церквою кипіла голосна і перешкаджаюча Богослуженням робота. Не дивуємось львівському бурмістрови Найманови, що на таке позволяє,

бо від нього, яко польського шовівіста, годі домагатись пошановани національних і релігійних почувань українського населення міста Львова. Ми дивуємось львівським політичним властям, що сеї провокації не спинили, а даліше дивуємось також архікатедральному духовенству, що проти сеї провокації рішучо не запротестувало. Вкінці подивляємо терпеливість святоюрських парохіян, котрі магістрацьких робітників не прогнали з перед своєї церкви — Не повний бувби ще образ християнського поступованя й духа у львівській Польонії, коли би ми не згадали, що рівночасно з магістратниками працювали в ті самі свята також робітники Впреосв. архієпископа Вільчевського коло якоїсь буди біля костела св. Єлисавети.

О доповнене конґруи. Один з наших Вп. о. Парохів подав до Намісництва просьбу о доповнене конґруи на підставі опусту податку за р. 1912 і дістав на се таку відповідь :

„Просьби з дня 1913 Ч... о вирівнане з фонда рел. убитку конґруи по причині шкід елементарних за р. 1912 ц. к. Намісництво не уваглядає, понеже після постановлень §. 4 закона з 14. вересня 1898 В. з. д. Ч. 176 і розп. мініст. з дня 16/11 1898 В. з. д. Ч. 205 дохід з ґрунтів числить ся в тій висоті, яку усталено до виміру податку ґрунтового се в дохід катастральний, а не фактичний. За підставу що до означеня того доходу мають служити по мисли покликаних постановлень аркуші посілости ґрунтової.

Коли отже Преподобному О. не виказано аркушом посілости ґрунтової, будьтоби сей дохід поменився, проте ц. к. Намісництво не має підстави до признання доповнення конґруи. Зміна отже в доході фактичнім з ґрунтів ерекц. з причини шкід елементарних не в того рода, щоби могла служити за підставу до доповнення конґруи по мисли §. 10. покликаного розпорядження міністер. ані не становить зміни в субстанції маєтку бенефіціального, котраби управняла до жаданя доповнення конґруи.

Проти сього рішення можна внести рекурс до ц. к. Міністерства Віроісповідань і Просвіти, котрий по мисли міністер. розпорядження з дня 16/11 898 Ч. 205 подати належить до ц. к. Староства в тягу 2 місяців від дня дорученя сього рішення. За ц. к. Намісника *Чермак*“.

Ся справа має загальнійше значінє, тому прошу отсим тих, що на сїм розуміють ся, подати в „Ниві“ потрібні ради та інформації. — о. М.

Видає і за редакцію відповідає
св'ящ Ярослав Левицкий.

В друкарні Ставропільській під зарядом М. Рефци.

Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Коперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звіврина — о. Т. Лежогубський —	"	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	"	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щенковичом —	"	20
4) „Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лужницький — [ч. I. і III. — 20 сот., часть IV. — 40		
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	"	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайн — о. І. Плавюк	"	60
7) Теорія розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	"	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	"	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	"
10) Життєві питання — Д-р. Й. Кляг ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стельмах —	"	80
12) Дещо про суспільне питанє — о. Яр. Лев. —	"	20
13) Про чернече житє — о. Н. Садовський —	"	4
14) Значінє праці в світлі віри — за о. Щекліком —	"	20
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	"	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	"	10
17) Поезья в пророка Ісаї — Д-р. В. Щурат —	"	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	"	30
19) Із студій над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружного „Ne temere“ — о. Д-р. [Жук —	"	20
21) Аполгогетично-соціяльна діяльність руського душпастиря [в наших часах — о. О. Волянський	"	20
22) Розважання о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	"
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокалко —	"	60
24) Мати Марія, маєві розважання — о. К. Курило —	"	50
25) Сім голосів звиваючих грішника до каєня — Ф. Герцог — [о. П. Карпинський —	"	50
26) Історія кат. Церкви в короткім нарисі — о. Е. Гузар —	1	"
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	"	20
28) Маріяньський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	"	30
29) Організація церковних брацтв — о. А. Глодзінський —	"	30
30) Дисципліна гр. церкви в світлі полеміки Фотія — [о. Н. Будка —	"	60
31) Розум і наука у новітніх філзофові та вчених — Н. [Борецький —	"	10
32) Люди не нинішнього світа — о. Н. Садовський —	"	10
33) Нинішня молодіж або повітна культура а щастє людства — [о. Н. Садовський —	"	10

Н И В А

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 4—6. — Р. XI.

ЛЬВІВ

З друкарні Ставронигійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в обемі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 4—6.

З М І С Т:	Д-р. Ярослав Гордінський: Іпатій Потій як письменник.	81
	о. Евстахий Цурковський: Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького яко ілюстрація до унії з послідних часів Польщі а початкових Австрії.	89
	о. І. Заверуха: Апостоли Унії Іпатієви Потіїв.	100
	о. Д-р. Іван Латишевський: Слово на академії в честь Митр. Іпатія Потія.	105
	о. Федір Чайківський: Протіальногольне виховане шкільної молодіжи.	108
	о. Г.: Справа прийнята Григоріянського календаря.	127
	о. Мих. Лада: З чужих журналів.	130
	Бібліографія:	135
Церковна літопись:		141
Всячина	(Ще Redlitz-Mohl. — Виділ Товариства катехитів. — В справі доповнення конгр. — Православний чи правовірний. — Думки що до „атеїзму“ Шевченка. — Відозва до Всч. ОО. членів Товариства св. Ап. Павла. — Оголошене конкурсу на наукову працю. — Котюзі по заслугі. — Спори між німецькими католиками. — До мармарошського процесу).	146

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 4—6.

Львів, 15. марця 1914.

Рік XI.

Д-р. Ярослав Гординський.

Іпатій Потій як письменник.

(Відчит, виголошений ученикам ц. к. академічної гімназії у Львові для вшановання 300-літнього ювілею смерті Іпатія Потія).

Бувають хвилі в життю народів, коли одна людина починає у них нову епоху. А дієть ся се звичайно тоді, коли серед загальної розбіжності народніх сил, як дух народу, шукаючи виходу з прикрого положення, здаєть ся, ломить ся, попадаючи на різні бездорожжя — з'являєть ся нараз ум, який уміє схопити найважнійші стремління народу та вказати йому правий путь до відродження. Такою хвилею великого розстрою народнього життя на Україні була друга половина XVI. в., коли то православна українська церква знайшла ся над берегом руїни. А церковні відносини — по словам проф. Грушівського — „на переломі XVI. і XVII. вв. стають тим фокусом, в яким збирають ся політичні, національні, а навіть і суспільні змагання українсько-руської народности“. Тому упадок української церкви був в тім часі заразом і упадком української народности, а люди, які справді щиро стреміли до піднесення української церкви, стреміли тим самим і до піднесення української народности — отже й вони заслугують вповні на увагу ширшого загалу.

Одним із способів ратования української церкви й української народности була церковна унія української церкви з Римом, заключена в Берестю литовським 1596 р. Які заслуги має отся унія для піднесення української народности — се виказав недавно в гарнім рефераті д-р. Щурат і я не буду тут повта-

р'яти сего; я веду тільки річ до того, що ся унія завдячує своє удержанє може виключно одній людині — а саме Іпатієви Потієви, без якого булаб її зовсім певно чекала судьба фльорентійської унії. Таким чином можемо Потію вважати зворотною точкою в житю нашого народу, бо він вказав нам новий шлях до відродження — не його вина, що його надії не сповнили ся в такій мірі, як він хотів того.

Беручи ся до ратованя українсько-руської церкви й народности, Потій не робив того легкодушно. Свою діяльність опер він на глибокій науці та на великим знанню потреб тодішньої руської суспільности, а що найважнійше, на відчутю й розуміню її прикрого положення. Його писаня є вимовним доказом того. І саме отут хочу переглянути найважніші ідеї творів Іпатія Потія, а з того перегляду зрозуміємо ясно, наскільки Потій знав свою суспільність та наскільки його ідеї мають для нас вартість. Я думаю, що писаня якогось письменника мають тільки тоді вартість, коли вони є навіяні ідеями добра, краси і вселюдського поступу. Чи можна таке сказати про писаня Потія?...

Для ліпшого розуміння подам передовсім коротенький перегляд житя й творчости Іпатія Потія.

Іпатій (Адам) Потій жив від 1541 до 1613 р. Він походив із православної шляхотської родини й виховував ся зразу на королівськім дворі. Після скінчення висших студій вступив він на двір відомого покровителя Кальвінів кн. Радивиля Чорного, де й сам став кальвіном. Опісля був він королівським секретарем і по довшім часі повернув назад до православ'я. Далі бачимо його на становиску земського судії в Берестю, а опісля дістає він берестейську каштелянію й польське сенаторство. Після смерти другої жінки став він 1593 р. володимирсько-берестейським єпископом і як такий приступив до т. зв. берестейської унії. По смерті митрополита Михайла Рогози іменовано Потія київським митрополитом.

Число писань Іпатія Потія, відомих до тепер, виносить понад 100. А зважмо, що за перо взяв ся він що йно в 54-ім році житя. Писав він мовою українсько-руською книжною (з домішкою елементів головно білоруських, польських і латинських); польською й латинською. Більшість його творів писана українсько-руською книжною мовою. Найважніші з тих його писань є: „Унія“ (1595), де автор доказував потребу єдности з Римом; „Календар римський новий“ (1596), де Потій заявляє ся за реформою календаря; переклад польского твору Скарги про берестейський синод із власними вставками; брошура про тойже синод (1597); „Антиррезіс“ (1599) як відповідь на православний полемічний твір „Апокрізіс“, який наробив своєю появою багато шуму; „Гармонія“ (1608), де вказано на згідність між римською й грецькою церквою; 74 проповідий і гомілій і т. д. Польською мовою писав він деякі листи,

переклади деяких руських своїх писань і кілька полемічних брошурок. Не мало писань Потія загинуло — так пр. його знамениті проповіді, писані й випечатані по його смерті українсько-руською мовою, заховали ся тільки в польських перекладах XVIII. в.

Огляньмо тепер найважніші провідні гадки його писань. Проблеми, порушені в них, є двоякого рода: церковно-релігійні і суспільні. Хоч церковно-релігійні питання становлять головний зміст його писань, ми приглянемо ся їм тільки у найзагальніших рисах, а застановимо ся дещо докладніше над суспільними поглядами Потія.

На церковно-релігійнім полі головню три справи притягали увагу Потія: унія, протестантизм і православє.

Дотеперішні розсліди над історією берестейської унії (передовсім проф. К. Студинського) стверджують безсумнівно, що Іпатій Потій приступив до унії не з матеріяльних, але з ідейних зглядів. Матеріяльні цілі, коли вже годі їх зовсім виключити, були в кождім разі на дуже далекім пляні і мали метою хіба добро уніятської церкви, а не особисте. Всякі зусилля робити з того боку Потієви закиди при теперішнім стані науки не видержують критики. І тому Потій міг з чистою совістю говорити про ідейність свого кроку й се надає його писанням в справі унії певної сили.

Якуж ціль мав Потій, вводячи унію? Він бачив, що православна церков, зовсім дезорганізована, тратить що раз більше прихильників між висшими верствами литовсько-руської суспільности, які покидають православє, переходять на протестантизм, а з нього на латинське й пропадають для руської народности. Отже він хотів сотворити для таких прибіжище, де вони могли би, приступивши до добре зорганізованої католицької церкви, остати таки при руській народности. Відси то той жар, з яким Потій обстоює науку католицької церкви (авторітет римського Папи, походженє св. Духа і від Сина, наука про чистилище) — застерігаючи собі однак при тім строге пошанованє давніх обрядів. Тим питанням присвячені такі твори, як „Унія“, „Антіррезіс“, „Гармонія“, численні проповіді і ин.

Разом з тим виступав Потій дуже остро проти протестантів, які у різних відтінках наїли тоді Русь-Україну. Він знав, що протестантизм — се убийство української національности: українські магнатські роди, що переходили на протестантизм, пропадали тим самим не тільки для української церкви, але й для української народности, бо опісля переходили вони майже все в польський табор. Тому Потій не щадить у своїх писаннях острих слів для протестантів і не може зрозуміти, чому православні воліли лучити ся з ними, як з Римом („Унія“). Передовсім обурюєть ся Потій на протестантів в „Антіррезісі“, бо він знав, що автором голосного православного полемічного твору „Апокрізіс“ був не православний, а протестант.

Зовсім природно, що в своїй полеміці не міг Потій поминути й православя. Де тільки говорив він про унію, там виказував нестійність православя, а ідучи за своєю живою вдачею та за звичаєм свого часу, тратив при тім часто зимну кров і відзивався нераз про православну церкву глумливо, а навіть не щадив православним досить непарламентарних висловів, як про се свідчать хочби дві його брошури, які не додержались до нашого часу: „Zmartwychwstały Nalewajko“ (1607) і „Haeresiae, Ignorantiae y Polityka Popów y Mieszczan Bractwa Wileńskiego“ (1608). Як сказано, такий спосіб полеміки був в тім часі загально прийнятий, а до того Потієви справді могло не стати терпцю, коли проти унії воювали такі люди, як Бронський або Стефан Зизаній, які вміли писати незвичайно притягаючо хоч при тім не вагалися сягнути до протестантських аргументів або навіть сфалшувати зручно правду. Крім того полемізував з Потієм найздібніший православний полеміст, автор високопоетичного „Плачу православної церкви“ Мелетій Смотрицький — на се, щоби вкінці самому вступити на дорогу, вказану Потієм і пристати до унії.

Полемічні писання Іпатія Потія, про які ми тут згадали, мають також велике історичне значіння вже хочби з того згляду, що Потій був першим полемістом з боку уніятів.

Але Потій був не тільки знаменитим полемістом, що не вагався виступити до боротьби з найздібнішими людьми свого часу, він був також знаменитим знатоком своєї суспільності й без сумніву тому знанню душі й потреб свого народу — і то у всіх його верствах — завдячує він успіх свого діла. У своїх писаннях висказується він нераз про тодішні суспільні відносини, стараючися вплинути на їх поправу. Ось який образ тодішньої суспільності малює Потій.

Передовсім звертається Потій проти розпусного й неморального життя тодішньої шляхти литовсько польської держави. Цікава з того погляду пр. проповідь Потія на III. неділю по Сошествію св. Духа, говорена на тему слів св. Письма: „Ніхто не може двом панам служити — не можете Богу служити і мамоні“. Тут говорить проповідник про шляхту таке: „О, колиби сими часами явив ся... Ілія, знайшов би певно без числа на око тільки правдивих християн, а на ділі злобних Ізраїльтян, які крім Бога або радше більше чим Бога почитають своїх ідолів. Вправді нема Ваала між християнами; але за се є порожня хвала, надутість, точка чести, лакізмство, розкіш, п'янство, обжирство, котрі дехто ставить висше як Бога“... І в своїх проповідях виступає ще Потій проти кожного з тих пороків окремо — передовсім проти гордості і надмірної жадоби почесний. „О, проклята гордосте! — Чого ти не зробила? З неба ангела скинула, з раю Адама вигнала, на землі Голїята поразила... Вона є упадком і заразою всякої чесноти“... А про жадобу почесний говорить він у проповіді на V. неділю посту: „щоденний майже маємо перед очима доказ, яких способів, яких

грішших винаходів, яких доріг пекольних уживають люди, що-би здобути почеси. Неоден, щоби доступити достоїнства, поломив божі й людські закони упірною ботою. Неоден любов почеси продав за любов вітчизни“...

Щоби зарадити такому сумному станови, домагаєть ся Потій сповнюваня добрих діл: жалю за гріхи, молитви, посту, конечної боротьби з сьвітом та з своїм тілом. А так повинні поступати всі без виімку: королі і піддані, учені і простаки, богаті й бідні.

Тяжкі пороки бачив Потій не тільки між світською шляхтою — не менше було їх і між духовною єрархією. Ми знаємо, що жите духовенства було в сім часі одною з головних причин упадку православної церкви й української народности — тому зрозуміємо всю вагу Потієвих гадок в справі поправи життя висшої єрархії. Ось як характеризує він висше православне духовенство в листі до кн. Острожського: „где межи старшими и дозорьцами церкви ни чого иного одно пьянство, ласкомство, светокупство, неправда, ненависть, потвары, упорь, пыха и надутость и иные злости пануютъ... О наукахъ въ писме светомъ и в-ыныхъ свецкихъ писмахъ... того вже ани пытай: учителей, казнодеевъ добрыхъ межи ними и зъ свецкою не найдешъ“... Не ліпше буває й між черцями: „Тамъ ани послушенства, ани грозы правое нетъ! Бо яко опареные безъ воли старшихъ своихъ по свету бегаютъ, ищучи сытшое стравы, а на мѣстцу рѣдко постоятъ!“... А всьо то дієть ся тому, що „те перь абияця, проклетая гордость и превозношенье большее мѣстце у духовныхъ маеть, а нижли образъ смиренія Христова“ (Посланіє до виленських міщан 1608. р.). Такий сумний стан православного духовенства був по словам Потія причиною його приступлення до унії, бо він бачив, що царгородський патріархат, де панували ще гірші відносини, не зможе зарадити тому. Зазначу, що новіші історики — як ось Орест Левицький — бачать також у тій деморалізації тодішнього духовенства головну причину унії.

А коли між шляхтою й духовенством запанували розкоші й деморалізація — то низші верстви української суспільности мусять зносити тяжке ярмо підданства і панської самоволі. Був се перший руський голос в обороні поневоленого народа, перший руський протест проти гнету й самоволі — і то протест, не висказаний несмїло або неясно в якихось алегоріях, а прилюдно й отверто з проповідниці Маю тут на гадці проповідь Потія на IV. недїлю по Сошествію св. Духа, сказану на тему слів св. Письма: „Пане, слуга мій лежить дома повітрем поражений і тяжко мучений“. „Бодай би і на камені (як кажуть) такі родили ся пани — так зачинає Потій свою проповідь — святили ся такі господарі, котрі в щастю й нещастю однако люблять своїх слуг; що більше, котрі більше дбають про слабих і недужих чим про здорових, здібних до послуг“.

А згадавши про євангельського сотника, який просив Христа о уздоровлені свого слуги, питає ся він: „деж нині подібна дбалість супроти слуг у тих, що правлять ними? де такі господарі, які для ратования здоровля своїх слуг самі шукали би лікарів та ліків? Дуже трудно о них. Часто мізерні слуги й служниці, в своїх нещасливих випадках, з душею й тілом від своїх панів або господарів бувають опущені, забуті або і з домів панських, господарських викинені: подібно як ловчого пса, доки молодий, не каліка, звірину ловить, доти кормлять його зі стола й гладять; а як окалічіє або старієть ся, то йому або в лоб стрілити або... вигнати кажуть. Так підданий, слуга, доки криваво на пана робить, доки день і ніч працює, доти милий, приємний; колиж постарієть ся або Бог зішле на нього яку слабість або каліцтво, зараз обридне, зараз під пліт його в ночі або до шпиталю виносять.. Отже і в нашім краю знаходять ся панове, піддані і слуги, господарі і челядь; повно також у тих, що правлять, гіршої від варварської нелюдскости“.. Він ставить панам перед очі слова св. Письма: „Не природа, але слабість і гордість спричинила, що люди над людьми панують, бо ніде не знайдеш, щоби Бог велів людям панувати над людьми, але тільки, щоби люди правили людиною“, бо всі люди перед Богом рівні. Пани „повинні уважати, що вони в першім батьку Адамі разом з підданими з одноїж землі сотворені, не зі срібла, золота, дияманту або якого дорогого каміня, дорогого металю“... Отже тому пани „повинні з підданими обходити ся по людськи, ласкаво і по християнськи як з братами: в упоминанню, ганенню слів острих, неприличних, з послідньою їх погордою та обидою не повинні уживати... Повинні бути ласкаві для підданих у всіх їх потребах“... А тут, у Польщі дієть ся підданим тільки кривда, бо тут — по словам Потія — „простий люд є під так тяжким ярмом підданства, про яке не чути у ніякого народу“. „Польща є небо для панів, рай для Жидів, пекло для підданих“. І Потій вичисляє подрібно ті кривди підданих, як ось: за високі податки, надзвичайні повинности, підвишене коршемних аренд, чим змушуєть ся Жидів до обманювання народа і т. д. А на сі кривди підданий навіть не сьміє пожалуватись перед своїм паном — бо зараз роблять з нього бунтівника й карають немилосерно.. А се всьо доводить нарід до розпуки, до бунтів і т. п. І для опам'ятання панів подає Потій ось яку подію, що стала ся в Іспанії: Немилосерний пан довів до того слугу, що коли видалив ся раз з дому, слуга повиносив всі панські діти на стрих, затарасував добре двері дому, а коли пан вернув і зі звичайною злостію став добувати ся до дому та з криком лаяти слугу й обіщював йому за се кару без милосердя, слуга із стриху показав йому його дитину й сказав: що даш мені за сю дитину? А коли пан далі лютував, він кинув її на долину; і зробив се з другою

й третьою дитиною, а вкінці й сам кинув ся за ними... Тому Потій пригадує панам обовязки супроти підданих та слуг. Очевидно не забув він при тім і на обовязки підданих та слуг супроти панів. Здасть ся, що ся проповідь не потребує коментарів.

Але Потій звертає увагу не тільки на нещасне положене простого народу — він має бачне око і на інші верстви руської суспільности. Цікаве з того згляду се місце в „Антіррезісі“, де він так малює недолю низшого православного духовенства: „Хто на сеймахъ або на сеймикахъ... за попы бѣдныя слово найменшое промовилъ, коли ихъ кривжоно, коли добра церковньные и наданья ихъ одыймовано, поповъ неборать за простые хлопы, и горей нижъ за хлопы оборочано, межи кожемяки и шевцы, а снать последей всихъ на универсалехъ кладено“...

Але хоч як горячо вступав ся Потій за пошанованє людських прав низших верств тодішньої руської суспільности, він не думав признавати тим широким масам люду права вмішувати ся в церковні справи. Тому він нераз у своїх творах виступає проти „простого ремесничого люду“, що покинув дратву, ножиці і шило, присвоїв собі пастирський уряд і воював Письмом божим. Потій мав тут на гадці братства, яким годі відмовити великої заслуги коло піднесеня української народности в тім часі, які однак вели нераз завзяту боротьбу з самими владиками. Тому проти них виступали не тільки уніятські, але й православні владики.

Замітне також, що в „Антіррезісі“ заявляєть ся Потій за целібатом сьвященства, мотивуючи се тодішніми відносинами в православній церкві. Сю справу підніс Потій перший в уніятським письменстві.

І жіноцтва не поминув Іпатій Потій. Він звертаєть ся проти надмірної участі жіноцтва у політиці, проти замилювання в уборах і т. п. Вкінці не забув Потій і про молодіж. Від батьків вимагає він старанного виховання дітей і виступає проти нерозумної любови дітей, яка їм всьо поблажає. Далі, хоч він домагаєть ся старанного виховання молодіжи, виступає він проти давання молодіжи на науки за границю, бо він знав, що відтам повертає вона, набравшись чужих єресий і пропадає тим самим для руської народности. А коли вже хто удав ся за границю, то повинен добре уважати, чого учити ся. Цікава з того погляду Потієва проповідь на неділю о марнотравнім сині. Ось як він промовляє тут до молодіжи: „Потіха для отця, поикраса для дому — син вертає з наук в батьківські пороги. Чогож ти, сину, в далекім краю научив ся? Які чесноти для прикраси дому, які вчинки на потіху зістарілим родичам ти з собою привіз? Якої науки на підпору вітчині ти бистрим дійшов розумом? Яку славу твого імени між горожанами да-

лекого краю, вертаючи до милої вітчизни ти після себе лишив? «*)

Сими питаннями, які сміло і нині можна поставити нашій молодіжи, кінчу свій виклад. У ньому вказав я церковно релігійні й суспільні змагання Потія в найголовніших рисах. Чи справді дошукаємося в них ідей великого поступу, стремління до краси людського духа, бажання добра своєму народови — чи слушно робимо, що святкуємо 300-літній ювілей смерти Потія — отсих питань не потребує вже рішати. Іміяй уши, да слишит...

*) Той уступ подаю в перекладі проф. Студинського, якого гарна промова, виголошена на Потіївім святі в Коломні, надала головний напрям і мойому відчитови.

о. Євстахий Цурковський.

Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького як ілюстрація до унії з послідних часів Польщі а початкових Австрії.

До витвореня собі образу, як відносилось до Унії правительство польське, а як правительство австрійське, а вкінці і наша власть духовна, хочу навести урядовий документ, котрий освітлює нам послідні часи панованя Польщі і початкові Австрії і дає нам пізнати їх ідейність та виробити собі понятє, кому належить ся заслуга в утриманю і прозябаню унії.

Документом тим єсть Пастирський лист Митрополита Михайла Левицького виданий до духовенства під заголовком: „List okólny do Duchowieństwa Rusi zjednoczonej“ з датою 10. марця 1841 р., печатаний в друкарні єпархіяльній у Львові, писаний по польски й обіймаючий друку 32 стор. 8 ки. На титулярнім листі поміщені в скобках слова: „z łacińskiego przełożony“.

З формальної сторони замітний єсть сей лист з титулятури, де в змислі грек. кат. уживає ся виразу з'єдинена Русь і Митрополит іменує ся Архієреєм з'єдиненої Руси. Також іменує ся Єпископом Каменецьким, але титулу сего уживали наші Архієпископи до недавна.

Повисий Пастирський лист говорить о приматі Папи.

Сторона догматична сего пастирського послання єсть дуже основно пояснена на жерелах як одної так і другої церкви і стоїть того, щоби цікаві в тій справі читали собі єго і нині.

Заложивши собі ціль, як подав я в заголовку, лишаю на боці часть догматичну сего листу, а переходжу до єго части історичної, в якій властиво говорить о зарядженнях, що їх вида-ло наше правительство в справі нашої церкви, однак говорячи о початку унії для звязи подає коротку історію з часів попередних і дає нам в сей спосіб материял, з котрого можемо утворити собі образ, яка постава до унії була правительства польського, а яка австрійського.

Притоку до того дає ювілей, що єго обходили ми в пам'яті Іпатія Потія, ініціатора сего для нас вікопамятного акту, яким єсть унія і по природі річи заставляє нас до розважання, що і як в повзятім ініціатором ділі зробилось і звершилась ціль Потія.

Яко основу до сего розважання взяв я собі згаданий висше Пастирський лист, по поданю котрого історичної части, поставлю свої висновки.

Часть тую подаю від сторони 17, затримуючи числа, до котрих уміщені на долині примітки, як означені суть в оригіналі і тому хоч перше найблизше число буде 22), не буде означене 1 а 22, як стоїть в тексті в оригіналі.

Ось як читаєм в тій часті:

„... Також пізнійше за Папи Климентія VIII, коли Русь вертала назад до єдності, престол римський не іно що не усував ні обряду ні верховної власти Митрополитів і Єпископів, але еще хотів, щоби нічо в нічім не було нарушене, домагаючись одним одно іно єдності науки і карности, якою правилась давна східна церков²²⁾. Є навіть чимало декретів і конституцій Папів римських, які приказують уніятим зберігане обряду грецького а строго зажазують самовільний перехід з того обряду на обряд латинський²³⁾. Впрочім хто не буде знати того, що справедливо підносить ся в аллюкуції Єго Сьвятости тепер щасливо кермуючого папи Григорія XVI, яка оповістилась вам нашим пастирським листом з дня 18 лютого м. р., як то по батьківськи печалились папи римські о з'єдинену Русь, коли крім інших добродійств, які висвідчили нам, запровадили по многих містах школи, а межи иншими і в тутешнім місті Львові під наглядом отців Театинів, які служили до виобразованя руського духовенства в сьвятій вірі і обичаях.

З огляду на те мала тутешна Церков з'єдиленої Руси уже в минулім століттю еще перед прилученем Галичини до держави австрійської, межи своїм духовенством мужів, які були основно учені в богословю, з котрих одні трудячись коло душпастирства в парохіях і сповняючи обовязки форальних деканів, були сьвіточами для своєї собратії в науці і діяльності, другі знова виходили на степені єрархічні і сповняли як слід свої обовязки при храмах соборних. Межи такими заслугоють на згадку:

Николай Щадурский, протонотарий апостольський, судия в судах єпископських і генеральний візитатор єпархії львівської²⁴⁾; дальше достойники і офіціяли трох єпархій: львівської, галицької і каменецької, котрі підлягали вправді єпископови у Львові, але на той час мали свої окремі храми соборні і капітули; з окремаж після спису виданого на приказ Льва Шептицького, єпископа у Львові, дня 11 марця року 1771:

²²⁾ Брєве Климентія VIII, видане під днем 7 лютого 1595 до Архїєпископів і Єпископів народу руського, яке починає ся від слів: *Benedictus sit pastor ille bonus*. Дальше булля тогож папц, яка починає ся від слів: *Decet Romanum Pontificem etc.*

²³⁾ Декрет Льва папи X, з дня 18 мая 1521, Климентія VII, з дня 26. марця 1526, Павла папи V, з дня 10. студня 1615, Урбана папи VIII з дня 7. лютого і 7. червня 1624, Вєведикта XIV, з дня 24. студня 1743 і 11. мая 1744 і 29. марця 1751 і 18. вересня 1751, Піл VII, з дня 13. червня 1802.

²⁴⁾ Акта єго візиту відбутих в роках 1764 і 1765 позістають еще тепер і сут так докладі, що служать цєраз яко потрібний документ для кор. фікусинстпуаючого в обороні церковних прав.

I. В капітулі Львівській :

Михайло Примович, архіпрезвитер, протонотарий апостольський,

Антін Левинський, парох і офіціал львівський, протонотарий апостольський,

Стефан Левинський, архідиякон, пізнійший єпископ Луцький,

Андрей Липницький, кустос і офіціал бережанський, по смерті Митрополита Льва Шептицького завідатель опорожненої єпархії,

Алексей Пясецький, схолястик і протонотарий апостольський,

Іван Ославський, приміцерий і протонотарий апостольський,

Симеон Жултовський, канцлер соборний,

Петро Примович, крилошанин і суррогат львівський,

Юрій Трохлинський, крилошанин і суррогат київський,

Яков Кавецький, крилошанин і намісник деканата глинянського,

Стефан Ковлевський, крилошанин і намісник деканата борецького,

Григорій Доникевич, крилошанин і намісник деканата львівського.

До тих причислити належить :

Петра Білянського, що пізніше був в капітулі львівській кустошом соборним, а по смерті єпископа Митрополита Льва Шептицького єпископом львівським, галицьким і каменецьким.

II. В капітулі галицькій :

Григорій Тихович, архипрезвитер і намісник деканата бурштинського,

Іван Пясецький, архідиякон і офіціал галицький,

Михайло Блонський, еклезиарх і намісник деканата волинського,

Яків Бережницький, схолястик і намісник деканата перемиського.

Юрій Тарновецький, приміцерий і намісник деканата городенського,

Антін Волконович, канцлер і намісник деканата станиславівського.

III. В капітулі каменецькій :

Іван Громницький, архипрезвитер і офіціал каменецький,

Іван Любінський, архідиякон і офіціал брацлавський,

Михайло Радевич, еклезиарх і суррогат каменецький,

Николай Римбала, схолястик і парох теребовельський,

Григорій Шушальський, приміцерий і парох в Городенці,

Іван Мединський, канцлер і намісник деканата скольського.

В актах капітульних, архіві і бібліотеці архікатедральній знаходиться багато пам'яток науки, побожності і ревности тих мужів, а також по деканатах є при одиноких церквах па-

рохіяльних чимало доказів, що свідчать, з якою то зручністю заходили ся ті мужі помножувати добро духовне.

Рівно і єпархія перемиська мала много духовних, що повиходили зі шкіл папських а іменно зі школи отців Театинів у Львові, котрі займали відтак висщі посади і як слід сповняли свої обовязки єпархіяльні. Замітніші після спису зладженого р. 1756 на приказ єпископа перемиського Онуфрія Шумлянського були:

Теодор Краснопольський, архіпрезвитер соборний і офіціял перемиський,

Андрей Якубнський, доктор прав, архідиякон соборний, єпископський аудитор для справ єпархії перемиської, судия генеральний,

Теодор Янковський, декан капітули,

Василь Ганчаковський, економ соборний,

Юрий Слівінський, еклезиарх соборний,

Іван Хреститель Кафілович Літинський, нотар апостольський і канцлер соборний.

До тих причисляють ся:

Николай Насчочин, парох самбірський і бісковицький,

Іван Лавровський, сей був в колегії Театинів львівських деканом наук, а пізнійше в тій єпархії парохом в Мшані і деканом дукальським,

Іван Манастирський, парох і декан ярославський і крилошанин собора перемиського.

Вжеж руський обряд і єго церков через Унію не іно що не стратили нічо на своїм блеску, але діставши виобразований як слід клир, якого їм за часів дизунії не доставало, єще піднесли ся.

Краща однак година вдарила для з'єдиненої руської церкви в Галичині і зріст єї починає ся доперва від хвилі, коли то Провидінню Божому подобалося піддати сей край жезлови Найяснішого Дому австрійського. Як зоря ясна панувала тоді віковичної слави цїсарева і королева Марія Тереса. Наймилостивїйша та Панї взявши церков з'єдиненої Руси в Галичині під свій покров, видала дня 15. лютого 1777 найвисший декрет, яким хотїла поставити таму для зусиль тих, котрим видавалось, що їм вільно по свому уподобаню приймати уніятів на обряд латинський, розпоряджаючи, щоби в справах переходу уніятів на обряд латинський, тримали ся декретів, які видали в тім напрямі папи Римські. На розказ тоїж Найяснішої цїсаревой і королеви візвана була до Відня та молодїж руська, що хотїла посвятитись стану духовному, де в найславнійшій в науках університеті віддавалась науці богословя і філзофії з успіхом, що опісля много з тоїж молодїжи обіймало катедри богословські і займало степені єрархічні, сповняючи хорошо свої обовязки

а деякі стали ся гідними бути винесеними на степен єпископський²⁵⁾.

Слідом наймилостивішої матери пішли і найясніші єї сини і наслідники престола. Їх то добродійством той семинар духовний у Львові, який є нині, остав оснований і затверджений ними²⁶⁾, в якім побирають науки богословські і приучують ся приновити свої обичаї до правил церковної карности уже не лиш деякі, але всі кандидати русько-уніяцькі призначені до сповнюваня сьвятих обовязків по парохіях. Семинар той видав для руських єпархій від року 1783 по нині уже кілька тисяч діячів в винограді христовім, межі котрого питомцями побирали колись наші науки і ми самі, ваш теперішній архієпископ і митрополит, і набули потрібну спосібність до належного душпастирствования також і ви. З виляного для нас серця згаданих Найяснішших Монархів дають ся вам додатки з фонду релігійного до ваших парохіяльних доходів, а вислуженим в душпастирстві пенсію дефіцієнтів. Межі добродійства тихже Найяснішших повинен нарід русько-уніяцький вчислити і те, що членам єго отворений зістав вступ до всіх почестий (прерогатив) і до всіх урядів як цивільних, так і військових, подібно як тим, що суть обрядю латинського²⁷⁾.

Але чи в силі ми вихвалити ті добродійства, що їх тільки що до скількості і якості зіляв на церков з'єдиненої Руси в Галичині на віки памятний цісар і король Франц І.? Найясніший сей пан побільшив не лиш число питомців в семинарі львівській²⁸⁾, але понадто зволив еще ласкаво призначити місця для много кандидатів як в ціс. кор. конвікті, так також і в заведеню для висшого вихованя сьвящеників у Відні²⁹⁾, шоби тим запобічи бракови духовенства в єпархіях львівській і пере-

²⁵⁾ Николай Скородинський, доктор св. Богословя, професор пасторальної на університеті львівській, опісля радник консисторський і вікарій генеральний, відтак єпископ львівський † 1805; також Антоній Ангелович, доктор св. Богословя, професор догматики на університеті львівській, опісля ректор семинара генерального, винесений з відси на єпископа перемиського, а відтак на достоїнство архієпископа і митрополита русько-уніяцького, іменованний задля заслуг, якими відзначив ся, п. к. тайним радником і наділений орденом Леопольда Великим хрестом † 1814.

²⁶⁾ Декрет найвищий з дня 30. червня 1783 і інтимат губ. з дня 15 л пня тогож року. Також декрет надворнян з дня 4. липня 1790 а інтимат губерняльний з дня 5 серпня 1790 ч. 18000.

²⁷⁾ Едикт цісаря Леопольда II. з дня 8. липня 1790, також декрет губерняльний з 22. липня 1790 ч. 16441.

²⁸⁾ *Decretum Aulic. ddo. 8. Julii 1820 № 20091 et Guber. Intimatum ddo 28. ejusdem mensis et anni № 35871.*

²⁹⁾ *Decretum Aulicum ddo. 9. Junii 1804 ab Excelso Gubernio sub die 29. ejusdem mensis et anni № 25423 intimatum. Item Rescriptum Majestaticum de dto 17. Maji 1806 ab Excels. Gub. sub die 13. Junii ejusdem anni intimatum, et ulterius Rescriptum Majestaticum dto 2. Julii 1819 ab Excelso Gub. die 16. Augusti ejusdem anni № 40455 intimatum.*

миській і хочачи доставити обом тим єпархіям священників, що булиб спосібні до занятя висших урядів духовних. Се спричинило, що уступив брак і маємо тепер в одній, як і другій єпархії подостатком мужів, що як слід пристосовані до душпастирства, уміють сповняти обов'язки намісників помісних чи то деканів, подоступали крилошанські достоїнства, красують ся богословськими докторатами та займають або публичні катедри на всеучилищі і достоїнства академічні. або висші уряди єпархіяльні, а навіть виносять їх на достоїнство єпископське³⁰⁾.

Тойже Найяснійший Пан підніс³¹⁾ упавшу давно Митрополію галицьку виеднавши їй своїм монаршим вставленем у апостольського престолу взновлене і потверджене³²⁾ задля красшого єї розвою і піднесеня єї нїмбу; єго ц. к. повагою зорганізовані зістали капітули і клир соборний у Львові³³⁾ і в Перемишлі³⁴⁾ і установлено число почетних крилошан понад норму практикуючу ся по інших єпархіях в львівській єпархії на 12, а в перемиській на 10 членів³⁵⁾. Маючи на оці зрівнане надав він рівним привилеєм, як єго мали єпископи і депутовані обряду латинського також руським єпископам і депутованим капітул право засідання і голосовання на соймах королівства Галичини³⁶⁾, як рівнож запорядив, щоби були припущені депутати духовенства руського до виділу станового; – під єго то щасливим і вчної пам'яті гідним панованем остав впроваджений в народних школах руський язик³⁷⁾; виданий розказ ставлення собі церков по своему обрядови³⁸⁾; поручено заховане св'ят обряду грецького, як заховують ся св'ята обряду латинського та заказано ярмарки в руські св'ята, щоби не були на перешкодї Богослуженю³⁹⁾ і видано много інших розпоряджень,

³⁰⁾ Іван Снігурський, доктор св. Богослова, висулужений декан віденського відділу богословського, тепер єпископ перемиський і директор філософічних наук. Також Григорій Яхмювич, св. Богослова, філософії і шкільних штук доктор, висулужений професор богословський на всеучилищі львівським, описля почетний крилошанин, схолестик, кустос храма митроп., іменованій суфраганом матрополічним.

³¹⁾ Диплом ц. к. з дня 11. серпня 1808.

³²⁾ Буля папська о взновленю Митрополії року 1807, 8 календ. марця папства Пія VII. року осьмого видана починаюча ся від слів: *In universalis Ecclesiae regimine etc.*

³³⁾ Дипломом найвишнім з дня 25. лютого 1813.

³⁴⁾ Резолюція найвишша з дня 20. серпня 1815.

³⁵⁾ Декрет надворний з дня 29. січня, губерніяльний же з дня 28. лютого 1817. ч. 9195.

³⁶⁾ Найвишній рескрипт з дня 13. цвітня 1817, також декрет президентський канцелярії надворної з 30. мая а галицького правительства з дня 6. червня 1817 ч. 2214.

³⁷⁾ Надворної комісії наук декрет з дня 25. цвітня а губерні. розпоряджене з дня 22. мая 1818 ч. 24852.

³⁸⁾ Губерніяльне розпоряджене з дня 14. липня 1815 ч. 13391.

³⁹⁾ Губерніяльне розпоряджене до всіх церков під днем 8. вересня 1818 ч. 45535.

які змагають до рівноправности Церкви зєдиненої Руси, до єї нїмбу і подвигненя; словом, що видимо як на долони, як вислуханї зїстали молитви як раз за того найпобожнїйшого цїсаря і короля Франца І, які клир і нарід зєдиненої Руси за свого Найяснїйшого Монарха раз враз до Бога заносить словами: „Помяни Господи вірнїйшого Імператора Нашого, єгоже оправдал єси царствовати на землї.. возглаголи в серце єго благая о церкві твоей і всїх людех твоїх: да в тишинї єго тихое і безмольвное житїє поживем в всяком благочестїї і чистотї⁴⁰⁾“.

Бючи поклони, хвалїм Господа, що не залишає і тепер зглядати ся на ті наші молитви. Ось бо Найяснїйший цїсар і король наш Фердинанд І, що унаслідив по бл. п. своїм родичу престол і жезл, унаслідив з тими і чесноти монарші, і будучи єще цілою душею привязаним католицькій Церкві, не залишає ласкаво споглядати і на церков руську зєдинену з католицькою, і тому не іно сьвідчить нам безперестанно всі добродїйства, якими обсіпали руську Церков Єго попередники, але понадто зволив що йно розпорядити, щоби з якого будь боку не заподївано вірному руському духовенству нїякої кривди⁴¹⁾.

Краще сьвітить сонце цілій Галичинї єще і з того згляду, що повірена єсть краєва управа того королївства Найяснїйшому Архікнязєви австрійському Фердинандови Есте. Єго королївська Високїсть відзначаючись особлившою побожностію, мудростію, людяностію та іншими Домови австрійському вроджєними чеснотами, посьвячує свою особлившу увагу також справам духовним, на скільки ведуть ся вони в губернїї, і як з почесністю відносить ся до других в Галичинї єствуючих обрядів, так з теплотою єсть і для обряду нашого.

Вкінци хтож не знає з вас, якою то вічливостію і добротою ід нашому обрядови визначають ся високе правительство краєве і інші власти, які постановленї є від Єго ц. к. Величества до управи справами тутешного краю. Вона то дбаючи о гаразд Галичини, успішно виконують також всякі розпорядженя, які з найвисшого Двору виходять для нас.

Мати собі раз від разу на памяті з вдячністю ті високі добродїйства, які висьвідчив нам австрійський Дїм, єсть братя, иашою повинностію і записати їх в літописи руської Церкви для памяті од рода в род, щоби і наші нащадки учили ся затримати непохитну вірність, любов і підданість для Найяснїйших цїсарів австрійських, а властям постановлєним від Єго цїс. кор. Величества віддавати належну честь і послух.

Замїт противників унїї о утиску обряду руського, який малоб спричинити зєдинєне з сьвятою римською Церквою по-

⁴⁰⁾ Літургія св. Василя Вел. *Coar Rit* греес. стор. 145.

⁴¹⁾ Рескрипт вис. генерал. губернїї Галицьк. з дня 22. липня 1840 ч. 1112.

збавлений своєї стійности проти тої доброї слави, яку собі виробив і загальної їй уживає. Таж навіть ісповідники других обрядів в Галичині поважають наш обряд і на его торжества радо і побожно громадають ся, а нераз таки бажають собі, щоби ті торжества інколи відправлялись також в костелах обряду латинського, а іменно при якихсь значнійших случаях. А чи може стрінуги уже коли обряд русько-уніацький більша почесть як та, коли то сам Найяснійший бл. п. цісар і король Франц І. обїзджаючи 1817 р. Галичину, зволив враз з своєю Найдостойнійшою супругою Найяснійшою цісаревою і королевою Августою і з цілим своїм високим почотом бути дня 20. липня в Архікатедральнім храмі св. Юрія великомученика на торжественнім богослуженю. Рівнож зволили дня 20. липня 1823 почтити тойже храм своєю присутністю і бути на торжественній Службі Божій Его цісарська Високість Найяснійший Архікнязь Франц Кароль а дня 16. цвітня минувшого року на само Воскресене Его королївська Високість Найяснійший Архікнязь краєвий губернатор з Его королївською Високостию Найяснійшим Архікнязем Моденським Фердинандом.

Заживає обряд русько уніацький поважання також від високої шляхти і дїдичів; бо хоч много з них належить до обряду латинського, однак яко патрони і колятори суть дбали о утриманє руських домів божих, які належать до їх патронату, а кажуть, на скілько вимагає сего потреба, будувати церкви, інколи величаві та засобляють їх нераз сьвятими знарядями, відповідаючими вимогам нашого обряду, а мешкаючи на селї бувають на руських богослуженях.

Вельми присмно згадати нам на тім місци о тій привітности для нашого обряду, якої доводилось нам досьвідчати самим при нагодї наших візитацій давнійше епархії перемиської, а відтак архіепархії митрополичої, як много магнатів і дїдичів не іно, що витало нас радо при візді до їх дїбр, але надто просило і уміщувало в своїх дворах нас і всіх тих духовних, які з нами були і своєю особлившою привітливостию улекшало нас багато в праці полученій з трудами слїдженя канонїчних. Таку саму привітність зачвляють звичайно також магнати і дїдичі Всесьвітлійшому і Преосьвященному руському Епископови перемиському. Нехай же заплатить їм Бог і нагородить нагородою, яку обїцяв Христос тим, що приймають радо учеників післаних від Него⁴³⁾.

Пусте прото все, що торочать противники о якімсь упо-слїдженю руського обряду, яке спричинилаб уніа, викривлюючи сю Унію на всі боки у своїх творах богословських, історичних і часописях, здобуваючись густо часто на ідкі притики. Такі притики не іно що не вадять правді нічого, але стають ся як раз доказом злої справи противників і стоять їм самим не до

⁴³⁾ Мат. гл. 10. стр. 49 - 42.

лиш. Краще зробилиб, якби зужили той наклад праці радше на науку історії первісної східної церкви, позаяк помоглоб се їм пересвідчити ся скорше, як наглядно віддалили ся вони від віри і карности сеї сьвятої церкви. Не відають, що творять!⁴³⁾ Ви же не дайте ся баламутити їх замітами і тіште ся, що судилось вам бути сьвященниками в св. Унії, яка зєднала руській церкві правдивий німб і на якій опирає ся надія нашого спасення. Чи може придати ся нащо чванити ся зверхним блеском обрядів і дійств та наданими сьвященникам окрасами, коли та вистава краси і обрядів не може стати ся заборолом против небезпеки спасення? А що така небезпека грозить тим, що зривають єдність церкви, се річ поза всякими сумнівами, бо Христос рек так: *Аз єсьм путь і істинна і живот*⁴⁴⁾, *Аз єсьм лоза, ви же рождіє*⁴⁵⁾, *Аз єсьм двер овцам, мною аще кто внидет, спасет ся...* *Аз єсьм пастир добрий...* і іни овци їмам, яже не суть от двора сего і тії ми подобаєт привести, і глас мой услышат і будет єдино стадо і єдин пастир⁴⁶⁾. Бачте, Всемогутчий Спаситель хотів, щоби на сїм видимім сьвітї була одна видима церков, якої стадо підлягало би сторожованю одного видимого Пастиря і в тій одній церкві зложив середники спасення, а рекши до Петра: і дам Ти ключі царства небесного⁴⁷⁾, угверди братію твою⁴⁸⁾, паси агнці моя, паси овци моя⁴⁹⁾, постановив Апостола того яко свого Намісника, найвисшим Пастирем одної своєї Церкви. Отже тї, що помітають тою одною на Петрі основаною церквою Христовою⁵⁰⁾, відлучають ся від неї і творять собі окремі церкви, чи не противлять ся вони тим запорядженю Христа Господа і чи не наражують свої душі на небезпеку суду проголошеного самим Спасителем Господом словами: *Отметаяй ся мене і не приемляй глагол моїх, иматъ судящему єму: слово еже глаголах, то судит єму в послїдний день*⁵¹⁾.

І против тої то небезпеки дійсно страшного суду, знайшла Русь забороло в сьвятій Унії, мільйони бо вірних єї⁵²⁾, які вер-

43) Лук. гл. 23, стр. 34.

44) Іоан. гл. 14.

45) Іоан. гл. 15.

46) Іоан. гл. 10.

47) Мат. гл. 16, стр. 19.

48) Лук. гл. 22, стр. 32.

49) Іоан. гл. 21, стр. 16.

50) Мат. гл. 16, стр. 48.

51) Іоан. гл. 12, стр. 48.

52) Після найновішого виказу числить Архієпархія	
львівська	1,259,502
а єпархія перемиська	820,168

разом в обох єпархіях 2,079,670

голов з'єдиленої Руси. Много однак Увіятив живє і по інших провінціях австрійської держави, особливо на Угорщині.

нули до одного правдивого стада Христового, слухають одного голосу як агнів, так і овець Пастиря і величають ся не тільки красою зверхного свого обряду, але головню і справедливо дякуючи Богу тим, що зволив зєдинити їх з тою церквою, котра єсть основана самим Спасителем нашим Ісусом Христом, котра стоїть непохитно через вісімнадцять віків, котра переходує незмінєну науку Ісуса Христа і звершають ся в нїй в цілій повнотї тайни спасєня постановлені Ним; тої церкви, котрої віра розійшла ся по цілім свїті⁵³⁾, церкви, против якої з давєн давна і тепєр виступали і пробували свої сили безчисленні єї неприятелї вигадуючи всїлячину і не могучи нічо вдїяти їй⁵⁴⁾; церкви, в котрій почавши від блаженного Петра князя апостолів по нинїшний дєнь наступило по собі в безперервнїм порядку уже двїста пятьдесят і сїм намїсників церкви заживаючих, як свїдчать історичні докази давнїйших і тепєрішних часів, пошани також у іновірцїв, а навїть від самих невїрних; тої церкви, котрої мужї повні духа апостольського під кермою Папи римського ширять і нинї по найдальших сторонах сєї землї слово Боже, звєличуючи єго по взорам Ісповїдників і Мучеників первїсної церкви кровію своєю⁵⁵⁾ і суть гідні тих похвал, якими звєличав колись-то св. Павло давних патріархів за їх відвагу і твердість в вірі, яку заявили вони від початку свїта аж по Давида⁵⁶⁾.

Бачите з того, братя, кїлько то користий не іно дочасних, але що найголовнїйше, вічних приносить нам зєдинєнє з римокатолицькою церквою. Майте-ж собі то за найпереднїйшу річ побожно розважати то і все те, що виложили ми вам в нашїм листї, перейти собі точка за точкою не іно поодинокю кожний з власного похопу сам, але і посполу з собою братя разом збираючись на соборчики деканальні що три місяцї, як то поручили ми давнїйше вам відповідно до розпоряджєня єпархіального, щоби ви пересвїдченї докладно о спасєнності Унії самї, утверджали в Унії парохіян. Унія, як вже раз сказано висше, не вимагає нї раз, щоби усувати східний обряд. Тї обряди уложили св. Отцї, отже вони сьвятї. Рїч ваша тримати ся їх кріпко і рівнож не допускати до нарушєня прав єго, з якого небудь боку се походилоб. При тїм памятайте, що обряд латинський, як і обряд цвитучої в Галичинї церкви вірменської, походять від св. Отцїв і рівнож є сьвятї. Шануйтеж протє побожно тї обряди і вистєрігайте ся, щоби не мали вас за таких, що коли не будь ухиблялиб сьвятости тих обрядів або правам духовєнства

⁵³⁾ Гляди Katholische Kirchenzeitung ч. 1 і 2. року 1841 на сторонї 1—10 артикул о рамо католицькїй церкві у всїх пятьох частях свїта.

⁵⁴⁾ Псал. 2, в 1.

⁵⁵⁾ Альюкуція Єго сьвятости Григорія XVI. виголошена на тайній конєнсторїї дня 27. цвїтня 1840 і лист пастирський тогож сьвятїйшого Отця з дня 15. серпня 1840.

⁵⁶⁾ Посланиє к Евреям гл. 11.

тогож обряду. Чейже річ се не чужа вам, що королівство Галичини з окрема же і головно столиця того Львів визначає ся тою особливістю, яка згадує ся в літописах і ледви чи де знаходиться ся, а нею єсть, що обіймає в собі духовенство і народи, які вправді належать до трох різних обрядів і підлягають своїм власним Єпископам, однак визнають одну і ту саму віру, в слухняности одній голові вселенської церкви Папі римському єдиним серцем єдиного Бога величають і поспільною любовию одні з другими в Духу з собою є сполучені.

Старайтеж ся, братя, збережи тое „єдиненіє духа“ в союзі мира⁵⁷⁾, щоби водворив ся у вас той високий оклик, який виголошує св. Псаломник словами: Чи є що краще-лучше в світі, як у купі жити з братом... в семії тій пошле Бог своє благословенство і добру долю од віка до віка⁵⁸⁾.

По тім всім: Благодать Господа нашого Ісуса Христа і любви Бога і Отца і причастіє св. Духа буди со всіми вами. Амінь⁵⁹⁾.

Дано у Львові при соборнім храмі св. Великомученика Георгія дня 10. марця 1841.

Михайло, митрополит.

(Далі буде.)

⁵⁷⁾ Ефес. гл. 4, ст. 3.

⁵⁸⁾ Псал. 132.

⁵⁹⁾ II. до Коринт. гл. 13, ст. 13.

о. І. Заверуха.

Апостоли Унії

Іпатієви Потієви.

(У 300-літні роковини Її смерті).

„O, Rutheni mei, per vos
Ego Orientem convertendum
spero“ (Папа Урбан VIII).²

I.

Грядуть літа рядами за літами — —
Пройшло на Руси вже три сотні літ
З часу, як славний наш Іпатій Потій,
Апостол Правди, попрощав сей сьвіт.

.

Сумні часи були на Україні . . .
Дворянство наше йшло в чужий табір,
Народ нещасний загивав без правди,
А Церков нашу убивав роздор . . .

Тут море польске — тут московске море
Спінило філії, грізно розлило сь . . .
Триюмфували з радости сусіди,
Що потопати нам вкінці прийшло сь.

І не було ні-відки поратунку!
В темрявах борб вже луч надії гас —
Житє народа в схизмі завмерало:
Здавало ся — загине й слід по нас . . .

II.

Та Бог Всевишній умилосердив ся:
Бог в час грози Іпатія візвав,

Щоб Він лишав свій уряд, сенаторство,
А щоб народ спасати поспішав.

Іпатий, вчувши голос Провидїня,
Достоїнств зрік ся, почестий, вигод —
На шлях тернистий йде, Христу служити ;
З жаром до праці кинув ся в народ.

У рідній мові — згордженій — промовив
Огнистим словом, серцем до сердець,
Брав рідний обряд всюда в оборону
— Хрестовий воїн, народний борець !

І не злякав ся Він найтяжших трудів,
Не убояв ся злиднів ні терпінь,
Будив завмерлих до життя нового,
Рвав за собою до сьвятих стремлінь.

А хоч підняла-сь против Церкви буря,
Хоч як шалїла лютість ворогів,
Іпатий твердо при Христї устояв,
З Ісусом хрест нїс, за Христа терпів . . .

Письмом і словом, день і ніч трудив ся,
Незрячим очи отворяв — учив,
Куда веде нам до життя шлях певний
— Аж нашу Церков з Римом сполучив !

А торжествений той Собор пресьвітлий,
Що так преславно увінчав Бересть
— Се Його труди, Його ревна праця,
Се Його жертва — Його слава й честь !

III.

Правда — ще много, много натерпіла-сь
Христова Церков, Полила ся кров...
Пішов Блажений Йосафат на муки...
За віру впали тисячі голов...

А чим вірнійший був народ для Церкви,
Чим твердше в звістнім „у порі“ тревав,
Тим все страшнійші ворог ладив кари,
Гірш Татарина вірних катував.

Петро „Великий“ в церкві у Полоцку
Пятьох черців сам при престолі вбив...

Христа зневажив в Найсвятійших Тайнах..
А вбитих моці на огни спалив.

Салдатські орди храми безчестили,
Вбивали старців, діти від грудий
Без милосердя матерям стріляли —
Жорстоко, люто мучили людей..

І все лютійше бісили-сь Нерони,
Щоб муки стали за страшний примір;
В тюрмах Владики гноблені страдали,
А духовенство гонено в Сибір..

З монастирів, де святість і наука
Цвила по школах, прогнано черців,
Щоб в них не черпав нарід світла правди,
Що найревнійших вязнено борців.

Не пожаліли вороги Христові
І безборонних Божих слуг дівичь :
За вірність Церкві — кара їх постигла,
В нелюдський спосіб мучено черниць.

Кілько за Церков нарід натерпів ся,
І кілько вилляв він кєрвавих сліз,
Того й історія вже нам не розкаже —
Весь нарід в крові Богу жертву нїс..

Однак тиранство лиш людей вбивало,
— Душі народа вбити Бог не дав :
Огню святого не змогли вгасити
Потоки крові, як народ страдав..

IV.

По 300-літних подвигах-терпінях
Лунає в храмах торжественний сьпів,
Народ голосить: *„Тебе Бога хвалим!“*..
Зрадів Перемишль, Станиславів, Львів!

Велике сьвято в Галицькій країні!
Озвали-сь звуком сьпівів голосних
І всі місточка і всі наші села —
Лунає радість ювілейна в них!

— Чому-ж наш славний Київ не озветь ся?
Чому замовк наш Холм, Луцк і Бересть?...
— Они там плачуть сироти-страдальці...
Із сліз їх спаде на тиранів месть!

Бо Господь Правди, що в Єго долоні
Судьба народів спочиває всіх,
Не дасть неправді довго панувати,
Прийде і кара за тиранства гріх!

Творив Бог чуда, вижидав поправи —
Бог милосерден, довготерпелив —
Коли ж ласк Його міра перебрала-сь,
Він Фараона в філях затопив:

Так вчинить чудо Бог і на Україні!
Гроби розкине мученича кров,
А на руїнах гнету і неволі
Христова Церков стане без оков!

Весна воскресне, засияє сонце,
Плисти муть сьпіви в філях золотих
Ген-ген далеко, від Карпат — до Дону..
Плисти мугь гимни у словах сьвятих...

V.

Іпатіє! Великий наш Владико!
Ти наша Славо з давної доби!
Сьвіти нам ясно в тих часах непевних
І до сьвятої нас провадь борби!

В гору прапор наш підійми високо,
Огнистим словом до сердець промов,
Щоби скрушив ся і найтвердший камінь,
Щоби весь нарід стряс ся — до основ!

Нехай замовкнуть зрадники в народі,
Най шезнуть свари, зависти і гнів,
Щоб ми всі разом у ряди ставали
І йшли на стрічу ясних, Божих днів...

Щоб ми по Твому сьвітлому приміру
Христу на жертву приносили все,
Чого ідея Церкви ме жадати —
Жертва побіду певну принесе!

Тоді то й Твоя слава рознесеть ся
В побідних звуках, голосних як дзвін :
Свобода віри на Дніпрі воскресне
І зложить *Київ* — *Римови* поклін !!...

Острів, 7/ІІ. 1914.

О. д-р. Іван Лятишевський.

Слово на академії в честь Митр. Іпатія Потія

уряджений в тристатітні роковини Його смерті в Станиславові
дня 28/XII. 1913 р.

Ваше Преосвященство! Високодостойні Гості! Дорога Молодїже!

Коли мені припала нині в участі честь отворити академію для звеличення тристатітної річниці смерті київського Митрополита Іпатія Потія, то не можу довершити сього акту не згадавши про сю велику ідею, яка від XI. столїтя захоплювала найвизначнїйших мужів в історії церкви с. є. церковну унію.

Стремління до Унії тягне ся червоною ниткою через цілу історію церкви в середних і нових віках, стаючи в деяких столїтях як на Западї, так і на Сходї найінтереснїйшою та найживотнїйшою квестією дня, якої полагодженє клали за мету своєї діяльності духовні і свїтські керманичі. І коли ми розглянемо ся в сїм лябіринті пересправ та заходів около привернення єдности в церкві Христовій, то побачимо в сїм стремлінню дві фази; в першій — до половини XVI. в. — розходить ся головнїо з'єдиненє з Римом церкви византійської, яко одинокої представительки церкви східної — а в другій, що припадає на нові часи, переносить ся ціла акція на північ між народи славянські: Русинів та Росиян, так як Царгород не представляв вже тоді церкви східної, якої центр помандрував до Києва і Москви.

В обох фазах переговорів про унію ділають побіч релігійних також і політичні мотиви.

Византійським імператорам розходило ся головнїо о материяльні користи — поміч проти Турків, реокупацию утраченого в IV-тім христоноснім походї Царгорода, або здійсненє мрій про універсальну монархію в роді давної римської імперії — коли слали своїх послів до Риму з пропозициями Унії.

Польським королям знов треба було відграничити ся від впливу Москви, найзавзятїйшого свого ворога, з яким релігійно споріднена була більша часть населеня їх держави і тому сприяли вони та підтримували стремління до унії виходячі з лона руської церковної єрархії.

За се Рим руководив ся все лише релігійними мотивами. Папам ходило головнїо о здійсненє заповіту Спасителя: *Да єдино євѣдѣнїє: ѡкоже ты, ѡче, ко мнѣ ѡдѣх ко тебѣ.* (Йоан XVII, 21); і тому оставляючи радо східній церкві всі єї літургічні та дисциплінарні ріжниці, жадали вони все невідступно лише узнаня

догм католицької церкви та підчинення ся під юрисдикцію Римського Престола.

Побіч тих двох головних факторів беруть участь в ділі Унії ще й представителі єрархії схизматичьких церков: патріярхи, митрополити, єпископи та низше монаше і сьвітське духовенство.

І вони представляють найріжнороднійший образ.

Загал низшого византайського духовенства відносив ся ворожо до Унії і ненавидів латинян до тої степені, що після слів византийського історика Дукаса волів бачити в столиці турецький мечет, чим уніятську церков. Найвимовнішим доказом сього служать події останних днів перед здобутем Царгорода Турками.

Не ліпше було і на Руси, де впливи схизматичької Москви і Византиї та нещасні політичні відносини рили між нашим громадянством ненависть і упереджене до Унії, а до душі низшого духовенства скорійше промовляли демагогічні кличі, чим на льогічних премісах оперті висновки.

За се між висшим духовенством бачимо кілька гарнійших постатей: в XIII. в. в часі заключеня Унії в Ліоні патріярха Івана Векка, в XV. в. у Фльоренції патріярха Йосифа, кардинала Виссаріона та київського митрополита Ізидора а в XVI. в. в Берестю єпископа володимирського, пізнійшого митрополита київського Іпатія Потія.

Се були мужі глибокої учености, о широкім сьвітогляді найліпші знатоки богословя в своїм часі. І вони хотіли Унії не задля материяльних користей, але по внутрішнім переконанням і пересьвідчившись на дорозі богословських студий про правдивість католицької науки, а при тім бачучи, що заключене Унії з Римом спасе їх нарід від загибли — жертвували вони всі свої сили для переведеня в жите помирена Церквей. Деякі з них списали цілі томи в обороні Унії.

Рівний з ними що до учености перевисшає їх Іпатій Потій своєю діяльністю'около поширеня і утвердження Унії.

Коли прочі висше згадані єрархи уміли що найбільше лише боронити пером Унію і терпіти за неї, то Потій в противенстві до них, не вдовольаючись письменною обороною Унії, виступає офензивно і силою свого авторітету мимо великих перешкод мостить їй дорогу до сердець Русинів. І тим має він висшість навіть над київським митрополитом XV. в. Ізидором, який прогнаний з Москви не остав ся на руських землях Польського королівства, де міг мати широке поле до праці лише тому, що польський король Казимир Ягайлончик яко прихильник ворожого папі Базилейського Собору відносив ся під той час холодно до Унії, але, вернувши до Риму, полишив в найгорячийший час свою паству без проводу на цілих 10. літ.

Що більше, Потій яко розумний будівничий знаючи, що будівля здвигнена на піску розпадає ся під першим подувом

сильного вітру, старає ся оперти будинок Унії на твердих підвалинах, які забезпечили би йому силу і відпорність навіть посеред найтяжшої бурі. Тим фундаментом мала бути утворена ним в р. 1601 при монастири сьв. Тройці у Вильні уніятська колегія, та обнова життя монашого в чині сьв. Василя Великого, яка мала місце за почином митрополита під проводом Венямина Рутського та сьв. Йосафата Кунцевича. І тому то слушно належала ся йому похвала, якою наділив його папа Климентий VIII. в листі з дня 13. грудня 1605, — бо Потій зділав для з'єдинення руської церкви тільки, як ніхто перед ним і без його неупинної праці, в якій Він не убоявсь жадної перешкоди, Унія булаби змарніла і заниділа, мов та веснянна цвітка під подувом повертаючої зими.

І тою своєю діяльністю около утвердження Унії є Потій найгорячішим взором для нас, грядучих сьвящеників. Ми з подивом і пієтизмом глядимо на його особу і висловам сього нашого подиву для особи сього великого Подвижника Унії нехай буде нинішня академія.

О. Федір Чайківський.

Протиалькогольне вихованє шкільної молодіжи!

„Тиж бори ся як добрий воїн Христа Спасителя“ говорить єпископ Egger до своїх підчинених сьвящеників¹⁾. Сї слова св. апостола Павла до Тимотея віднесім до себе, бо є з ким боротись. Теперішні часи, які переживаємо, дуже подібні до тих, які переживали Ізраїлитяни за судиїв, а наш український нарід за татарського лихолітя. Що року нападає на нашу землю ворог страшний, що все нищить, палить, руйнує, убиває людей десятками тисяч, розбиває родинне щастє, розлучує чоловіка з жінкою, забирає діточкам батька, ширить найріжнійші недуги, підкопує добробит, зносить добрі звичаї і релігійно-моральне жите. Якже нарікалиби люди, колиб сей ворог був в людській подобі, колиб приходив з заграниці? Та він криєсь серед нас. Ми не добачуємо його, противно, узнаємо своїм приятелем. Сим ворогом — аькоголь.

Нї один ворог не спричинив тільки нещастє, не принїс тільки лиха, що аькоголь. Коли зважимо лише се, що він безповоротно забирає нам Українцям в Галичині безпосередно 120 міліонів річно готових грошей, то мусимо признати, що ворог се страшнійший огню або минулої слоти. Та коли ми перейдемо ся по домах для божевільних, шпиталях і ріжних приютах, колиб ми мали відвагу заглянути до тюремних спелюнк, а спитались тих людей, що коротають в тих заведенях свій вік, чому кинула їх там незavidна доля, почулиб ми від найменше 50% сих нещасних, що причиною сего є аькоголь. Сьвідками потрясаючої події були недавно присутні в церкві в німецькїм місточку Вехта. До церкви введено 81 закованих людей, які зі слезами в очах перед престолом Всевишнього зложили присягу, що не будуть уживати аькогольних напїтків, бо аькоголь вложив на їх руки кайдани²⁾. Він, мов всемогучий цар гонить сьвітами з своїм величезним військом і нічо йому не опре ся, а наслідки, які він спричинює і які передовсім ми як душпастирі повинні усувати, не дадуть ся обчислити. Тому пора вже нам пізнати, що аькоголь ворогом не тільки добробиту, але і релігії та морального життя, а тимсамим і нашим особистим ворогом, коли нищить се, що ми мусимо будувати і удержувати.

¹⁾ Egger: Klerus u. Alkoholfrage, Freiburg 1906.

²⁾ J. Haw: König Alkohol, Leutesdorf Ст. 40.

Помилявби ся той, хто думавби, що алкоголізм тратить свою силу, що з дня на день його приклонників меншає. Се погляд фалшивий і колиб ми прослїдили історію, побачилиб, що алкоголізм став не тим, чим був давнійше. В давнині алькоголь був привілеєм висших, маючих кляс, бо се був за коштовний напій, щоб убогі верстви могли його уживати. Днесь не цілий нарід, пють в містї, пють по селах. Д-р Гоппе, лікар нервових недуг в Берліні пише так: „У всіх суспільних клясах, бідних і богатих, високо-поставлених і низких, для малих і великих, для дитини в колицї і старця, що схилився вже до гробу, алькоголь се щоденний напій. Де знайдете ви хату, щоб була вільною від нього? Діти вже від найпершої молодости призвичаюєсь до сього напиту; коли стануть учениками, як тільки можуть найскорше наслідують в п'яньстві старших, а станувши в сьвітї вже суть п'яками; до чого не дійшли в школі, се здобувають потім як робітники, учителі, жовніри, офіцери, студенти висших шкіл; школи сї можна назвати школами п'яньства¹⁾ Професор д-р Бунге пише: „Люди пють, коли пращають ся. Пють, коли голодні, щоб заспокоїти голод; пють, коли неголодні, щоб розбудити апетит; пють, коли зимно, щоб ogrітись; пють, коли горячо, щоб охолодитись. Пють, коли сон ломить їх, щоб покріпитись; пють, коли мучить їх безсонниця, щоб заспати. Пють, коли сумні, щоб повеселійшати; пють, коли веселі. Пють при хрестинах, пють при похоронах; пють тай пють. Чом не мають пити, щоб забути лихо²⁾“. Алькоголізм став днесь суспільною недугою. Число налогових п'яків, нотованнх поліцією було в Галичині 1899 р. 8.505; можна певно сказати, що число се подвоїлось.

На величезне розширенє алкоголізму у нас звернули увагу люди, яким байдуже добро нашого народа. Вони вказують на дегенерацію нашого народа і на її причини; лише ми сами сього не бачимо і величаємось тим, що у нас не так, як у Франції, що наш нарід еще кріпкий, повний животних сил. Та ось німецький учений Ваєр³⁾ виказує, що дегенерація нашого народа кріпшає з року на рік, а причиною сього алькоголь. З покликаних до бранки неспосібними до війська з причини слабосильности є в Галичині 37·9%, з причини малого росту 18%; разом 55·9%, коли в цілій монархії неспосібних до війська є 42%; з того з причини малого росту лише 2%. А ми все жиемо в тім пересвідченю, що алькоголь се наш найвірнійший приятель, котрий всі недуги лічить і тугу розганяє. В дійсности як говорять учені, лікарі, фізіольоги, психольоги і инші, він є причиною що найменше половини всіх недуг, а всякі нервові недуги — від найлекших аж до найтяжших умо-

¹⁾ Dr. Hoppe: Die Tatsachen über den Alkohol. Berlin 1901. Ст. 22.

²⁾ Dr. Bunge: Alkoholfrage. Basel 1900. Ст. 28.

³⁾ Baer: Der Alkoholismus. Berlin.

вих забурень — суть в високім степені унасліджені по родичах, що віддавались піянству. Наводить яко примір, що на 300 умово хорих діттий родичі 145 з тих нещасних були налоговими піяками¹⁾. „Так далше не може бути, кличуть учені, коли не хочемо убивати народа морально і фізично“. „Сі люди, говорить Еггер, мають право остерігати. Я вже по пять або і шість разів об'їздив всі громади моєї диєцезії, робив спостереження, розпитував сьвящеників і лікарів і прийшов до пересвідчення, що мушу прилучитись до їх голосу і все кликати му: Так далше не може бути, коли звироднілість нашого народа не має ширшати і кріпшати“²⁾. З таким зазивом звернувся німецький єпископ до своїх підчинених. У нас не чути еще такого могутого і сильного голосу, та самі ми будьмо добрими пастирями Христового стада, борімось без принуки як добрі воїни Христа — з ворогом, що напосівсь на повірені нам душі і ратуємо їх від дочасної і вічної загибели.

Та ворог, з яким приходиться ся нам боротись, не малий. Він вівсь вже в душу і тіло людей і його не легко звоювати. Се можна зробити, коли усунєсь причини, які зробили алкоголізм суспільною недугою. *Tolle causas* — говорили Римляни, сі практичні люди, усувай причини — скажемо і ми, коли вказувати мемо, як треба боротись з алкоголем. Щоб дошукатись причин сього лиха, яке спроваджує алкоголізм, належалоб пізнати, які бажання заспокоює алкоголь. Бачимо може і на собі самих, що алкоголь служить до заспокоєня неприродних, надпорядочних, тим самим злих склонностей наших органів травлення, є отже моральним злом, яке корінь свій має в свободній волі чоловіка³⁾. Воля є отже головною причиною алкоголізму і його наслідків. Крім волі причинами алкоголізму суть ті чинники, що склонюють волю до злого, евентуально її відпихають. Тими є розум, змисли і всякі зовнішні причини, як фармакологічне діланє алкоголю, суспільні відносини і інші...

Перша і найважнійша причина нинішнього т. зв. модерного алкоголізму се цілковите незнанє убійчої природи алкоголю і його руйнуючого діланя. Коли воля склонюєсь до злого, се дієсь тому, що се зло за добре представили їй ріжні змислові склонности або розум, отже точне знанє морального зла є найбільшою осторогою перед його виконуванєм. Нема сеї перешкоди і воля — нічим не повздержана — звертаєсь до злого. Справді незнанє се передовсім у нас величезне. Не говорить ся вже про селян, котрі на алкоголь мають більше, як середно-вічні погляди, навіть між інтелігентами суть у нас такі, що зовсім не знають патологічно-фізіологічного діланя алкоголю. Колиб се знанє стало загальним, можнаби певно

¹⁾ Форель: *Гігієна нервового і духового життя*. Львів. Ст. 108.

²⁾ Eger: *Die Abstinenz als christliches u. patriotisches Liebeswerk*.

³⁾ Sladeczek: *Schule u. Alkoholismus*, Berlin 1905. Ст. 25.

сказати, що много людей перестало би уживати алькогольних напиктів лише для того, щоб охоронитись від лиха.

Та у нас на жаль удержуєсь еще старий погляд, який висказав про алькоголь 1482 р. один славний лікар в Ульм: „Хто що дня рано не ложку вина, не буде ніколи хорий“. Ми несвідомо йдемо за голосом сього вченого і піддержуємо сей погляд. Кождий з нас бачив се, як наші робітники вибираючись в поле покріпляють ся горівкою; коли її нема, не будуть працювати. А ми потураємо сьому і тим причиняємось до утвердження загального ложного погляду, що горівка має скріпляючу силу, вона може огріти чоловіка, а навіть заспокоїти голод. Приписуване алькоголеви таких прикмет, яких він не має, се друга причина нинішного алькоголізму. Правда, вводить нас в блул сам алькоголь, котрий в деяких случаях може мати лічничне значінє, але за універсального лікаря узнаним не є і з сим поглядом вже давно зірвали всі здорово думаючі люди. Подумати собі лише, що сам скондензований (чистий) алькоголь є навіть в малій кількості острою трутиною, то чомже він розпушений в ріжних плинах має бути иншим? Молоко, хочби як скондензоване, подане окремо ніколи не буде убійчим, а алькоголь, хоч і як розпушений, цілковито не тратить своєї природи, а ділає лише слабше.

До розширення алькоголізму причиняєсь і се, що діттий обтяжують піяки склонностями до алькоголю. А давна засада, яку голосили вже Пліутарх і Аристотель, що: „*ebrii gignunt ebrios*“. Засада в приложеню до піяків дуже сумна. Потомство піяків не тільки обтяжене найріжнішими недугами передовсім нервовими, але в більшій еще мірі переходить на них се лихо, якому підчинялись родичі. До 51% після инших 75% всіх піяків унаслідило свою недугу по родичах¹⁾. Дідично обтяжені люди не можуть опертись тим покусам, які підсуває алькоголь. Вінжеж виступає мов найбільший добродій, що своїм благодатним діланєм прислужив ся не одному, ущасливив його. Се евфоричне діланє алькоголю не одного звело, бо алькоголь дуже хитрий ворог. Він позволить на хвилю забути про лихо, яке мучить чоловіка, але незабаром верне його і сам буде домагатись свого уживаня. Алькоголь подібний до того псотника, що входить до великої фабрики, в якій все в найбільшім ладі, а одна машина так з другими получена, що всі становлять одну гармонійну цілість. І входить сей псотник, тут знищить дещо невеликого, в иншій комнаті спричинить більший рух, деінде його спинить, всюду дістанєсь, всюди дещо змінить і ціла фабрика перестає правильно функціонувати. Та коли удасть ся його зловити і обезсилити, він заповідає, що незабаром знова верне. Так дієсь в організмі чоловіка, котрий є малою, незвичайно складною фабрикою. Алькоголь в орга-

1) Sładczok: Schule u. Alkoholismus, Ст. 29.

нізмі чоловіка спричинює великий заколот, а коли його природа поборе, він через спрагу, яку викликає в чоловіці, заповідає, що хоче вернути і буде всіми способами старатись вернути до його організму. Тому п'яки, хоть витверезять ся, чують невідперте бажанє знова пити і найліпше чуються тоді, коли можуть „клин вибити клином“. Горе такому чоловікови, котрим заволодіє алкоголь. Ложне отже переконанє, що алкоголь заспокоює спрагу чоловіка. Противно, він викликає пристрасть, яка не дасть ся заспокоїти ані відперти жадній силі. Тут може лише цілковита повздержність.

Дуже важним чинником, який причиняєсь до консумції алкоголю є капіталізм і жажда зиску зі сторони тих, що зосередили капітал в своїх руках. „Сей капітал, який вложений в броварі, є головним нашим ворогом¹⁾“. А коли люди инший мають погляд, се головню тому, що сей капітал заволодів безпосередню пресою і не позволяє, щоб сьвітло правди дісталося в народні маси“. Як сей капітал зводить людей, знаємо всі дуже добре. Погляньте тільки на ті палати з пивом, що як гриби виростають з землі. Чи не бачите, як в ночі приманюють людей електрикою, звуками дамських капель, розривками всякого рода, навіть театром, концертами, тансерками, співачками, акробатами або таки найгіршими розпустницями? Пригадайте собі сі віддалені від міста спелюнки, в які нераз заходили ви, скрадаючись перед оком учителів, або і в товаристві сих нелюдських педагогів. А як підсуваєсь робучим масам сей трійливий напитек? Не найде робітник хвилі, колиб його не переслідували. Найстрашнішим ворогом людскости, се акціонарі броварів. Акції не мають серця. Хай гинуть цілі племена, хай гине бідний нарід, коби акції йшли в гору. Коли в минулих століттях тисячами убивали людей — невільників для приємности вельмож, се не було таке велике лихо, як теперішнє. Тисячами мордовано людей, але діти замучених були здорові. Тепер обертаєсь людей в невільників, а рівночасно убиваєсь їх дітей і внуків. Убиваєсь поволи а постійно, доки незамучать ся на смерть. А ми борщі Христові, сього Христа, що прийшов вибавити людей від мук, зрівнати їх перед Богом, ми вибрані на хоронителів його сьвятої волі, ми самі прикладаємо руки до найстрашнішого убійства. До того ми, діти чи не найбіднішого народа в сьвіті, йдемо на руку капіталу, який руйнує материяльно наш нарід, забирає йому посліднє, що може його вдержати і вратувати, іменно землю, скроплєну його кєрвавим потом. Спролетаризований наш колишний господар втікає за море і там часто пропадає для нас все, а тут лихо не устає; мільйони нашого гроша тонуть в кишнях наших ворогів, що поволи вбивають, бо затроюють організм

¹⁾ Bunge: Zatrucie alkoholem i zwyrodnienie. Biblioteka dla wszystkich. Warszawa 1906. Ст. 29.

наших людей. Ми піддержуванєм сього убійчого діланя алькоголю причиняємось до зросту лиха. еше і величаємось, що вірно служимо своєму народови і Господеви. Так, сповняємо службу Богу, але по словам Христа: „Всякъ иже убієтъ вы, возмнить ся службу приносити Богу“. Правда не убиваємо ми верховних начальників, але убиваємо передовсім тих, які в своїй простоті — мов апостоли — сповнялиб сю службу Богу чесно і примірно, ми нищимо морально і фізично їх потомство, яке стає в світі неспосібним до всякої праці чи духової чи фізичної. Хай скажуть ті, що мають зносини з американськими нашими переселеннями, чи не упала добра опінія нашого народа і чи не був причиною сього алькоголь? Здержати причину сього лиха, се наш перший обовязок.

Вказують дальше як на причини розширення алькоголізму на розвій товариського, політичного і спілкового життя, поступ технічний і фабричний, на зріст шинків, на соціальну і господарську нужду, але всі ті причини менше важні і вони самі не викликалиб сього стану алькоголізму, який бачимо. Не можна однак поминути одного, що в великій мірі пособляє страшному зростови алькоголізму. Се пануючі звичаї. Звичай частованя алькогольними напитками при кожній нагоді витворивсь з того, що люди узнали алькоголь не тим, чим він є в дійсности. Він повинен бути лише деколи лічним средством, а його обернули в конечний напій¹⁾, якого уживаєсь все чи потрібно чи ні, навіть там, де він є дуже шкідливим. Сей блуд покаранний в наслідках алькоголізму.

Злий примір має векикий вплив на молодших і на низші верстви суспільности. В людських ділах примір найбільше потягає, далеко більше, чим слово. *Exempla trahunt* говорили в давнині, а Сенека сказав: *Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla*. Примір родичів учить дітей, низші верстви наслідують висші. „Головною причиною піяньства є наслідуванє других. Люди пють длятого, що другі пють, а хто привик до питя, не шукає вже причин“²⁾. Аристотель в *Ars poetica* говорить: „Вроджене є людям від дитинства наслідувати других. Тим ріжнить ся чоловік від інших сотворінь, що спосібний до наслідувань других, що через наслідуванє він вчить ся і в наслідуваню відчуває приємність.“

Рівночасно з бажанєм наслідуваня ділає безпосередний вплив на волю чоловіка через примус до питя. Нераз чули ми насмійшки з тих, що не хотіли додержувати товариства в піяньстві. Такі люди наражують ся на найприкрійші докори, їх називають бабіями, слабосильними, а коли се не помагає, силують до питя. Перед насильством нераз мусять тверезі уступити, бо несовісні і запоморочені людиї спосібні до найгіршого. Піянь-

¹⁾ Eger: Alkohol, Alkoholismus u. Abstinenz.

²⁾ Dr. Bunge: Die Alkoholfrage. Basel 1909. Cr. 26.

ство виступає часто як доказ сили; хто не може випити приписаної кількості алкоголю, вважаєсь за немічного. Дійшло до того, що молодіж величаєсь нині тим, хто більше випе. Не тим величались наші предки. Для них честію були геройські діла, для теперішньої молодіжи п'янство. Се не суть спорадичні случаї, се у нас майже загальне мірило фізичної, по части і моральної вартости чоловіка. Такі погляди впоюєсь в серця молодих людей. Чогож можна сподіватись по такій молодіжи, котра руйнує свої сили не на хосен свого народа, а для добра тих акционарів, котрі ждуть на нашу загибель? Чиж може в серцях такої молодежи розбудитись якесь висше чувство, якийсь ідеал? Для п'яка нема ідеалу, нема Бога, нема вітчизни; він не спосібний піднятись до чогось висшого, бо упав в багно і добровільно, силою своєї свобідної волі, бродить в тім багні, а своїм приміром втягає до него других. Коли така молодіж, то яка будучність нашого народа. „Не може так дальше бути, коли не хочемо, щоб звироднілість нашого народа все росла і ширшала“. Скажете, що у нас таке не водить ся! Се лож! Хто докладно пізнав жите нашої молодіжи, хто бачив її в більших містах, хто бачив її по селах, сей пізнає, що у нас небезпека велика і що так дальше не може бути.

Тому не опускаєть нам рук. Не ждати, аж прийде послідна година, яка змете нас з лиця землі і сліду по нас не стане ніякого. З відвагою борців Христових йдїм в завзятий бій. Боротьба ся для нас, се боротьба о висші інтереси, се боротьба о наше істнованє. „Що буде з неділею, що буде з молодих людей, що з родиною, що з християнським самовідреченєм, що зі всім практичним християнїзмом, коли нарід що раз більше буде топитись в алькоголізмі“ — питає єпископ Ст. Галлен, Еггер. Щоб ратувати християнство, мусимо почати боротьбу, а Бог буде з нами. Він жеж сотворив людей, яких можна уздоровити — говорить ся в книзі Премудрости. Він дав людям розум і любов правди влив в їх серця. Люди люблять правду і горнуть ся до неї. Чому отже не висказати всеї правди, чому не поучити нам сих найменших братів наших о шкідливости алкоголю? Се перше услівє в боротьбі з алькоголем. Се певне оруже, ним розібемо сї мури, якими окружив себе алькоголізм, розвіємо сю темноту, яка нині царює, як ранішнє сонце розганяє п'їтму ночі. „Розумний чоловік є лїпший від сильного“ — говорить автор Премудрости. Розумний вожд поборе далеко сильнішого ворога, коли зі знанєм, пожертвованєм і відвагою піде проти нього. Сеї мудрости що до алкоголю треба самим учитись і других її навчати.

Як бачили ми алькоголізм се моральне зло, яке зависиме від свобідної нашої волі, тому в боротьбі з ним треба викресати таку силу волі проти уживаня алкоголю, щоб вона могла опертись всім тим принадам, про які ми щойно згадували. Ми можемо допровадити до такої сили волі, коли вже в умах

дітей вщипимо правдивий погляд на убиваючу силу алкоголю, коли зможемо се, що діти не матимуть жадного нахилу до його уживаня, противно почують до нього відразу. Се у молодіжї тим лекше, бо не знає она тих змислових похотей, які відзивають ся у старших і які алкоголь має заспокоїти. Поучити дитину і охоронити її перед наслідками нинішнього алкоголізму, — передовсім, коли виключить ся алкогольні напитки з діточої поживи — можна о много певнійше, ніж старого чоловіка через таке саме поученє привести до уміркованости або цілковитої повздержности. „Ворога треба здержувати на границі. Бо коли він передресь через мури, не прийме жадних условій, які диктовати муть ті, якими він заволодів“ — говорить Сенека. А св. Єронім каже: „Трудно викорінити се, що набули ми в перших літах. Хтож може червоній як пурпура воли вернути її первісну краску? Нове начине довго задержує запах матерії, якою пересякло зразу“. Не даймо вкрастись алкогольізму до розуму і серцець молодіжї!

Щоб се осягнути, мусимо нищити ті дороги, якими йде алкогольізм, єще перед — найпізнійше в часі, коли він вкрадаєсь до організму чоловіка. „Похоти треба поборювати, коли розбуджують ся в нас, бо лекше є устеречись від них, ніж побороти їх. Вони розростуть ся до такого високого степеня, о якім ми і не думали і сопровадять нас до зовсім небажаної ціли. Бачимо се на п'яках, котрі ніколи себе за п'яків не мають і тонуть в п'яньстві все глибше і глибше. Тому протиялькогольне вихованє молодіжї, оперте на основних научних засадах є першим і одним середством охорони перед язвою алкогольізму. Стверджено се досьвідами, що всяка праця, яку почали від старших, не довела до ціли, противно — лихо єще збільшалось. Яскравий примір сього дає нам Гренляндия, де протягом 1835—41 рр. минулого століття, під впливом незвичайно палких, переконуючих проповідий моральних о. Матева консумция горівки спала з 91 на 30 міліонів літрів, а число злочинів з 12000 в 1837 р. спало на 733 в 1841 р. Та десять літ пізнійше, коли не стало сього апостола тверезости, піднеслось п'яньство, і число злочинів дійшло до 14000. Причиною сього було незнанє фізіологічно-патологічного діланя алкоголю. Се незнанє знищило всяку працю ідеального і повного посвяти чоловіка, воно нищить працю може навіть тисячів наших душпастирів, котрі старають ся побороти п'яньство лише яко моральне зло. — Тут знова позволю собі навести слова еп. Єггера, сього знатока алкогольного питаня. Говорить він так: Певно будуть вимагати від мене, щоб я яко єпископ, з заповідями Божими в руках говорив про алкоголь і виказував його шкідливість зі становища релігійно-морального; тимчасом я приходжу з выводами, які виняті з історії природи і медицини. Чом-жеж так? Довгі літа займавсь я питанєм алкогольізму, як релігійно моральним, виступав словом і ділом проти нього зі взглядів мо-

ральних і днесь виступаю та поборюю його. Та всі мої проповіді і напіння нічого не помогли і я прийшов до переконання, що передовсім треба поучати нарід о шкідливості алкоголю для організму чоловіка. Ті шкоди можна бачити і тому легше устеречись перед ними". Що сей погляд зовсім правдивий, вказують на се краї скандинавські і північна Америка, де протиалкогольні товариства ширять правдиве знанє фармакологічно-патологічного діланя алкоголю. Праця ся лишає тревалі наслідки. Нині в північній Америці сім мільонів абстинентів, а скандинавські народи запроторили алкоголь на аптикарські полиці,

Дехто думає, що найлекше булоби стеречись перед алкоголізмом через державні і поліційні закони. Але щож можна зробити законами, коли нема почутя обовязку, коли виступають тут дві страшні похоти, іменно жадоба зиску і жажда уживання. Не бракує в жадній державі законів, якіб не виступали проти алкоголізму зглядно п'яньства, навіть у нас — де, як декотрі противники алкоголю говорять — всі закони уложені на користь тих, що користають з алкоголізму, суть закони, які осуджують п'яньство і карають його, але се не доводить до нічого. Не поможуть закони, не поможуть кари, не поможе нічого, коли буде виховуватись молодіж в такій несвідомості, як до сього часу. Від молодіжи, від грядучих поколінь, не теперішних, ждемо зміни відносин. Так говорили в старині Плятон і Аристотель, такий погляд висказує Лейбніц словами: „Коли поправимо спосіб виховання, направить ся людей". Всі отже ті, що виховують молодіж, повинні дбати про се, щоб она, коли вийде з під їх опіки, не пристала до згангренованих алкоголем частий скупільности, а йшла дорогою тверезости до кращої будучности.

Направити звичаї можна тоді, коли зачнешь поправу від молодіжи, бо ворога тоді найлекше побороти, коли пукає доперва до дверей, але не тоді, коли ввійшов вже до хати. Пукає і пробує дістатись наш ворог до сердець молодіжи, яку віддаємо під опіку школі. Отже передовсім школа є покликаною до того, щоб поучити молодіж о алкоголю і його шкідливім діланю. Школа народна, виділова чи середна, що має обовязок виховувати дітй, має дати їм правдиве знанє, якеб повело молодіж в житю, мусить прийняти сей обовязок. Хосен з такої науки буде великий, бо уми дітйи суть податливіші, чим уми старших, діти радо приймають і горнуть ся до нових реформаторських ідей, а ті погляди, яких наберуть ся в школі, довго задержать і все згадуватимуть тих, що дбали про правдиве їх добро. „Молодець все йде тою самою дорогою, навіть, коли старієсь, не зійде з неї" — а Гумбольд говорить: „Що хочемо ввести в житє, мусимо вперед ввести в школі". Коли отже нині підносять ся голоси, щоб на кождім поли починати працю від молодіжи, бо лише тоді станемо поруч інших, європейських ви-

соко-культурних народів¹⁾, то передовсім повинні ми втягнути молодіж до боротьби з алкоголем і то можливо як найскорше, отже в школі. Бо деж, як не в школі, можемо вигіднійше вести сю боротьбу? Чиж маємо де більше нагоди до сповнення сеї високої цілі? Школа є тим місцем, де спокійно, авторитетно, без перешкод можемо голосити сю науку, яка причинить ся до материяльного і морального подвигнення народу. В вірцевих школах, які основуєсь в західній Європі, наука о алкоголю займає не посліднє місце. Др Ліц в своїй школі, яку Форель назвав вірцевою, опертою на основах рациональної педагогії, як головне правило завів абстиненцію. Се школа учителя, який зірвав з Христовою наукою, а ввів обовязкову повздержність для своїх учеників. Чомжеж ми, що маємо бути добрими воїнами Христа Спасителя, не вводимо науки о алкоголю і повздержности по наших школах? На нас лежить єще і національний обовязок. Ніхто за нас не зробить того, що хосенне для народа. Учительство у нас в більшій части вороже нам, про правдиву осьвіту нашого народа не дбає, сповняє лише свій обовязок, тому про алкоголь може і не згадає. Отже ми, що можемо впливати на молодіж, промовляти до неї і учити її безпосередно, мусимо виповнити сей подвійний обовязок.

Спитає може дехто, чи школа може і чи має право вводити науку о алкоголю? Чи вона може брати діяльну участь в боротьбі з ним? Не тільки може, але мусить і сього домагають ся всі педагоги, всі люди, що дивлять ся не лише на се, чи праця їх приносить хосен їм самим, але передовсім на се, чи їх праця хосенна для народа. Введеня до школи науки о алкоголю домагають ся всі суспільні реформатори, учені і інші... Бо чогож має школа навчити? „Того, чого ті діти, які ходять до школи, будуть потребувати, коли стануть мужами“. Так відповів Аристит, ученик Сократа, на висше поставлене питанє. А чогож більше будуть потребувати сї діти, як не сили, щоб опертись тому лихови, яке буде старатись знищити їх фізично і морально? Тому не мають рації ті, що говорять о перетяженю працею школи, колиб ввелось єще науку о алкоголізмі, та що на тім тратилиб інші предмети. А кількож в школі учить ся такого, що чоловікови в житю зовсім не придасть ся, що не причиняєсь, ані до піднесеня морального уровня учеників, ані не виробляє духовних сил. І на щож здалось приміром вичислюване найріжнійших костей в тілі чоловіка, коли не скажешь, що причиняєсь до розвою організму, що сей розвій піддержує, а що його нищить або спиняє? Нашо здалась наука історії народів, коли не скажешь, чом тепер народи гинуть, на очах пропадають? *Vitae non scholae discimus*. Учимось, щоб вміти жити, в житю раду собі дати, не загинути.

¹⁾ Письмо в Просьвіті 1913. Ч. 3.

Обов'язком школи є брати участь в боротьбі з алкоголем ще і dlatego, що уживане його шкодить умовому розвою дитин і працю в школі робить трудною. Дослідники виказали, що діти, яких родичі суть п'яками, в більшості тупоумні, хворують на епілепсію, істерію і інші нервові недуги, а діти, які стало уживають алкоголь — таких передовсім по містах майже половина всіх, що ходять до школи — суть неспосібні до жадної умової праці. Коли отже алкоголь спиняє працю в школі або зовсім її ударемнює, обов'язком школи є боротись з тим ворогом. До того школа має дбати про се, щоб дати народови духово розвинених, сильних людей, а чи сповнить вона свій національний обов'язок, коли не виступить проти тих чинників, які вбивають духові і фізичні сили її вихованків.

Все учительство добре знає, що діти, які ходять до школи, уживають алкогольних нап'янків. Виступити проти сього мусить воно рішучо, бо мусить охоронити молодіж перед алкоголем. В боротьбі з алкоголем удержують ся дві засади. Одна домагаєсь уміренности в уживаню алкоголю, друга цілковитої повздержности. Школа не може стати по стороні перших. Для неї є лише одна дорога — іменно цілковитої повздержности. До осягнення сеї ціли мусить стреміти кождий педагог, а вже катихити передовсім, бо на них вложений обов'язок провадити дитин до спасеня. Тій цілі стоїть на перешкодї алкоголь, котрий є жерелом всякого гріха і після слів св. Письма п'яницям годї дістатись до неба. Чи ж не на катихитів спаде відвічальність за ті діти, які вийшли зі школи не підготовані до житя, які не набрались ненависти до злого, які не пізнали того ворога, з яким на кождім кроці стрінуть ся і мусять з ним боротись.

Обов'язок сей може виконувати школа через систематичну науку о алкоголізмі, яку ввели вже Сполучені Держави Америки. Інші культурнійші держави вводять сю науку до своїх шкіл та у нас єще далеко до того. Ми мусимо вдоволитись тим, що можемо принагідно ширити здоровий погляд на алкоголізм. Тому треба нам використати кожду нагоду і поучувати дитин о шкідливості алкоголю, виказувати се на примірах з історії біблійної і так з'єднувати дитин до повздержности. А нагоди до сього дуже багато. От хочби при науці десяти заповідий Божих. При обговорюваню кождої з тих заповідий можна згадати про п'янство. Ніхто лєкше від п'яка не переступить тих заповідий, які заховувати приказав Господь Бог і дав чоловікови совість, котраби остерігала чоловіка перед непослухом Бога. У п'яка нема совісти, він втопив її в алкогольи на все, для нього нема Бога, ні чужої власности, ні моральности, ні дня суботного, ні нічого, що добре, що згідне з Божою волею. Так само при науці о грісі належить згадати, що найскорше допускають ся тяжких гріхів ті, що впивають ся. Щоб докзати се, навести приміри з житя. Вказати на се, що багато злочинів допускають ся люди тоді, коли мають

більше нагоди до піяньства, отже на жаль, в сьвяточні дні, бо не мають роботи і використовують час на забави, при яких не обійдєсь без аькоголью. При науці біблійної історії використати такі події, як Ноє, Гедеон, Олоферн, Валтасар, притчу о блуднім синї, богачи і Лазарю, подати добрі приміри повздержности Самуїла, Даниїла і його трех товаришів, Івана Крестителя, Пр. Діви Марії і прочі.

При науці релігії старатись передовсім о се, щоб скріпити волю, викресати сильні характери, научити дітий відмовляти собі всього, що не конечне. Досьвід учить, що навіть там, де є знанє шкідливости аькоголью, бракує сильної волї, якаб оперлась тим звичаям, які панують. Найсильніші характери будують ся на релігійнім ґрунті, на правдивій Божій боязни. Як далеко відбігли ми від перших християнських педагогів, коли не можемо відвернути своїх вірних від уживаня аькоголью і сьвітових розкошій, а сї часто непросьвічені учителї вміли допровадити тисячі до мученичої смерти. Вони знали, як розбудити сильну віру і на сій вірі будували кріпкі, непохитні характери, а передовсім самі ставали в перших рядах мучеників, коли сього вимагало добро загальне, Христова віра. Ми в нинішній боротьбі стаємо позаду, відсуваємось на бік і тому не вірять нам люди, навіть сї маленькі невинні діти: „Люди загально більше вірять очам ніж ухам“ і се треба тямити. Щоб скріпити наші докази при науці релігії, треба навести цитати зі св. Письма, де осуджуєсь піяньство, вино чи горячі напитки в загалї. Таке поступованє в школі причинить ся певно до зросту повздержности серед молодіжи, а тим самим серед нашого народа.

Вкінци обовязком нашого катехита є заступити бодай в часті протиаькогольну літературу, якої у нас майже зовсім нема. У інших народів навіть найблизших наших сусідів протиаькогольна література дуже богата. Західні народи старають ся браки в шкільництві заступити популярними видавництвами; у нас на жаль воліють люди в популярних часописах тратити час на особисті свари, але хосенного для народа дають дуже мало.

Не може також катихит поминути і сього, щоб не захотити молодіж до розривок і забав, хосенних, полученных з розмовами на висші, гарнійші, ідеальні теми, а не такі, про які звичайно балакаєсь при чарці. Пусті балачки негідні чоловіка, що сотворений на образ і подобу Божу. Чоловік повинен своєю душею, тимсамим цілим своїм єством звертатись до свого Сотворителя, підносити з сього земського раю, відвертатись з відразою від всього, що поганить на сьвітї красу. Серед буйної природи тверезий чоловік, якого душа криє високі гуманні ідеали, може знайти щастє, коли з вірою і надїєю буде глядіти в далеку, остаточну свою ціль. В штуці і літературі нехай молодіж шукає роскоші, а найде її, заспокоїть свої душевні бажаня ліпше і гарнійше, чим тілесні

алькоголем¹⁾. Такі кличі кидаєсь у інших народів і вони певно приймають ся, бо за ними стоїть повага тисячок високо-просвічених людей, котрі цілу суспільність взивають до боротьби з алькоголем, ширять відозви²⁾ між найширшими верствами народу і тим будують собі красшу будучність.

Само собою зрозуміле, що поученє в школі о шкідливості алькоголю не вистарчає, щоб цілковито знищити алькоголізм. На що здалась наука, коли дитина вийде зі школи і стрінеє з чимсь зовсім противним. Мимохіть в її поглядах зродить ся сумнів, недовіре, а наслідком сього буде, що дитина піде за приміром других. І хтож піддержить її переконання, хто додасть сили остоятись проти житєвих филь? Сю прислугу виконують товариства. В боротьбі проти алькоголю найліпшою збруєю є сильна і трєвала організація тих, котрі терплять через алькоголь³⁾. Помічною в сій боротьбі є організація тих, що бажають виломитись з під власти алькоголізму. За границею повстало таких товариств незвичайно багато, така організація повстала і у нас. В організації члени спомагають себе взаємно, піддержують одні у других сю силу волі, яка опадає і цілковито марніє, коли чоловік стоїть сам, зізольований. Організація, се одинокий спосіб, як говорить Egger,⁴⁾ щоб охоронити молодіж від потонєня в величезнім морі алькоголізму і виратувати з нього тих, що мають охоту ратуватись.

Пізнали се практичні Німці і оснували товариство виключно для молодіжи. Сі товариства мають на цілі охоронити молодіж від алькогольних напитків, передовсім через скріпленє дїточих характерів і вправу до того, щоб могли остоятись проти всіх тих приман, які підсувають теперішні звичаї. Сю велику задачу взяло на себе товариство: Katholischer Mässigkeitbund Deutschlands.

Побачило товариство, що не дійде до своєї цілі через дидактичне поученє, лише далеко скорше через апель до дїточого чутя, через втягненє до сього діла внутрішних сил дїточої індивідуальности. Піднесли клич взиваючий до нового з Божої волі хрестоносного походу дїтий проти страшного ворога, котрий в сотки тисяч родин спроваджує неописану нужду і тим самим нищить щастє мільонів дїточок.

Незабаром по основаню католицького абстинєнцького товариства, повстали перші абстинєнцькі товариства дїтий. 1906 р. ввійшло в житє перше таке товариство. Перед престолом Всевишнього, в малій сільській церкві, на найдальшій західній границі німецької держави, в селі Вінтерсдорф — невелике чи-

¹⁾ Dr. Zofia Golińska: Alkoholizm i społeczeństwo. Warszawa 1902. стор. 86.

²⁾ Alkohol nasz wróg. Warszawa 1905.

³⁾ Bunge: Zatrucie alkoholem i zwyrodnienie.

⁴⁾ Egger: Klerus u. Alkoholfrage ст. 14.

сло шкільних дітей зложило приреченє, що з любови до Бога і своїх ближних не будуть уживати алькогольних напиків до певного точно означеного року житя. Товариство, в яке злучились сі діти, названо „Тов. Ангела Хоронителя“. Свою діяльність розвинуло се товариство лише в школі.

Розвиваєсь воно незвичайно скоро. Вже в маю 1910 р. було 20.283 членів, 1911 р. 36.427. До нині се число потроїлось. Як товариство розрослося, вказують на се слідуючі числа: Центральна агенция товариства в Трир (Leutesdorf a. Rhein) видала 194 000 малих образів, 86.000 більших, які служать за членські грамоти, карт заяв приступлення в члени товариства 100.000, агітаційних листків — Bei der Tante 133.000. Орган товариства Frisch vom Quell виходить в подвійнім накладі (для молодших і старших) в 95.000 примірників. Календар в 30.000 примірників розійшовсь єще перед Різдом. Коли 1912 р. Katholischer Mässigkeitbund перемінено в „Протиялькогольний Союз для католицької Німеччини“, до товариства Ангела Хоронителя прилучилось Johannesbund з окремим органом Frührot. Се товариство призначене для старшої молодіжи.

Щож спричило такий незвичайний і скорий зріст товариства Ангела Хоронителя?

Товариство се основуєсь на трох головних засадах і в трох напрямх працює: 1) Воно в найлекший спосіб хоронить дітей перед алькогольними напиками. Кождий, хто мав до діла зі школою, знає дуже добре, як мало помагають навіть найострійші заборони і як часто йдуть на марно найкрасші і найвзнеслійші науки. В товаристві Ангела Хоронителя учене се виступас як щось зовсім конкретного, живого, а тим є примір тисячів дітей, які здержують ся від алькогольних напиків. В товариській органі викладаєсь в приступній для дітей формі наука о алькоголізмі. До того величезний вплив на дітей має се, коли з проповідальниці частійше чужий сьвященик проповідас о повздержности і заохочує дітей, щоб йшли слідами інших дітей. І цікаве, що передовсім діти, яких родичі піяками, все перші вписують ся в члени товариства.

Як интересують ся діти алькогольним питанєм, як його розуміють, вказують на се письма сих маленьких піонерів абстиненції. Письма сі наділали малі діти на зазив управи товариства 1911 р. Члени мали відповісти на питанє: Що думаєш о алькоголі? Прислано 1470 листів, декотрі незвичайно гарні. Проблискує в них правдиво діточа завзятість і невинність, простота і щирість. В тих листах містить ся правдива апольогія товариства Ангела Хоронителя. Подивляти можна, як велике і глибоке розумінє у дітей сього тяжкого питаня, як глибоко в їх серцях вросла ідея товариства Ангела Хоронителя. Цілу книгу можнаб списати про алькоголізм з тих діточих листів.

Єще більше значінє товариства Ангела Хоронителя лежить в тім, в чім теперішний спосіб вихованя блудигь, коли розви-

ває і плає лише розум. Не тільки розум, але і волю треба плекати. Нинішня педагогія є в тім згляді односторонною, тому всі новіші педагоги не без рачії підносять клич: зверніть ся до волі чоловіка, плайте сильні характери.

Та в тім згляді блудять вже родичі. Вони розпещують і розніжнюють свої діти, приучують до примх, до уживання поправ і напиків, які переходять їх вік! Чи не обурюєтесь ви, коли бачите малі діти, штивні мов ляльочки. в товаристві своїх мамів, що виставляють мов на показ свої діточки. Мусите кликати за др. Гавом: „Страшні ви родичі, коли пускаєте свої діти в світ не приготованими до життя. Навчіть дітей одного — відмовляти собі всього, що не кінечне, відмовляти з переконання¹⁾“. Коли сього навчите своїх дітей, вони ніколи не піддадуть ся впливови алькоголізму, хоча б він примілювався до них окрилений авреолею геройства. Такі діти подужають житеві філії і переплывуть се бурливе житейське море спокійно, без натуги. Товариство Ангела Хоронителя поставило собі за ціль будувати такі сильні характери плекати сильну волю до того, щоб могли сї діти, що суть членами сього товариства, викресати рішучі постанови, їх оказувати на зверх, одним словом, товариство стараєсь всі молодечі сили втягнути до сього високо етичного діла

Се власне ся друга метода, яка піддержує товариство. Діти самі повинні збудити в собі рішучу постанову не уживати алькогольних напиків і то на підставі внутрішнього переконання. Для дітей не може бути жадних законів, бо красше всіх законів ділає внутрішнє переконанє, їх завзяте і сьвідомість, що суть членами товариства, до якого належать тисячі інших.

Ся сила волі, можна сказати впертість дітей, гідна подиву. Тисячі видержали пробу, мимо дуже тяжких покус не зломилі приреченя. Дуже гарний примір подає провідник одного такого товариства: Бідна десятилітна дитина, яку мати післала до гостинниці по батька, відкинула 10 марковий банкнот, який жертували їй за се, коли випе шклянку пива. Такі приміри не суть рідкі.

Третий чинник, який причинивсь до незвичайного зросту товариства Ангела Хоронителя се та обставина, що товариство має величезний вплив на суспільність. Діти стають а постолами. Вони невинні, чисті мов слеза, щирі та любячі суть найліпшими піонерами гарних ідей, вони находять дорогу до всіх домів, еще частіше трафляють до людських сердець. Після переконання деяких великих людей нема иншого средства, щоб усунути алькоголізм, се суспільне лихо, як через введенє товариства Ангела Хоронителя. Пригадайте собі допись в „Ділі“ нашого найповажнішого посла Др. Евгєна Олесницького о способі збираня фондів на народні ціли. Чи не радив він,

1) Der Morgen. März 1913 p.

щоб в кождім домі найшлась пушка „Рідної Школи“, з якою маленька дитина має витати кожного гостя? І як часто стрічались ви з тим в житю?! Та чи хоть один чоловік відтрутив від себе сю дитинку, чи проганяв її такими словами, які не раз почули наші курсори? Певно, що ні! Бо кождий сам стає щирим як дитина, коли бачить перед собою маленьку діточу ручку. Коли ідею повздержности понесуть діти, вона дістанесь в найдальші закутки нашої країни, вона дістанесь в найтвердші людські серця.

Може бути зрозумілим, чому товариство Ангела Хоронителя в такім короткім часі дійшло до такого розвитку. Розумієсь, що різні люди в найгірший спосіб виступали проти сього товариства і еще днесь виступають. Та не змогли вони звалити організації, яка збудована на твердих підвалинах і яка стараєсь удержати найтіснішу звязь з родинним домом і школою. По зрілій розвазі приписано еще для товариства Ангела Хоронителя слідуєчі правила.

1. Членами товариства Ангела Хоронителя можуть бути всі діти до 14 року житя, які в часі своєї шкільної науки не будуть уживати горячих напиків і відмовлятимуть щоденно приписану молитву. Обіт, який складають, не обовязує під тяжким гріхом.

2) Товариство Ангела Хоронителя не є товариством в юридичнім понятю; не має жадного Виділу, який вибирали би члени, не платить ся також жадних вкладок до товариства.

3) Дітий приймаєсь лише за попереднім письменним позволенем родичів. Ся засада дуже практична, бо втягаєсь родичів до співділання; обовязуєсь їх до сього, щоб не давали дітям алькогольних напиків.

4) Кожда дитина, котра хотілаби вступити до товариства, одержує образець. На образци є коротка слідуєча молитва: О Господи, Боже мій, щоб оказати Тобі свою любов і надолжити Тобі за зневагу Твойого св. Імени, щоб заслужити собі на спасене душі, присягаю, що нині не буду пити ні горівки, ні вина, пива, ні інших горячих напиків. Сю повздержність жертвую Тобі і лучу сю малу мою жертву з нескінченою жертвою Твойого Сина Ісуса Христа, котрий що дня жертвуєсь Тобі на престолі. Амінь. (До сеї молитовки долучений 300 дневний відпуст). Сю молитовку мають члени відмовляти щоденно.

5) Дійсним членом товариства може стати той, хто відбуде двомісячну пробу.

6) Приняте в члени має відбуватись як найторжественнійше. Може мати місце в церкві або поза нею.

7) При прийнятю в члени одержують діти більший образець, на котрім є форма обіту, яку діти виповнюють. Образець сей заступає членську грамоту.

8) Конечні кошта на друки, образці покриваєсь в сей спосіб, що діти при прийнятю в члени складають 10 ф, або більшу добровільну жертву на ціли товариства.

9) Що місяця одержують члени ілюстровану часопись *Frisch vom Quell*.

10) Треба старатись, щоб житє в товаристві піддержувати через сходи́ни, спільні прогульки, уладжуванєм сьвяточних зборів получених зі сьпівами, деклямаціями і пр.

11) Введено також товариські відзнаки — розумієсь не обовязкові, але бажаним є, щоб кождий член носив відзнаку, бо се причиняєсь до розширення ідеї повздержности.

12) Ті члени, які хотілиб по 14 році житя заховувати повздержність, вписують ся до товариства *Johannesbund*.

І можуть повеличатись Німці, що їх праця не змарнувалась. Хоч коротка вона була та незвичайно плідна. Видко подобалась Богу, коли Він благословить її. Не диво, бо з Богом зачинали її і з Богом ведуть. Збори відбувають ся найчастійше в церкві, раз в році всі члени приступають спільно до св. Причастия, того самого дня голосить ся проповідь до всіх дітей на тему шкідливости алкоголю і вказуєсь на примір тих, котрі для Христа вже зробили жертву і виреклись сього трійливого напиту. Вибирають на сі торжества день св. Йоана Хрестителя, Архистратига Михаїла, Різдва Христового або день, коли кінчить ся наука.

Дуже часто сходять ся члени на спільну науку, яка відбуває ся в часі шкільної науки, або в окремо визначених годинах. Як кожде товариство, так і се стараєсь зібрати своїх членів в одну моральну цілість під одним стягом. Тякий стяг має вже не одна молода громада. І стають маленькі діти одушевлені під своїм прапором, на котрім пишаєсь образ Ангела Хоронителя, що окрилює будучу надію народа, береже її і обороняє перед найтяжшим ворогом.

Велику користь товариства Ангела Хоронителя пізнали верховні церковні начальники і вони стали завзятими пропагаторами ідеї, як воно голосить. Епископ Роттенбургу Кепплер видав недавно, як великодушний дарунок книжочку п. з. „Більше радости“. На початку сеї книжочки, в якій називаєсь алькоголь найбільшим розбійником нашого віку, оправдуєсь, чому може говорити про радість в нинішних так тяжких часах. Говорить він так: „Здаєсь мені, що бачу тисячі діточих лиць і ясні та темні діточі очі звернені до мене, що немов благають перелякано тими слезами, які котять ся по їх личку: „Дай нам радости; ми зовсім не знаємо її!“ За тими любими, невинними діточими лицями бачу інші лиця — страшні зів'ялі, бліді і без житя, а їх понурий, здеревілий погляд говорить: „Не кажи про се, нема жадної!“ Та вас причарують рум'яні, гарні, сьвіжі і тверезі лиця, котрі звернуть на вас повні надії очі, що не-

мов кличуть: Так, говори о радости, скажи нам, що маємо робити, щоб в тих тяжких часах вратувати її для себе і для других¹⁾.

Чи не знаєте ви, що серед нас живуть тисячі таких діточок, котрих батьки піяками? Якеж велике море діточого болю розлялось за тим числом! Чи не розказували вам в школі діти зі сльезами в очах, що батько вертає нераз п'яний до дому, все розбиває, а їх побиває, хоч нічим не провинились. Якеж терпіне малювалось на їх збіднілих, часто не митих лицях? Які бідні сі діти, що вже на весні свого життя не зазнають втіхи! Вони молять нас: Дайте нам ви радости, бо ми не знаємо її, бодай надією потіште нас!

Пливуть літа за літами, минають роки, які не приносять нам нічого незвичайного, не нагадують жадних важніших історичних подій. Не можна дивуватись, що в таких роках ми не дуже докладно приглядаємось своєму життю, не здобуваємось на рішучійший крок вперед, не дбаємо о се, щоб викоринити се лихо, яке вросло в наш національний організм. Та проминув ювілейний рік для цілої Церкви, а для нас подвійно ювілейний. Проминув майже безслідно. Можна сумніватись, чи сьогорічні ювілейні обходи лишили тревалий слід в пам'яті тих, що брали в них участь. Певно можна сказати, що половина нашого галицького населення не знала нічого о тих обходах, а може знайшлись і такі, що віднесли до них ворожо. А вжеж для добра тих нещасних, що терплять нужду через алькоголь, проминув сей рік зовсім безслідно, еще і збільшив частими повеннями сю нужду, яка у нас панує. Ми нічим не причинились до сього, щоб в тім ювілейнім році подати радости діточкам бодай надією на красшу будучність.

Стоїмо знова перед Великим роком, в якім цілий наш нарід сьвяткувати буде уродини Генія — незабутного Тараса. Пригадаймо собі його могучі слова і передаваймо одні другим великий заповіт, яким взивав нас: „Обнімітеж брати мої найменшого брата“, Обнімітеж, брати мої, сих найменших братів, яких учите житя, обніміте — нехай Батько усміхне ся, нехай в сей ювілейний рік зрадуєсь його невмиручий дух живим дарунком, який ми піднесемо йому. В сім році покладім основи під велике товариство дітй, в якім набиралибсь гарту волі і ненависти до страшного ворога — алькоголю. Вже в сім році повинні повстати перші товариства Ангела Хоронителя, в яких хоронилибсь молодіж перед лихом, що володіє сьвітом, а здобувала високі ідеали любови Бога і ближнього, якою переповнене було серце Тараса. Се — сподіюсь — буде найгідніший дарунок від нас тому, котрий ціле жите ждав на свободу свого народа і діждатись не міг, коли пічнено освободжуватись з тої неволі, в яку впали ми добровільно, яка страшнішою всякої

¹⁾ Dir. Haw: Schutzengelband 1918.

иншої. Жаден ворог лютий „не скує душі живої і слова живого“, а алкоголь вміє дібратись до людської душі, скує її і обезсилить. Киньмо ті звичаї, які належать до пересудів нецтва та варварської дикости¹⁾. Почнім з тим роком нову добу в історії нашого народу, добу відродження, добу свободну від алкоголізму, бо ся, яку переживаємо, перейде в історію з п'ятном алкоголю. Такий наш народний обов'язок в с'м році.

Підім дальше в завзятий бій за Христову справу, бо душі, які маємо ратувати, суть власністю Христа. Він в сій боротьбі буде з нами, Він піддержить нас, коли будемо упадати перед заціями ворога, бо ворог сей сильний, а ми за слабі, щоб самі могли його побороти. Щоб не тратили ми надії, а сьміло йшли до борби, пригадаймо собі слова св. Письма: „Він вибрав сла бих з сього сьвіта, щоб повстидати сильних“; „Той хто є в вас, сильніший від того, що є в сьвіті“; вкінці еше і сї слова: „Мзда ваша многа на небесіх“.

В Яворові дня 5 с'чня 1914 р.

¹⁾ Форель: Про алкоголь б.

о. Г.

Справа прийняття Григоріанського календаря *).

Чимало в ХХ. століттю є річей, які повинні знаходитись лиш в архівах, або належати до споминів. Однак завдяки упертості і браку доброї волі у людей царствують вони ще і нині, щоб бути живими свідками того, як то тяжко склонило чоловіка до прийняття очевидної правди. — Маю тут на думці наш церковний календар, який не знати „*cui bono*“ царствує між нами як за часів Юлія Цезаря. Держатись нині юліанського календаря значить то саме, що неузнавати ніякого наукового здобутку, легковажити собі очевидну правду, та не йти з поступом науки. Мимоволі приходить чоловікови на думку 16. столітє, коли то новий григоріанський календар називано на Руси чортівським винаходом та штучкою антихриста, себто папи. Справді, треба дуже дивуватись, що наша суспільність не знає або не хоче знати великої ваги і користи в прийняттю нового календаря.

Сам простий розум говорить нам, що старий юліанський календар потреба залишити, бо він не є точний — і є чистим анахронізмом. Наколи ми так далше будемо придержуватись сього анахронізму, то наше Різдво випаде на весну а Великдень в грудні. Сьмішне тай годі. Вже тепер сварять ся між собою прості люди над тим, чий Христос старший, чий сьвята правдиві, а се все походить з ріжниць календарів. Всюди голосимо, що наша віра є католицька, а тим часом гейби на перекір нашому говореню сьвяткуємо католицькі сьвята не в тім часі, коли їх сьвяткує цілий католицький сьвіт.

А до того згадаймо і за се, що через наш календар ми не лиш виставляємо собі свідомство нерозуму перед культурним сьвітом — та виглядаємо перед католицьким сьвітом якимись половичними католиками, але через наш календар ми тратимо що року тисячі одиниць з нашого обряду. Не буду згадувати про ті насильства, яких допускають ся наші противники, щоби лиш златнізувати наш варід, а тим самим спольонізувати, але годі замовчати і не добачувати сього, що як раз через наш календар ми неначе змушуємо тисячі наших слуг, робітників, різних приватних і рядових функціонарів поволи відзвичаювати ся від нашого обряду і народу. Годі вимагати від хлібодавця, щоби він позволив своєму слугі сьвяткувати подвійні

*) З думками о. довиця Редакція не повсім годить ся.

св'ята А знова слуга, робітник не може задля того покинути службу, бо нині тяжко знайти лиш у свого зарібок на хліб.

Тому такий нещасливець годить ся на все, що ему каже його пан, а се тим лекше, що віра у нас а у Поляків є тота сама. З того й користають хлібодавці Поляки і тим „to wszystko jedno“ збільшають число Поляків. Най ніхто не мавить себе тим, що як наш нарід на стілько освідомить ся, що понятє віри та обряду не буде утотожнювати з понятєм національності, то тоді перехід на латинство чи на иньшу віру не принесе нам ущербку в національності. Таке розумованє є лиш їх ідеєю, бо віра і обряд а передовсім наш питомий руський обряд буде все нестертим знаменем і нашої руськості. — З тим мусять числити ся кождий з нас, хто хоче справді бути щирим Українцем.

Наколиб цілий Український нарід був повернув в р. 1596. до католицької Церкви, заховуючи свій питомий обряд, то ми булиб о много наперед поступили. Нині булиб ми не потребували боротись о призначенє нас за окремий нарід — та не потребували боятись, що нас златинізують — гесте спольонізують. Наші міста булиб чисто українськими а наші вельможі булиб остали при нас. — По правді сказати, що Поляки раді з того, що ми не приймаємо григорянського календара до церковного ужитку, бо се ще одинокий середник до польонізації нашого народу по містах, та мішаних колицях. Поляки булиб радійші, наколиб наш нарід був цілий схизматичський, бо тоді моглиб еще більше і лекше навертати його на польський „katolicyzm“. Вони добре о тім знають, що в нинішних часах „унія“ се підойма нашого народу під національним зглядом, та що минули ті часи, де вони при помочи унії мріли нас винародовити. — Велику правду сказав Д-р. Щурат, що гр. кат. віра є рівночасно одиноким і найбільшим знаменем української нації в Галичині, бо обряд лат. утотожнюєсь у нас з народністю польською, а православє з народом московським.

Найбільше відчуваєсь різницю нерівного числення по містах, мішаних селах, на пограничах польсько-руських, та в мішаних супружествах. Чи ж приємно дивитись на се, як в наше св'ято кипить праця, як наші слуги, робітники, урядники мусять йти до своїх заягь? Чи приємно прислухуватись некольним сваркам між мішаним супружеством, що одно з них хоче св'яткувати своє св'ято, що їх діти задля сього ненавидять ся? Та щож, коли в кінци ми все тратимо на тих непорозуміннях, бо ми слабші. — Ах найвисший час, щоб міродайнї чинники занялись вже раз так переважною справою, як прийнятє григорянського календара, а тич самим причинять ся до піднесеня нашої церкви, до усуненя душехватства, та до якогось мирного пожитя між християнськими католицькими родинами. Нема більшої радості, як тоді, коли Великдень випадає разом з Поляками. Всьо тоді весело св'яткує, кождий йде до своєї св'ятині.

Зовсім противно виглядає, як свята випадають не в однаковій часі. Тоді церкви по містах не так заповнені своїми вірними, як приміром в неділю, бо велика частина Русинів в тоді занята в своїх примусових обов'язках. Ось звідси походить відчужене ся від обряду і народности або таки відступство від віри.

Правда! не один притягнє, що се все правда, але що нас се скажуть москвофіли з російськими агітаторами? — Будьмо переконані, що вони не будуть ніколи приятелями введення якої небудь реформи в нашої католицької церкви, бо вони дивлять ся все на Росію. Як Росія скаже, що щось є біле, то воно для них буде білим, хочай би в дійсності було чорним. На мою думку прийняття григоріанського календаря до церкви булоб для нас користним хочби з того згляду, що се становилоб яскраву різницю межі російським православем — а нашою гр. кат. церквою. Ждати на Росію, аж доки вона не прийме календаря григоріанського, булоб для нас під кожним зглядом некористним. Миж прецінь не є зависимі від св. Синоду ані від царя. А на колиб ми доперва тоді прийняли григоріанський календар, як його прийме Росія, то як раз тим способом ми би утвердили наш нарід, що ми є зависимі в релігійних справах від Росії. — Впрочім з чисто релігійних зглядів, задля поваги нашої церкви гр. кат. і для положення тамі бодай в часті винародовлюваню нашого обряду ми повинні як найскорше подумати над тою справою і почати акцію прийняття поправного календаря а не держатись анахронізму. Прийняття григоріанського календаря булоб найкрасшим признанем ідеї Іпатія Потія, якого пам'ять обходить наша церква в тристаїлітє його смерті.

Над тим нема що дуже застановлять ся. Се повинні зробити самі духовні влади в порозуміню з правительством. Народні організації певно не будуть противитись розумному зарядженю духовних властей, бож на тім зискує не лиш наша церква і обряд, але і національність.

Найвищий вже час здобутись на відвагу і покинути сей анахронізм — який зовсім нам не приносить чести. — Прийняття григоріанського календаря буде найкрасшим доказом, що нам милійший голос папи Григорія, як голос патріарха Єремії, що нам милійший наслідник св. Петра — як голова святийшого петербургського Синоду — цар!

О. Мих. Ладг.

З чужих журналів.

(Д а л ь ш е).

Theologisch-praktische Quartalschrift. 1914. 1. Н. Недавно видав Рудольф Eucken професор в Гаї працю п. з. „Können wir noch Christen sein?“ в якій пояснює і узasadнює своє становище до християнства взагалі, а до католицького і протестантського християнства в особенности. Під тим самим заголовком Dr. Georg Reinhold унів. проф. у Відні передає хід гадок (зміст) у его праці, а відтак збиває его мильні вискази і погляди на католицьку віру (стор. 3—21).

Погляди Р. Е. тим більше цікаві — як каже рецензент — що він заживає великого поважання в наукових кругах, проте можна его вважати як речника великої частини винішніх інтелігентів. З великим жаром малює Р. Е. історичні подвиги християнства, его вплив на душі поодиноких, на жите народів і на цілу культуру. По тій гарній апольогії християнства, слідує виклад на питанні, що противить ся християнству в новітніх часах. Збиває пантеїзм, позитивізм, агностицизм і субективізм і т. д. Взагалі осуджує рішучо модерний антирелігійний і антихристиянський рух, о скільки він представляє ся як матеріалістична культура (Diesseitskultur). З его бесіди слідує, що ми не лиш можемо, але мусимо бути християнами, однак християнство має ся основно змінити, передана церковна форма християнства, так католицька як протестантська, мусить упасти.

Велике цінене і плекане духового життя, особистого внутрішнього я, узнане потреби помочи, зависимість від Бога особового, випадає в загальній християнській любови ближнього се будоє все, що обіймалоє поручуване Ейскеном відновлене християнство. Все инше не згідне з духом часу відкинути. Нема божества Христа, непорочного рожества, відкуплення, воскресення, вознесення, змислових чудес, взагалі надприродне не має місця в его християнстві.

Dr. Reinhold наводить уступи его письма і зазначуючи его блуди і добрі сторони (прим. дуже гарно збиває вище названу Diesseitskultur в відношенні до світа, до чоловіка і праці; дуже докладно і переконуючо подає сутню ріжницю духового життя чоловіка від життя рослин і звірят; особовість Бога) і каже, що шляхотне і правдиве стремління до правди усуне всі упередження і непорозуміння.

Се вже знаменне, що визначний філософ теперішности з рішучістю боронить бодай фундаментів, на яких спочиває християнство, а не годить ся з хором моністів, що силою парі пруть до атеїзму.

стор. 21—33.

Gedanken über die sogenannten Christenlehren und ihre Abhaltung in unseren Tagen. (von J. G. Eschenmoser, Spiritual in Wattwil, Schweiz). В статі дає автор відповідь на питанє: „Що має душпастир чинити, щоби зробити катихизацію принадною і успішною“.

В вступі звертає увагу на вагу сеї справи і каже, що лиш систематична і добре ведена катехизація dorостаючої молодіжи може бути основою будучого життя і опорою супроти безлічи небезпек модерного життя. Відповідь ділить на дві частини. Виклад має бути принадний, інтересний, сердечний, притягаючий, бож кільки то перепов на дорозі.

Людський дух поплудни є сплячий, тяжкий, мало розположений до виспих річий. До того в літі спека, велике умученє, розсіяне у хлопців і дівчат через забаву і балачки аж до церковних дверей. То все вистарчає, щоби говоренє душпастира було метанєм горохом об стіну.

Треба отже се побідити, треба — як каже Цицеро — знайти між *docere* і *movere* ще *placere*, коли має бути успіх з катихизації. Що до самої матерії, то вже наперед вибрати собі одну, чи дві точки відноєні до віри, чи практично-релігійного життя і не зачинати і поступати питанє за питанєм — як в катихизмі — але надати через відповідне представленє і свої питання иньший характер, щоби нестрінутись з тихим негодованєм „ми то вже чули“.

Коли ми вже вибрали предмет, дальшим старанєм є вго ясно виложити, після потреби узасаднити, витягнути практичні заключеня і відповідно вплинути на ум.

Прикметою доброї бесіди — прозора яєність. А що представлено наглядно, того і радо слухають. Не наводити довгих цитатів з біблії, але короткі і маркантні. Найбільшого значіння для интересности викладу суть приміри з історії церкви, легенди, з всесвітної історії, власні досвіди, використанє природи, штуки, а навіть модерної техвіки і т. д. і то головно, щоби пояснити абстрактні науки, моральні обовязки і промахи.

Для того наш божественний учитель в своїх викладах нагромаджував повно порівнань, образів, оповідань.

Важною річю є настрій викладаючого, який ізза умученя ранішнім богослуженєм не все є найліпший. Ту душпастир муєсь тямити, що лиш живий, піднеслий, приязний і батьківський тон може подобатись, противно все нудне буде лиш смертю доброго висліду.

Чи для принадності можна ужити гумористичного? З сим треба бути дуже осторожним, щоби через сьмішні (не тривіальні, банальні) речи не викликати легковажєня сьвятости місця. Зрештою в сьвятім письмі нема сліду, щоби Ісус послугував ся гумористичною стороною.

Рівнож при відпитуваню уважати, щоби не сьміятись з нікого, не ганьбити. Нераз оправдуюче і заохочуюче слово ділає чуда і найгірші за таке шляхотне і делікатне з ними поведєне почувують ся до вдячності, і привязаности до душпастиря, що в душпастирській праці є великої ваги.

В II. часті застановляєсь над услів'ями, щоби з так перєведєної катихизації був можливо найбільший успіх. Перше тямити має душпастир: „Без мене не можете творити нічого“. Через покору і иньші душпастирські чесноти має Христос в нас жити і ділати. Для того о скілько мож тїсна сполука інструменту з тим, що має уживати. Се промощує дорогу Божій силі і є першою річю для найбільшого успіху також і при катихизації.

Дальше чоловік з натури єгоїст. Коли лиш чує: Не роби сего, то маєш робити, тогди будить ся незадоволенє, коли однак єму наглядно представить ся добрі сторони, що він зискує через послух, тогди він є готов на далеко більшу жертву.

Не занедбувати рівнож в тягу року представити значіє, достоїнство і щастє житя монашого і сьвященничого. *Ignoti nulla cupido.*

А кїлько то гарних цвїтів в народї масами мерзне і сохне, що не було кому тої цвїтки підоллати, огріти.

Праця в тїм напрямі може лишє приспорити трудящих і ревних робїтників в Христовім виноградї.

Третим средством, що катихизацію зробить можливо найбільше плідною, се практичні вправи. Кожда наука крім поучень і упімнень має спонукати до відповідного доброго ділання. Тому то сей великий педагог Франц Ксавер кожду науку о символї віри кінчав: „А тепер змовмо Отче наш, щоби ціле жите безпереривно єго триматись і після него — як я вам пояснив — жити“.

Така заохота робить своє.

Надзвичайною вартостию для катихизації се вкїнци труди, духові і фізичні зусилля, яких они вимагають і ті трудности, з якими они в душпастированю суть получені. Ті усі прикρόсти зрошують таємничо посіяне зерно, так як наука божественного Учителя набрала сили кїльчєня і росту через єго страсти.

Чомуж ті трудности получені з катихизацією (що в певних случаях і обставинах суть дійсно мучеництвом) не жертвувати як діла покаяння і знести їх радо і охотно. Не попадаймо

в розпuku, коли не бачимо вислїду нашої працї, бо чоловік не все і може видїти. Жиймо вірою.

Одно тямім, що труд положений на катихизацію, всегда сплатить ся і вийде на користь церкві на землі.

стор. 33—46.

„Der kanonische Gehorsam“ von Dr. Anton Perathoner, Auditor der römischen Rota.

Автор подавши дефініцію послуку подає короткий історичний перегляд постанов, теперішню практику, обем і границі канонічного послуку. Кінчить словами бл. єпископа Симона Айхнера з Бріксен: „Unverkennbar ist der kanonische Gehorsam ein sicheres Kriterium und ein richtiger Höhemesser des priesterlichen Geistes“.

стор. 46—49.

Ein neues Motu proprio Pius X. (Betreffend das Breviergebet und die Sonn- und Feiertage. (Торо самого автора).

стор. 49—60.

Die Moral des Modernismus und ihre Unabhängigkeit. (von Dr. Joh. Schraeuer).

В статі сїй подає автор погляди представителів модернізму на мораль і опрокидує їх ложні твердження.

стор. 60—70.

В статі „Die Skapuliermedaillen“ автор A. Dunkel C. M. обговорює справу ношеня медалів місто шкаплїрів на підставі декрету св. офіциум з 16. грудня 1910 р. Подає приписи що до прикмет і вигляду медалів, способу освячення, ношеня і т. д. —

стор. 70—85.

Крилошання Anton Pinzger познакомлює читача в статі „Kirchen und Pfründenwald“ з плеканєм і користями з ліса, як не меньше і з законами лісовими, що обовязують парохів.

стор. 85—100.

Der hl. Alphonsus und das Erst. Kommuniondekret Pius X. (von P. Franz Mair C. SS. R.

Ту подає автор погляди св. Альфонса Лігорія на сю справу на підставі єго практики яко єпископа. (І. часть).

стор. 130.

По апольогетично егзегетичній розправі Dr. Leopoda Korpela:

Die „johanneische“ Stelle bei den Synoptikern und die Gottessohnschaft Jesu Christi, сліднують Pastoral-Fragen und Fälle огляд церковної літератури.

В „Kirchliche Zeitläufe“ подає Dr. Mathias Hiptmair стр. 219—225. 1) Eindruck der Katholikentage; der Friede von Metz. 2) Die Balkangreuel. 3) Der Weltkongress in Paris und die deutschen Modernisten. Ihre Formel: Religiöse Freiheit — nicht Lehranstalt, nicht Rechtsanstalt. Die Haltestellen und die Endstation der religiösen Freiheit.

Відтак сліднують рішення в справі відпустів, розпорядження апостольської Столиці (сповідане черців, видане римського ритуалу, заострене при процесах канонізації, реформа молитвослова і календаря, заборона деяких підручників в семінарах Італії, заборона книг).

Оглядом католицьких місій (автор — Peter Kitlitzko) по всіх частях світа і Kurze Fragen und Mitteilungen (н. п. єдність в церковних текстах молитов, accipe sal sapientiae, die Lackenbacherstiftung) кінчить ся сей I. зошит 1914 року

(Далі буде).

БІБЛІОГРАФІЯ.

Gabriel Kostelnyk: De principiis cognitionis fundamentalibus. Dissertatio proposita ad philosophiae doctoris gradum obtinendum universitati Fribourgensi Helvetiorum Leopoli 1913. ст. 87.

Під тим заголовком появилась недавно книжка, написана на мові латинській молодим українським філософом Костельником. Присвячена Гро Експеленції, вашому Митрополитови. О чім вона трактує, вкаже докладно і ясно її зміст.

I. De conditione, numero et formis principiorum. 1. Veritatum fundamentalium notio. 2. Quae sint conditiones veritatum, quae principia sunt? Ipsa principia quae sint? 3. De identitatis principii formulis. Determinatio eiusdem principii intima. 4. Principii contradictionis determinatio. De formulis eiusdem principii. 5. De rat. sufficientis principii formulis. Determinatio ipsius principii. 6. Brevissima naturae principiorum in genere indicatio.

II. De principiorum objectifo valore et necessitate. 1. Principiorum neessitas quomodo concipi possit? 2. Aristotelis de principii (demonstrativis) doctrinae expositio. 3. Supra expositae Aristotelis doctrinae critica. 4. De principiis (speciatim de causalitatis principio) Humei doctrina. 5. Humei doctrinae refutatio. 6. Posteriorum empiristarum de principiis doctrina eiusdem quae refutatio. 7. Principia non „credi“, sed intelligi, absolutaque esse. 8. Kantii circa principia doctrinae expositio. 9. Doctrinae Kantianae refutatio. 10. Antinomiarum kantianarum critica. 11. Principia non esse cogitationis „formas“ evolutione organismi humani acquisitas.

III. De principiorum in cognitione munere. 1. De munere principiorum in genere: Quid nobis principia dent? Quid sint? 2 (De munere principiorum) in specie: De principii identitatis munere. 3. De principii contradictionis munere. 4. De munere principii rat. sufficientis.

IV. De principiorum cognitione. 1. De cognitione principiorum naturali et acquisita. 2. Principiorum vim non procedere ex experientia. 3. Finis.

Книжка ся оброблена з немалим а глибоким розумінням порушуваних kwestий вносить у філософічну неосхолястичну літературу немалий доробок спекулятивного духа, головню під теперішню пору, в якій найбільше ложні опії і погляди о людськім пізнаню, його початку і вартости поширюють ся з дня на день; а такий стан конечно вимагає основного і докладного просвічення в так важних і засадничих питаннях, що вяжуть ся

з фундаментальними принципами людського пізнання, яке в новітній добі цілковито зійшло на шлях феноменалізму і скептицизму. Тож в виду того і праця Д.р. Костельника викazuje тепер свою вартість помимо того, що не узглядиює ще двох принципів, а се, факту власного істтованя і того, що розум людський може правду пізнати. Ясність і легкість викладу, прецизність вислову, проглядність змісту, денеде оригінальні помисли і критичний змісл, до того основне знанє латинської мови і виразний письменницький хист, се прикмети студії нашого молодого філософа. Книжки своєї не можна мовчки поминути хочби навіть з того згляду, що автором її талановитий Українець, член тої суспільности, у якій наукова література, а передусім філософічна єще не розвинена. Тож з радістю виитаємо перший смілий виступ молодого філософа, і чекаємо нових оригінальних філософічних творів вже на нашій українській мові.

X. Dr. Alojzy Jougn. Kancelarya Parafialna c yli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych.

Część I. II. III. IV. (stop. 1093 in 8"). Lwów 1912. Nakładem autora.

„Канцелярия парохіяльна“ о. Д-ра А. Югана, б. професора богословя пастирського на львівськiм університеті, вийшла з друку в 1912 р. в п'ятьох частих а в трьох томах, обіймаючих разом 1093 сторін друку вел. вісімки.

На вступі подає ся книжка подрібні відомости з области церковної і правно-державної о парохіяльнім уряді, єго настоятелях, правах і крузі ділання; за сим інформує докладно о управленях урядових в ділі поштового порта, штемплях, мита і підводів.

В першій части містить ся книжка загальні метрикальні приписи, в другій части державно-церковні приписи відносячі ся до Liber Natorum і Baptisatorum, в третій части тіж приписи що до Liber Copulatorum, а в четвертій части що до Liber Mortuorum.

В пятій і послідній части подає докладні інформації і вказівки в справі всяких експедицій, виходячих урядово з парохіяльної канцелярії на візване властей державних і церковних, або на домаганє приватних сторін. Практична вартість книжки сеї лежить у сiм, що вона усуває на бік всякі спірні квестії і правно-богословські розправи, а за се подає існуючі позитивні приписи церковні і державні з додатком вичерпуючих коментарів.

Тому, що метрикальні справи і взагалі цілий круг ділання урядів парохіяльних до тепер на жалє не є унормовані одноцільною уставою, тому зовсім природно змушений був автор сеї

книжки оснувати поодинокі приписи на вироках адміністраційного Трибуналу, на міністерських рескриптах, на обіжниках ц. к. Намісництва і на розпорядженнях ординарських. Важніші устави державні подає в точнім відписі з кодексу. Крім сего поданих є багато формулярів для метрикальних вписів, виказів і подань.

Високо підносить практичну вартість і ужиточність сего підручника уміщений на кінці словар латинських слів для вписів і виказів метрикальних; передовсім з признанем треба зазначити незвичайний докладний алфаветичний показчик річий уміщений на кінці книжки. Вистарчить згадати, що сей показчик обнімає 111 сторін друку в двох рядах на кожній стороні, значить нормально 222 сторін. Сей обемистий показчик доказує, заразом наглядно багатство змісту сеї практичної книжки, котру совістно можемо поручити нашому Всч. Духовенству.

Канцелярія парохіяльна о. Д-ра А. Югана є до набути у *Автора, Львів, Мулярська № 47.* по зниженій ціні 12 Кор.

Впр. о. Автор посредством редакції „Ниви“ подає до відомо Всч. Духовенству, що можна до него згослосити ся по інтенції богослужебній і за належні стипендії набувати згадану книжку.

Проповіди на свята и недѣлѣ цѣлого року. Написавъ *Петро Бѣлинскій*, гр. кат. парохъ въ Зарванцѣхъ. *Часть I.* Жовква 1913, ст. 261.

Автор вже всім звівний з перших чотирох частий своїх прегарних проповідий Новий випуск містить проповіді: о відпусті, о душевній сліпоті, о літургії, о християнській надії, о логі, о дарованю ураз ближнім, о скупості, о преображеню Г. І. Христа, о шанованю сьвященників, о праці на спасене, о житю Преч. Д. Марії, о любові Бога і ближнього та о талантах.

Науи духовні зложив *о. Корнилий Кузик* парох в Радимні. *II. Часть.* Перемишль, 1913, ст. 256.

На отсей другий випуск наук о. К. Кузика складає ся 26 проповідий переважно принагідних. Обі части наук (I і II.) можна дістати або у о. Автора (Радимно), або в „Доставі“ (Перемишль), книгарні ім Шевченка (Львів, Ринок, 10) і в „Доставі“ (Станиславів).

Kalendar „Rusina“, sostavljen dla členow „sobrania gr. kath. cerk. bractv“, na 1914 rok. Vydavatelstvom „Rusina“, Ungvar, 1913, ст. 189.

В сім календарі, призначенім для угорських Русинів, часть статей печатана латинкою, часть нашими буквами.

Буквар до науки неграмотних, уложив *Онуфрій Солтис*. В 100 літню річницю уродин Г. Шевченка. Накладом Тов. „Просвіта“ у Львові, 1914, ст. 74.

Проти філії. Новелі. *Дмитро Макогін*. Коломия, 1914, ст. 74.

Про жите Тараса Шевченка. Написав *Денис Лукіанович*, ціна 10 сот.

Про Шевченкові твори. Написав *Денис Лукіанович*, ціна 10 сот.

Обі брошури видало Товариство „Просьвіта“ як 37. і 38. випуск „Просьвітних Листків“.

Альманах українських богословів. Львів, 1914. Зібрав *Антін Стельмах*. (8^о, 293) ціна 5 кор.

Первовзір трудолюбивого Христа знайшов наслідників в кругах української богословської молодіжи. В часі, коли тій молодіжці закидують многі противники її безкритичність, заціфаність, оспалість, неробство, в часі коли відсуджують її від прав академічних горожан, в часі, коли певні круги вичеркають богослове з ряду наук в стислім того слова значіню, появляє ся на книжковім ринку плід праці одиниць, представників більшої частини загалу українських богословів, появляє ся їх „Альманах“. — Був час, коли та молодіж спала сном блаженних, коли ділила судьбу свого успленого народа, але ті часи минають, Богу дякувати, безповоротно.

Нинішні богослови взяли собі до серця могутні слова Спасителя: „юноше... востани“ (Лука VII, 14), вони взяли ся до солідної, совісної праці і нині бачуть її плоди в виді люксового Альманаха.

А бачимо в ній стремління чисті, ідеальні в ріжних напрямках.

Бачимо розвідки історичні з нашої минувшини, бачимо порушені актуальні квестиї філософські, богословські, знаходимо місце для поезії, не бракує і часті белетристичної.

Всюди констатуємо велику сумнівність в обробленю поодиноких тем — в декотрих працях не трудно добачити, що то праці з під пера фаховців.

Цілий твір дає наглядний доказ, що все іде у нас до ліпшого. — Однак на тім не повинно скінчити ся, а й богослови в тої самої гадки, зазначаючи в переднім слові: „Дасть Бог, випуски дальші, дадуть може коли що більше“.

Однак, щоб ті молоді борці не устали в праці, треба помочи їм остати на дальше оптимістами.

Суспільність мусить апробувати їх стремління, мусить оказати їм свою прихильність, а і то не словом, але ділом. Хто, як хто, але першими, що повинні дати примір сього — повинно бути св'ященство. Св'ященники галицької України повинні поверти ідеальні стремління своїх молодших братів, повинні узнати їх труди, набуваючи сей „Альманах“.

Не ходить тут о ніяку рекламу. „Альманах“ єї не потребує, він сам за себе зложить св'ідощтво, що гідний бути в руках і найбільше вибагливого читача.

При тім зверхна, артистична оправа дає спромогу видіти „Альманахови“ не лиш як прикраса бібліотеки, але також як прикраса салонів.

Через справлене сеї книжки причинить ся кождий до великого діла, попре научний рух між молодіжню, а уважаймо, що тим самим ми попремо стремління суспільности до виховування молодогої генерації учених, які з'уміють колись гідно держати прапор народньої культури, які зуміють колись гідно забрати голос серед світової літератури.

Перші удатні проби научної праці маємо перед собою в „Альманаху“ — не убиваймо сього проблеску лучшої долі нашої культури своєю байдужністю, а покажемо ворогам, що і наш народ гідний і в силі мати у себе власну українську святиню науки.

Зміст „Альманаха“ ріжвородний; вже з самого его угруповання добачуємо умілу руку редакції. На вступі маємо цікаву розвідку А. Іщака: „Зі студій над руськими антітринітарамі“. (1—27).

Праця оброблена сумлінно, слідво критичну рутину в зіставляваню і осуджуваню фактів. Автор переводить паралелю між польсько-литовським антітринітаризмом і наукою Теодозія Косого, вказує на їх подібність і закономірність; так само констатує спільність і подібність морально-суспільної науки Теодозія Косого з наукою польських і литовських нурків.

В дальшій тягу маємо перод собою дві фахові праці філософічні.

Зі знаною вже ерудицією переводить в першій о. Д-р. Гавриіл Костельник тонку аналізу понятя неґації. (27—43).

Щасливо вивязує ся зі своєї задачі, вказує на користи, які має наше пізнанє з понятєм неґації, зіставляє поодинокі функції і відтіни неґації — одним словом переводить уміло квестию логічно психологічного значіння перечення.

В праці своїй „Дійсність зовнішнього світа“ (51—101) дає автор А. Стельмах погляд на актуальні проблеми критики, — займає ся розвизанєм квестії дійсности зовнішнього світа і є приклонником реалізму критичного.

Оброблена квестия дуже на часі, доказом, що богослови слідять рух научний найновішої доби.

Автор розвідки оказує сумлінність в обробленю квестії, читанє в найновішій літературі, при тім дар перетравлюваня і користуваня матеріялу. Зі своєї сторони можемо йому лиш бажати як найліпших успіхів в дальшій його праці.

Про „Змаганє до релігійної унії з Римом на галицькій Руси в першій чверті XIII. віку“ пише М. Чубатий (101—132).

По кількох поезиях слідує позвідка А. Іщака: Наука російської церкви про чистилище (142—167).

Розвідка використовує уміло книжку: Alois Bukowski — „Die Genugtuung für die Sünde nach der Auffassung der russischen Kirche“ (Paderborn 1911) — подає примір і заохоту як

займатися і опрацьовувати спірні kwestії між Сходом а католицькою Церквою. Авторowi можна лиш бути вдячним за зроблені ініціативи в тім напрямі. З дальшої частини цінного „Альманаха“ доходимо до переконання, що правдиве студійоване може лиш допровадити до Бога.

Підчас коли легкодупність, односторонність і правдива безкритичність великої частини молодіжи сьвітської веде до ворожого настрою для руху релігійного то солідна праця веде до зовсім протиставного заключення. На цілм ряді фактів констатує А. Стельмах в розвідці: В передсьвіті нової доби (167—180).

„... з вірш в ліриків, з романів епиків, навіть з символів і алегорій драматургів даєть ся відчувати, що стоїмо в передсьвіті нової доби, красної доби, що живемо в днях очікування якоїсь спасенної епохи“ (ст. 179).

З узананем згадати належить також працю М. Залеского, який в розвідці „Основи візантійської ритміки“ (ст. 180—229) реферує погляди найбільших знатоків з тої царини, а рівночасно звертає увагу на красу візантійської церковної поезії.

Цікаві суть досить „Типи з Керестура“ о. Д-ра Гавриїла Костельника, так само дневник Петра Кабляка: „З вражінь по Україні“ (254—271).

На закінчене реферат Осипа Остащевського про жите богословів в літах 1900—1903 р.

Як бачимо зміст різнородний, дуже актуальний, показує стремління богословів до всесторонности в образованю, стремління до сього, щоби могли колись бути справдішними провідниками народа, справдішними представниками правдивого знання і науки. Ціль очеркнена видавцями у вступнім слові зістала осягнена. Видавці зложили справді доказ „... тихої праці... змілого використування часу, праці над виробленем молодих сил і сьвітогляду... доказ, що беруть поважно своє завдане і хочуть працювати по зможі і силам для української духовної культури“ ..

о. Горчинський Омелян.

Церковна літопись.

Польщенє Покутя. В послїдних лїтах повстали в коломийщинї чотири костели: 1) в Циняві (мурований костел, що може помістити до 300 осіб і в котрім відправляєсь Службу Божу що другу недїлю); 2) в Турці, віддаленій о 12 клм. від Коломиї (тут збудовано костел в закопанськїм стилю, а Служба Б. править ся в нїм що третю недїлю); 3) в Княждворі (1912 р.), віддаленім від Коломиї о 10 клм. (тут є також польська школа); і 4) в Пилипах (1913 р.). Тут править ся Служба Б. раз в мїяць. Доїжджають Ђзуїти. Тепер працюють в Коломиї два комітети, утворені для будови костелів. Один, на котрого чолї стоїть маршалок повіту Ленжинський, заняв ся будовою костела в Замулинцях; вже на весну 1914 пічне ся будова. Тут старає ся комітет о експозитуру. Другий комітет, на котрого чолї стоїть староста Совїнський (!!!), збирає на разї складки на будову каплиці в Пядиках. Так отже вже тепер коломийська латинська парохія має пять костелів, а вкортці буде їх мати шість. В р. 1910 станула мурована каплиця в Флебергу коло Марїягільф. В парохії яблонївській збудовано каплицю в Березові нижнім. В повіті косївськїм буде ся каплиця в Жабю. Коло Заболотова збудовано каплицю в Трійци. В лат. парохії Новоселиця лежить каплиця в Джурові, а в Рожнові місцевий комітет починає будувати костел з весною р. 1914. В послїднім десятилїтю повстала нова парохія св. Іосиф, де польське населенє з заходу розпарцелювало між себе обширні лани Слобїдки лїсної. Село св. Іосиф має вже нинї 1448 польських душ, а св. Станислав, сусїдне селе, має 486 — Польські захоронки є в Замулинцях, Березові нижнім, Коломиї і Заболотові. В коломийськїм лат. деканатї є нинї 25 свьятихєників. — Towarzystwo szkoły ludowej заложило в коломийськїм лат. деканатї 25 польських шкіл в отсих громадах: Березів нижний, Ценява, Гарби, Камінка мала, Камінка велика, Княждвір, Королївка, Кулачківці, Пядики, Підгайчики, Росохач, Рожнів, св. Станислав, Турка, Загайпіль, Замулиніцї, Ланчин, Ломаджин, Трійця, Молодилів, св. Іосиф і Новоселиця Джурів. В Матїївцях є також рід польської школи. До сих шкіл ходить понад 2.000 дітий. Попри школи є 31 польських читалень. — В самїй Коломиї є приватна польська семинарія учительська женська ім. гр. Стаженської, приватна польська женська гімназія і приватний ліцей, крім того чотири мїські польські школи видїлові, дванайцять шкіл чотироклясових і три одноклясові — разом 19 польських шкіл. Заводові школи польські є отсі: „Школа заводова для деревного промислу“, „Краєва школа гончарсько-

кафлярська⁴, „Краєва школа шевська“, школа штучних цвѣтів, школа ткацька і т. д. Додаймо до того, що в обох шпиталях, в Коломиї і Косові, панує дух агресивно польський, додаймо до того мужеську і женську Конференцію св. Вінкентого з Павльо, „Приют“ для старців і калік, Товариство слуг під опікою Бзуїтів, дві захоронки, дешеvu кухню, Товариство „Праці жінок“, дві Марійські Содаліції, Товариство робітниць, кілька бурс та ін-тернатів, багато в цілій Коломийщині польських кас, райфайзен-нок, спілок, „Кулок рольнічих“ та склепів. Всьо се гуртує укр а-їнських латинників і причиняє ся до „uswiadomienia pod wzgledem narodowym“. — Се в самій Коломийщині. Не менш інтензивно іде така сама робота в Гвоздеччині. Тут „подви-гають ся“ Бернардини. Вони побудували вже костел в Джуркові, Росохачи, Сороках, Слобідці пільній і Загайполи, а тепер заби-рають ся до будови костела в Винограді. — Так ведуть роботу Поляки. Горстка їх, на чужій землі, островець серед україн-ського моря, а до яких вислідів доходить! Але Поляки се не ми. У них світська інтелігенція не дістає нападів скаженини на вид реверенди, у них священники не анатемізують кожного сурдутов-ця, що не причисляє ся до християнсько-суспільної партії. У них робота церковна іде в якнайкрасшій гармонії з роботою політич-ною, суспільною, народною. І звідси такі результати. А у нас Трильовські не переводять ся... І через те всюди застій, ростиц, сварня, неробство і руїна.

Замах в Дебrecині. Про замах в Дебrecині, де згнули три особи а шість є тяжко пораниених, відомо вже з щоденних часо-писий. Що було причиною замаху? Недавно утворило угорське правительство греко-католицьку дієцезію в Гайдудорог. Се ви-кликало обурене серед Румунів і Русинів, що замышкують ту діє-цезію, бож ясно, що утворене сего єпископства має лише на ціли мядярщенє Румунів і Русинів. І справді, до нової дієцезії належать майже самі чисто румунські, а передовсім чисто руські парохії. Та протестів румунських неузгляднило ані угорське правительство, ані Рим. Обурене змогло ся, коли єпископом гай-дудорожським став Мікльоші, Мадяр з походження, нелюблений, крайний мадярський шовініст. Отсе й викликало дебrecинський злочин. Румунські села мають тепер вилучити з сеї „політичної“ дієцезії, але руські таки полишать на жир „єпископови“ Мікльо-шієви, бо виновниками замаху були Румуні...

Пресв. Єпископат австрійський радив па останних своїх спіль-них конференціях між иншим над такими справами: Для жен-ських ліцеїв прийнято провізорично той самий плян науки релі-гії, що є в низшій гімназії. Дальше раджено над тим, в який спосіб можнаби з'організувати самаряньську службу студентів бо-гословя. Вже всюди введено в семинариях науку про догляданє хорих; ся наука має без сумніву велике значінє передовсім на селі, де нема лікарів. Дальшим предметом нарад були трудности, котрі стрічають ті кандидати духовного стану, що вчили ся в ни-

нішній гімназії «реформованій, в якій нема зовсім грецької мови. Признано за потрібне уладити особні курси грецької мови для тих слухачів богослов'я. Єпископ Еггер реферував про потребу утворення особних катедр канонічного права у всіх богословських заведеннях. Конференція займала ся також питанням душпастирства для університетської молодіжи, питанням патронату, еміграції, місіями в поганських краях, потребою підвищення конгресу і т. д.

Католицька преса в Італії. Католицьке сторонництво в Італії має тепер 25 дневників, 8 часописий, що виходять 2 згідно 3 рази в тижні, 103 тижневників, 153 двотижневників і місячників.

Бюджет Конгрегації de propagande fide збільшає ся що року і дійшов вже до 8 мільонів франків. Франція складає около 3 мільони франків, Німеччина 550.000, Альзасія з Лютарингією 400.000, Англія 100.000, Ірландія 260.000, Австрія 60.000, Еспанія 200.000, Італія 270.000, Аргентина 300.000, Сполучені Держави 1,883.000, Канада 6.000, Чилі 95.000, Мексик 120.000.

Летуни католики Молодий французький летун Мул'не, що перший підняв ся лету з Парижа через Німеччину до Варшави і Петербурга, поки пустив ся в подорож, попросив єпископа з Версалю, щоби поблагословив його апарат. Дімон, один з піонерів летництва, є ревним католиком. Так само Лятам, що пустив ся був через канал Ляманш, причім впав в море, був вірцевим католиком. Блеріо, що перелетів через канал до Англії, слухає часто Служби Божої і приступає до св. Тайн. Всі його летничі апарати носять образ Матері Божої, покровительки летунів. Поручник Бомон, що згинув внаслідок нещасливого випадку, поручив своєму приятелю, аби в разі нещасливої пригоди вивіз сейчас священника. З летунів, що брали участь в окружнім європейським леті, багато вислухало вперед Служби Божої в церкві Нотр. Дам в Парижі і приступило до св. Тайн. Того самого дня згинув один з них, а саме поручник Пренсето, трагічною смертю. Капітан Ешман, рівнож жертва свого покликання, перед своїм останнім летом писав до своєї сестри монахині: „В горі, в тихих годинах, де нічо не рухає ся, а вихор гучить проразливо, можна нудити ся. Тоді співую собі имн до св. Григорія, знаний мені з дитинячих літ“.

3 Риму. В італійським парламенті є слід деяких впливів католицизму. В справі розводів і цивільних шлюбів більшість парламенту висказала ся по думці багатьох католиків. Внесені радикалів, аби правительством предложило палаті проєкт уставу, силою котрої цивільне шлюбне мусілоби попереджати церковне (доси є тут цивільне шлюбне, але женихи можуть вперед заключити шлюбне церковне). І се внесенє відкинуто 204 голосами проти 80.

Велике вражінє зробила в Римі несподівана смерть кардинала Рамполі. Загал Римлян завжди дуже симпатизував з по-

мершим кардиналом. Всі uznавали в нїм личність понад звичайну міру, спосібного політика, чоловіка інтелігентного і ревного священика.

Будущий Марійський конгрес. Найблизший міжнародний Марійський конгрес відбуде ся в р. 1915 в Турині. В сїм році, як в році евхаристийного конгресу в Люрд, відбуде ся лише з'їзд делегатів союзів Марійських в Фрибурзі швайцарським.

Якція в справі зміни календаря. Справою зміни календаря Юліянського на Григоріянський займають ся тепер ревно гр. кат. угорські єпископи в Мункачи, Пряшеві і Гайдудорозі. Гайдудорожський єпископ Мікльоші (звісний з атентату на нього) зараз в першій своїй листі пастирським заповів скликане духовенства в справі введення нового календаря.

Упадок соціялізму. Коли в Австрії, Німеччині, Італії, Бельгії і інших державах християнські робітничі організації ростуть з дня на день, то соціялізм рівночасно хилить ся там до очевидного упадку. Навіть в Швайцарії, в тій країні свободи, де ніхто преці не спиняв соціялістичного руху, дає ся запримітити упадок соціялізму. І так в однім з послідних чисел ліберальної часописи „Neue Zürcher Zeitung“, читаємо таке: В усіх майже краях, в котрих соціялізм виступає як партія політична, дає ся запримітити велике ослаблене соціялістичної пропаганди. В Німеччині число голосів відданих на кандидатів соціялістичних знов зменшає ся: приміром Баден і Гамбург. „Vorwärts“ тратить предплатників. Народний рух серед молодіжи постійно росте, навіть серед молодіжи робітничої. Також і за границями Німеччини, в Австрії, Амстердамі, Бельгії, Франції, Швайцарії, задержала ся соціяльна демократія в своїм поході. В людських бібліотеках попит за соціялістичною літературою є значно менший, як був передше. В соціялістичних резиденціях жалують ся провідники на забавлене партійного життя і робітники волять ходити на пивота на забави, чим на демонстраційні збори. Соціялізм починає поводи мучити. Цілими десятками літ уміли соціялістичні провідники дурити і держати в напруженю людство можливими й неможливими пророцтвами. Але з фатальною правильностю сходили на нічо всякі очидання, не здійснювали ся пророцтва... Вексель на державу будучности мусить бути безустанно прольогований. Сто одинайцять соціялістів засідає в німецькїм парламенті. Коли би однак так всі ті через них заняті місця опорожнились, то вплив партії на політику держави не був би зовсім менший, як є тепер. Пожимо завзятих нападистів на мілітаризм, внесення о помножене армії і флоти перейшли без трудности. Так отже соціяльна демократія помимо так значного числа голосів здобутих при виборах є політичним зером. Коли вибрано де соціялістичну міську раду, то нічого, буквально нічого не чує ся про її діла соціяльно-політичні. Соціялістичні стоваришення продукційні робили доси так регулярне фіяско, що самі соціялісти з острахом глядять в будучність. Соціяльна демократія мала доси те велике щасте, що її доктрину о много поваж-

нїйше трактовано, як на се заслуговувала. Учені і неучені писали грубі книжки за соціялістичними теоріями і проти них, не питаючись про се, чи мали до того справедливую основу. Тому що політичних статей не дасть ся так скоро розпізнати і осудити під сглядом їх вартости, для того віра в солідність товару могла удержати ся. Колиж починено практичне приміненє і не досягнуто доброго вислїду, звалювано завсїгда вину на якусь припадкову обставину... Влучно сказав один Американець: соціялісти не роблять політики, але бавлять ся в політику. Велике питанє, чи соціяльна демократія зуміє єще довго піддержувати ту злуду, котрою живе. Богом длб соціяльної демократії є вислїд. Числа досягнені при виборах єї одинокою журою, одинокою справою, котру на правду трактує ся поважно. Коли розвій піде так далше, то партія стоїть перед пересиленєм, якого сама може не є свідома. В кождім разі слїд нам занотувати що найменше застій в соціялістичнім русї..

Всячина.

Ще Rädltz — Mohl. — Рідко коли приходять ся читати в польській пресі, навіть католицькій, прихильний голос про Русинів. До виїмків належать також люди, що мимо заострених національних і політичних відносин, потрапляють взвести ся по-над вузький шовінізм. Їх можна нині вчислити майже на пальцях одної руки. Так доводило ся нам читати минулого року в краківськiм католицькiм місячнику „Przegląd powszechny“ як рідко об'єктивну оцінку схизматичських затій в нашій церкві кс. Урбана Т. І., що дуже ядро відбивала від рівночасно друкованого памфлету Mohla в „Gazet-i kościelnej“ п. з. Podłoże prawosławia na Rusi (сей памфлет розширений і доповнений ще спеціальними напастими вийшов як перша часть вімцяцької брошури п. з. Rädltz — Unter uns — ohne Maske.) Тепер доводить ся нам читати в „Miesięcznik-u poznask-im“ 1914 за січень одну в цілій польській публіцистиці справедливу рецензію знаної двотомової брошури Rädltza: Unter uns — ohne Maske, кс. Вл. Толочка. Рецензент признає, ясно і отверто, що під псевдонімом „Rädltz“ має ся розуміти ніхто инший як Mohl і стоячи на становищі строгої справедливості, як Поляк і католик збиває досить річево всі піднесені в памфлеті закиди. Дялятого, що голос кс. Толочка належить до тих, до яких відносить ся приповідка „rari nantes in gurgite vasto“ подаєм его рецензію в оригіналі.

Niedawno zmarły o. Al. Mohl I. J. znany był światu w kilku inkarnacjach. Poznaliśmy już Marcelego Bolestę w Paryżu, słyszeliśmy o ks. Józ. Borodziezu, używanym przez o. M. jako medium, tym razem mamy do czynienia z nowym awatarem: A. von Rädltz (Wrocław-Wiedeń). Dowierając dopisowi pod tytułem: Eine Antwort etc., szukać można w tym elaboracie wszechstronnego jeśli nie rozwiązania, to wyjaśnienia kwestyi ruskiej w Galicyi. Jednak takie postulaty Rusinów, jak kwestya uniwersytecka, szkolna, kwestya podziału Galicyi na wschodnią i zachodnią nie zostały tu dostatecznie omówione, za to z całem umiłowaniem obrabia Rädltz kler ruski, krytykując dość arogancko (choć najczęściej nie nazywając po imieniu) działalność ks. metropolity Szeptyckiego i przeciwstawiając mu w sposób bardzo nieznaczny, b-pa gr. kat. w Stanisławowie, ks. Chomyszyna, jako przykład do naśladowania. Już na karcie tytułowej I. części wypisał R. jako motto, słowa Kulysza, wypowiedziane na łamach „Ruslana“, gdzie ten publicysta, rzeczywiście dość nieszczęśliwie, przyznaje się do pokrewieństwa duchowego ze zbrojami i bandytami, jakich nie brakło w dawnej Sycy zaporozkiej. Z tego motta widać, jakimi szlakami biedz będzie

myśl R. w tej pracy. Co do motto należy tu powiedzieć, że nie tylko ruska organizacya narodowa i państwowa ma w swej zamierchłej przeszłości tak niezaszczytnych przodków, ale że akurat to samo można powiedzieć o wielu innych organizacjach narodowych i państwowych Porównajmy tylko początki państwa rzymskiego (Romulus - Rem, pochwycenie Sabine), polskiego (mordy w epoce przedpiastowej), rosyjskiego (Świętopęk okajanny), skandynawskich (coibingowie) i wielu innych, że nie powiem o narodach i państwach wschodnich. W tem krótkim sprawozdaniu nie podobnawytkać wprost wszystkich mohlanizmów wypadnie ograniczyć się do główniejszych. Tak w samym wstępie R. zaznacza, że Rusinów uważa na spadkobierców tradycyi bizantyńskich i przysłowiowej graecae fides (III). Zwłaszcza po tak doniosłych badaniach Schlumbergera nad bizantynizmem, należało by być bardziej ostrożnym w używaniu utartego tego terminu, jako dziennikarskiej połajanki na Słowian wschodnich. Ironicznie wobec takiej opinii o Rusinach brzmi zapewnienie R., że dla nich zawsze był bardzo przyjaźnie usposobiony (V). Elaborat omawiany rozpada się na dwie części: w pierwszej ogólnie kwestyę ruską omawia, w drugiej szczególniejszą uwagę autora skupia na sobie ruch schizmatyki w Galicyi. Czytając I. część przychodzi na myśl złośliwy epigramat liceisty Puszkina, z powodu wierszy pewnego kolegi:

Что худо, — то твое,
Что хорошо — то чужое.
(„Co złe, to twoje,
Co dobre — cudze.“)

Co R. wypisał in extenso z cytowanej przezeń broszury o Szczepkowiczu (prałata gr.-kat. kap. w Stanisławowie) p. t. „Wimia prawdy“, jest nadzwyczaj ciekawe, najczęściej zupełnie prawdziwe i daje rzeczywiście możność poznać wszystkie społeczne bolączki żywota męczeńskiej unii. Co zaś do tego R. sam dodał, nie raz upokarza przeciwnika, krzywdzi go niesłusznie, pełne tak nieodpowiedniego, nauczycielskiego tonu względem Rusinów i Bazylianów (71). Czy mało jątrzącego z tej i drugiej strony było dotychczas, by R. potrzebował wsadzić tu swoje „trzy grosze“? Można by utworzyć długą litaniją o Rusinach z tych wszystkich mocnych przezwisk, jakie z wielkopańską hojnością A. von Redlitz, niby butny agraryusz z balkonu swego schloss-u, rzuca na zamieszkujący z nim jedną ziemię biedny poczciwy lud ruski, który tak mało, jak żaden może, liczy dni słonecznych w swej długiej historii. Nie wiedzieć dlaczego, R. wkracza na niebezpieczną drogę, chcąc wskazać Niemcom austriackim, że Rusinom brak lojalności względem państwa (51, 78). Najzupełniej R. nie ma zrozumienia potrzeb kulturalnych ludu ruskiego i tego faktu, że Rusini we Lwowie mają prawo na równorzędne miejsce obok Polaków. Operuje też R., może bezwiednie, takim qui pro quo, nadając temu lub owemu postulatowi życia ruskiego swe własne znaczenie i potem po

chwili wyszydzając to rzekomo niesłuszne wymaganie, a właściwie przywidzenie swojej wyobraźni (26, 30, 48). To co przytacza R. z Misjonar-a o ruskim chłopie, powiedzieć można też o bisło-ruskim, litewskim, po części chyba i polskim — są to wady naogół ludu wiejskiego, które sprawia głównie brak oświaty. Kuć więc z tego poważnego zarzutu nie należy. Nieznajomością i opaczem zrozumieniem przeszłości ludu ruskiego, R. szczególnie celuje (47, 78). Narodowość ukraińska dla niego to oczywiście sztuczny, świeżo zfabrykowany przez Austryaków produkt (78), język ukraiński nie ma żadnej przeszłości i t. d. Unionizmowi też dostało się razy kilka od R., który mu insynuuje tendeneyę tylko schizmatyczne, heretyckie, modernistyczne! Niewyraźne stanowisko R. zajmuje względem dominujących u Rusinów dwóch partyi: ukraińskiej i moskalofilskiej. Raz nazywa je: ambo meliores (72), drugi raz przechyla się całkiem na stronę moskalofilów (65), potem znowu od nich się odwraca itd. Jedynie racjonalna w kraju o ludności mieszanej polityka ugodowa wcale nie przypada do gustu wojownictwu usposobionemu R. Myli się wprost, gdy na str. 81 pisze, że język cerkiewny — „staro-słowiański” jest wielkorosyjskim. W kwestyi obrzędowy R. zwolennikiem jest dalszej latynizacyi cerkwi unickiej i chciałby tego procesu widzieć przyspieszenie (passim), a katolicyzm ruski uważa za katolicyzm drugorzędny, nawet nieprawdziwy, mniej czysty. Skarży się na początku I cz., nawet całe jeremiady wypisuje, na kradzież dusz polskich. Oznaczając wysokość liczby ułowionych dusz na 1.000.000, sądzimy, że R. wpadł w przesadę, bo wobec anormalnego stanu, jaki panował w b. Rzeczypospolitej w stosunkach wzajemnych dwóch obrządków, są dziś w Galicyi Polacy w obrządku unickim a Rusini w obrządku łacińskim, a przeprowadzić taką linię demarkacyjną by granice narodowości były identyczne z granicami obrządków, niepodobna. Widocznie jednak, nie tak źle się działo i dzieje ze sprawą polską, skoro na stronie 112 R. stwierdza, że Rusini coraz liczniej przechodzą na obrządek łaciński (112). Wierny swemu motto, R. na końcu I części nazywa kulturę ukraińską bizantyjsko niewolniczą, na poł pogańską (115).

Część II. ma na wstępie, jako motto, słowa Al Barwińskiego, publicysty ruskiego: *In Wien Kulturmenschen, in Galizien — wilde, blutdürstige Barbaren*. Ten dualizm taktyki nie jest właściwy tylko Rusinom, niedaleko wyprzedziły ich inne ludy (porównaj hece w innych parlamentach europejskich). Zresztą dzieje stosunków polsko-ruskich za ostatnich lat 10, mówię też o demonstracyach polskich, podczas których tłuczono szyby u Bazyłanek we Lwowie, obrzucono zgniłemi jajami p. Bobrzyńskiego itd. Nieraz patrząc na takie stosunki, pamięć wskrzesza dawne przysłowie o Pacu i jego pałacu. W drugiej części swej pracy R. występuje jak gorliwy obrońca taktyki polskiej w stosunku do unii i wszystkich przesądów, które, niby straszliwe przeklęstwo, zaciężyły nad życiem unii. R. tu utożsamia katolicyzm z latynizmem zupełnie (10) i dowodzi, że ryt łaciński jest nie tylko securior, ale i melior. Barometrem katolicyzmu unitów, zdaniem R., ma być ich stosunek do

łacinników (9). Jako poważny błąd faktyczny wytknąć trzeba R. jego twierdzenie, że maryawitów do życia powołał rząd rosyjski. (28). Wobec tego, że tylu Polaków nie rozumie, iż Kościół katolicki sięga dalej, niż obrządek łaciński, dziwi ubolewanie R., że dla Rusinów ich obrządek jest wszystkim (33). Omawia dalej R. szeroko kwestię bezzeństwa kapłanów katolickich. Najzupełniej zgadzamy się z autorem, że „żynka“ jest niepotrzebnym ciężarem dla kapłana unickiego, ale wiemy też dobrze, że nie należy ona wcale do istoty obrządku wschodniego. (Por. przepisy co do kleru unickiego w Kanadzie). I tu jak i w poprzednich broszurach, o. Mohl nie umiał wznieść się ponad poziom przeciętnego publicysty nacyonalistycznego. Oddajemy jednak słusność zaletom jego pióra i pracowitości. Jakże przydałoby się to wszystko dla omawiania innych tematów, lub tychże lecz inaczej. Zś omówiona ta broszura należy do literatury krzyżackiej i, jako taka, nie a nic nie zdziała dla przyspieszenia zgody Polaków i Rusinów.

Ks. Wł. Tołoczko.

Виділ Товариства катехитів подає отсим до відома своїм членам, що редакция „Ниви“ згодила ся містити статі з обсягу катехитики; просить ся проте членів надсилати свої реферати, статі, дописи і т. п. Виділови — на руки о. Івана Туркевича (пл. Юра 5), яко секретара Товариства Катехитів, — а Виділ постарає ся о оголошене їх в „Ниви“.

Виділ Товариства Катехитів.

В справі доповнення конґруи.

В посліднім числі $\left(\begin{smallmatrix} 1-3 \text{ Р. XI.} \\ \text{ex 1914} \end{smallmatrix} \right)$ „Ниви“ запитує о. М. о раду та інформації в случаю, если ц. к. Намісництво просьбу о доповнене конґруи на підставі опусту податку не уважляє. Яко довголітний практик під тим взглядом доношу слідуюче і прошу те подати до загальної відомости:

Доповнене конґруи в наслідок елементарних нещасть відклонює звичайно Намісництво всім просячим о то душпастирям, але практика доказала, що діло можна виграти дорогою рекурсу до Міністерства.

Ось формуляр такого рекурсу:

Високе ц. к. Міністерство віроісповідань і просьвіти в Відви!

Против рішення ц. к. Намісництва у Львові з дня . . . в справі доповнення конґруи в наслідок елементарних нещасть підписаний вносить слідуючий рекурс:

В . . . році в наслідок елементарних нещасть — підписаний потернів значнійші шкоди на ерекціональних ґрунтах гр. кат. парохії Н. . . По тій причині податкова власть признала опуст поземельних податків за . . . рік від названих ґрунтів в сумі . . . як доказує прилучений при єім сертифікат податкового уряду в Н. . . з дня . . . Таким чином слідовало підписаному за той рік доповнене конґруї в сумі . . . , а то на під-

ставі §. 10. Міністерського розпорядження з 16. листопада 1898 (Вістн. Держ. зак. № 205) і закона з 19 вересня 1898 (В. Д. з. № 176). Мою просьбу о доповнене конґруи ц. к. Намісництво не увзгляднило, жадаючи, щоби уменшене катастрального доходу доказати аркушом ґрунтової посілости. Уменшене чистого катастрального доходу доказує підписаний як раз сертифікатом опусту Податкового Уряду, бо само собою понятно, що податок вимірює ся від чистого катастрального доходу. А если в . . . році вимірено менший земельний податок по причині елементарних нещасть, то се доказує, що і на стільки був в сім році менший катастральний дохід, ніж почислено підписаному в фасії.

В виду сказаного підписаний просить Високе ц. к. Міністерство поручити ц. к. Намісництву у Львові доповнити ему конґруи за . . . рік в сумі . . . корон". —

Підпис.

Такий рекурс треба вносити через приналежне Староство і в означенім через Намісництво часі. Староство відтак домагає ся предложеня 1) аркуша ґрунтової посілости 2) послідної справленої фасії котрому то желаню треба вволити і успіх єсть завжди позитивний.

о. Яков Сербинський, гр. кат. парох.

В тій самій справі дістали ми й другий лист такого змісту: Отець, котрий в посліднім числі „Ниви“ з сего року просить о поученє, як має рекурс укладати против рішеня ц. к. Намісництва в справі доповнення конґруи з причини елементарних шкід, знайде дуже докладне поученє в тій справі в „Ниві“ з року 1906, стор. 455. Здаєть ся мені, що тая справа вже за давнена, бо против того рішеня повинен був той Отець ввести рекурс до 2. місяців.

Я сам користав з того поученя і кількох моїх сусідів поучених мною утримали ся при тім, що Міністерство казало звернути тую квоту, яка з рахунку виходила.

о. Віктор Чомкевич.

Православний чи правовірний.

Від одного нашого передового, загально відомого та вчиро поважаного сьвященика дістаємо ось такі замітки: Навязуючи до першої розвідки в першім числі „Ниви“ с. р. на тему: Православний чи правовірний, хочу звернути увагу на те, що kwestия ся єсть давно порішена найвищою Церковною власттю. А іменно слідуючим рескриптом сьв. Конґреґації Римської для розширення віри (de Propaganda Fide) з р. 1887. В сім рішеню пропаґанди до всіх наших єпископів сказано дословно так:

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Huic S. Consilio propositum fuit (зробив се в своїм часі пок. єпископ перемський Ступницький), *e re S. Unionis esse, si vocabulum „prawoslawnyj“ (orthodoxus), quod in libris liturgicis*

paleoslavice legitur, abolevetur voce „prawowirnyj“ (orthopistos) surrogata (заступати).

Cum huiusmodi controversia mature! discussa fuerit, Eminentissimi patres in generali Conventu diei 16 currentis mensis decreverunt: prius vocabulum prorsus esse retinendum, cum a) passim in ruthena liturgia occurrat, b) ad tempora satis remota ascendat, c) spectatoque usu alteri aequivaleat. Sed ad quam libet sinistram interpretationem amovendam, S. Congregatio Sacrorum Antistitibus praescribendum duxit, ut populus ab animarum pastoribus opportune instruatur de utriusque synonymi vocabuli recto ac genui no sensu ac de abusu Russorum non unitorum, qui non modo „orthodoxorum“, verum etiam „Catholicorum“ glorioso nomine se decorare praesumunt, dum proprio nomine photiani sunt appellandi a primo parente eorum, qui schisma graecorum constituerat, non secus ac lutherani, Calviniani aut Sociniani a Luthero, Calvino et Socino nomen quique suum traxerunt. Так каже найвища власть Церковна (в р. 1887). О тїм з певністю всі старші священики знають. Знаємо всі також о тїм, що в тїм рішеню зробила пропаганда один дрібний виїмок і то лиш на жадане нашого Собору провінціального львівського з р. 1891, який в отпусті (утрені і вечірні) припняв місто слів: „утверди Боже православному віру“, „утверди Боже католицьку віру“.

Оджеж консеквенція є така, що Roma locuta, causa finita. До рішення найвищої Власті треба застосувати ся і в першій і в другій випадку. В виду такого аподиктичного рішення найвищої власті Церковної злишню є дискусія публична на ту тему. А щож доперва сказати на се, коли в нас навіть найревнійші католики схизматиків називають православними, чим очевидно признають, що або наша віра і схизма то одно, або схизматики є властиво православними а ми розкольники, як нас називають схизматики.

Думки що до „атеїзму“ Шевченка.

Що твори Шевченка помімо великої міри природного вдихновення не вєдуи витримують не то релігійну, але і естетичну критику, — се річ просто людська, ані обнижаюча его гевіяльність, ані оправдуюча сю запопадливу неаваисть, яка довела до окричання його богохульником атеїстом. Певно, що безконечно величійший був би він в своїх творах, еслиб они були надприродно вдихновені, а тим і неомильні; алеж сеї претенсії ніхто розумний до творів світлових гевіїв ставити не буде. Quandoque dormitat et divus Homerus; тасом навіть і сирадїшним вдихновеним пророкам вириває ся мало не богохульний крик розпуки — на око; та при предметовій критиці сенсу покаже ся, що нема в тих місцях ні тїни богохульства. А вжеж у Шевченка, і молодого, бючого енергією жита, і постарілого, звїченого, зрозпученого, є віра в Бога, релігійність, етика, такою постійною прикметою его творів, що противне: атеїзм, богохульство, немораль — видає ся в его творах чимсь одірва-

ним, чужим, втрученим, або що найменше зле вираженням, або зле зрозумілим.

Пієтизмови до сего національного велита винні ми хоронити его честь і від замітів атеїзму і богохульства. А первим кроком до сеї охорони є наставати на критичну ревізію оригінальних его текстів. Не є преці нам невідоме, що з тими текстами діяло ся ще за его життя, скільки то „шліфу“ вкладали в них чужі руки, ба апокрифи навіть фігурували з его іменем! Яку ми маємо приміром за поруку, що „Марія“ в цілости, що до слова, була написана его рукою?

Що з текстами Шевченка діяли ся в релігійнім особливо напрямі певні „недогляди“ чи „неправди“ навіть, про се свідчить бючо отсе „богохульство“ в поемі: „Кавказ“:

Коли одпочити
Ляжеш, Боже утомлений,
І нам даси жити?

Если після здорових засад герменевтичної критики розберемо сей висказ беручи до помочи хочби найширше примінене аналогії, то мусить вийти, що се місце є зіпсоване, що сей висказ є і сам по собі, і у Шевченка, при способі думая Шевченка — нонсенсом. А если взяти ся до реконструкції сего місця, то як природно а гарно буде оно звучати:

Коли одпочити
Накеж, Боже, утомленим,
І нам даси жити!

Чи зіпсоване се випадкове, чи оно було цілеве? А скільки таких зіпсовань, ба поем підсунено Шевченкови, аби его мати пророком атеїзму?

І. Н.

Відозва до Всч. ОО. членів Товариства сьв. Ап. Павла.

На загальних Зборах Товариства минулого року рішено на внесені референта Впр. о. сов. Стефановича оснувати у Львові дешевий, статутувий інститут для священничих синів з середних шкіл. Внескодавець зложив при тій нагоді 100 кор., а о. Александер Левицький, парох Олеська, 20 кор. Виділ Товариства, бажаючи зреалізувати сю велику і в наслідках своїх далекосяглу гадку, звертає ся отсим до Всч. ОО. з горячим зазивом о надсилані щедрих жертв на сю так гарну, а конечну ціль. Просить ся надсилати як найскорше жертви або відповідні декларації, бо розуміє ся, що без більшої суми немислиме переведені сего діла.

Виділ Товариства сьв. Ап. Павла висилає тепер ургенсі до всіх своїх членів о плачені залеглих вкладок. Якби хто завважав там які неточности або незгідність з дійсним станом вкладок, просить ся ласкаво звернути на се увагу і повідомити Виділ для справленя евентуальної похибки.

Виділ,

Оголошене конкурсу на наукову працю.

Виділ Товариства св. Ап. Павла оголошує отсим конкурс на наукову працю з обсягу богословя на тему :

„Огляд опольотї кат. церкви супроти схизматичької пропаланди“.

Праці належить надіслати до кінця календарного року 1914. За найліпшу працю признає ся одна премія у висоті 250 кор. з легату укр. богословів ім. М. Шашкевича. Праці можуть надіслати священники і богослови. На найближші роки проектує ся ось які теми : „Жите і діяльність Й. В. Рутского“, і „Огляд богослужебних книг гр. кат. Церкви“. —

Оголошене конкурсу на патріотичну проповідь.

Виділ Тов. св. Ап. Павла оголошує конкурс на написане патріотичної проповіді на тему :

„Любім свій рідний нарід“, з речинцем до 1. жовтня 1914 р. За найліпші проповіді на сю тему признає Виділ I-у премію у висоті 20 кор. і II-у премію у висоті 10 кор

Пригадка для ВП. ОО. членів Тов. св. Ап. Павла.

Виділ Товариства св. Ап. Павла сьміє пригадати ВП. ОО. членам на їх обовязки, які мають по мзсли статута, точка 1: Кожного року відправити одну Службў Б. за живих і померших членів і добродіїв Товариства, — а щодень відмовити в наміреню Товариства одно „Богородице Діво“ з додатком: „св. Обручнице Йосифе і св. Ап. Павле молїть Бога за нас“.

Рівночасно звертає ся увагу на прислугуючі їм права користувати ся привілеями, признаними для ОО. членів Товариства а то :

1) Відпуст совершений в днях : Успенія Пр. Д. Б., св. Йосифа і св. Ап. Павла. 2) Відпуст сорокодневний за побожне відмовлене молитви „Богородице“ з додатком „св. Обруч. і пр.“ 3) Всі священники, належачі до Товариства мають 2 рази в тижни личний привілей престола.

Львів дня 28. лютого 1914.

Від Виділу Товариства св. Ап. Павла.

о. *Евген Гузар*
голова.

о. *Евген Монцібович*
секретар.

Котюзі по заслузі. — В 6-тім числі католицького зальцбурского тижневника „Kirchenzeitung“ читаємо належиту відправу, дану калюмніаторови Ексц Митрополита, підшитому під претенсіональну назву „вірного Римови Українця“. Сю свого рода „вірність“ задокументував український калюмніатор з християнсько-суспільної партії (не хочем назвати єго по імени для заощадження єму клопоту зі своїм настоятельством) тим, що обжалував Митрополита Шептицького в віденськїм тижневнику „Sonntagsblatt“ ні менше ні більше, лиш о попиране схизматичької аґітації в Галичині. Щоби здобути ся на такий або подібний закид супроти католицького єпископа треба не аби якої відваги і неякогобудь мідяного чола. І сї прикмети, властиві небіщикови Mohl'ови, має також „вірний Римови Українець“. Він числив на іґноранцію німецької публики в на-

шій домашній обрядовій справі, однак перерахував ся, бо двадцять разів більше почитаний тижневик „Kirchenzeitung“ здемаскував негідні заміри калюмніатора в обширній статі п. з. Ein Verleumdungsangriff gegen den kath. Bischof, де передано в дослівнім перекладі інкриміновані „вірним Римови“ калюмніатором уступи з брошури Митрополита п. з. Божя Сїйба і напаятновано підступний метод християнсько-суспільного Українця.

Що до нас, то признаєм ся отверто, що потрапилибсьмо заняти відповідне становище зглядом доморослих калюмніаторів Ексц. Митрополита Шептицького, але не робим сего для святаго супокою. Обставину, що калюмнії на Митрополита впали зі сторони одного з наших християнських суспільників, нотуємо лиш коротко, як причиною до залюбки порушуваної ними теми: Камо їдемо. — I.

Спори між німецькими католиками.

Від часу надання конституції в Німеччині за Фридриха Вільгельма IV. в 1648 почали брати ся до роботи також католики. Щоб працювати для розсіяних в північній Німеччині і позбавлених душпастирської опіки католиків заложено тов. св. Воніфатія, першого апостола Німеччини. Рівночасно почав працювати на полі політичнім д-р. Йосиф Штольберг-Вертгайм, який оснував католицьку фракцію, попередницю винісного Центра. Спільність католицьких переконань була тим звеном, що лучив людей різних провінцій і різних політичних переконань в одну католицьку групу. Тут переходили першу політичну школу пізніші католицькі провідники Німеччини Malinckrodt, Reichensperger, Lingens. Хоть католицька фракція скуплювала в собі людей о дуже розбіжних політичних переконаннях і може тому не могла провадити з початку доцільної політики, всеж таки саме існування фракції було ударом для протестантизму так сказати би „історичної ідеї“, яка унаважала Пруси крайом виключно протестантизмом. Коли в р. 1858 вибрано до пруського сойму 58 послів фракція католицька прийняла назву фракції центральної або Центра. На зміну назви вплинуло бажання короля, висказане на початку сесії, щоби католицька фракція перестала існувати як конфесійна. Можна було думати, що зміна назви викличе певне задоволення по стороні протестантів, та що поширять релігійну толеранцію. Однак стало ся якраз навпаки. Під проводом культурика Вльончлі утворили протестанти нове товариство, яке взяло собі за задачу: боротьбу проти Риму!

Приходили щораз тяжіші часи. По побіді над Австрією думали протестанти о створенню великого цїсарства, якого початком мало бути спротестантизоване відірваних від Риму католиків. Напад на монастир Домініканів в Берлії 16. серпня 1869 р. уряджений протестантами, заставив католиків подумати над створенням нової репрезентації в парламенті. Петро Рейхенпердер оголошує нову програму в „Kölnische Volkszeitung“, де

домагаєся забезпечення прав католицької церкви і школи. Програма Рейхенспердера викликала великий запал. Заложено нову політичну фракцію, християнсько-консервативного напрям, яка здобула при виборах 1871 р. 67 послів. Центр перебув найтяжшу боротьбу Бісмарка і вийшов з неї з повною моральною перемогою.

Однак в новітніх часах почав появлятися в Центрі щораз більше напрям економічний, який усував справи релігійні на другий план. В марти 1906 року виступив в „Historisch-politische Blätter“ Д-р. Юлій Бахем з новою програмою, в якій радив вийти з тісної центрової вежі, уступити зі становища конфесійної відрубності і привнати до Центра в значній числі віруючих протестантів (Wir müssen aus dem Thurm heraus). З сего приводу прийшло до літературної полеміки між католиками. В р. 1910 видав о. Шопен книжку п. з. Köln eine innere Gefahr für den Katholizismus, в котрій виступає остро проти змагань Бахема перетворити Центр в чисто економічну організацію і протиставить Бахемови, як представникови більш ліберального напрям, представника консервативів Рофена, який не узаєв нішого становища партії над становище стисло католицьке. Книжку Шопена привнали сторонники кольонського напрям глибокою мовчанкою, декотрі часописи збули її легковажливою критикою, врешті постаралися „кольонці“, щоби книжку сю за відповідним відшкодуванням накладчика вицопано з обігу. Подібну судьбу хотіли „кольонці“ зготовити двотомній книжці о. Вайса п. з. Lebens und Gewissensfragen der Gegenwart, де автор закидує центровцям напрям деклерикалізації католицького життя і критикує інші небезпечні прояви політичного життя католиків. Бахем видав обіжнік до центррової преси, щоби книжку о. Вайса збути мовчанкою.

Припоручене се переважно виконано, інші згавили автора, що гришуть пересадом і представляє все в чорних красках. Небавом виступив знов проти кольонського напрям, який здобув собі перевагу у всіх майже католицьких організаціях Німеччини, Крукемайер, який в книжці п. з. Zentrum und Katholizismus, критикує іменно погляди і діяльність проф. Шпана. Політичну полеміку, яка зчинила ся між обома напрямками, кольонським і берлінським, перервала була на короткий час енцикліка папи Пія X. видана весною 1913 р: Singulari quadam, в котрій осуджує найвищий пастир Церкви погляд, невачеби політика була справою відділеною від релігії і заохочує німецьких католиків до творення чисто католицьких господарських і робітничих товариств, які мають зрівноважити в будучности теперішні німецькі товариства без виразної католицької марки, рекрутовані крім католиків також в значній частині з протестантів і соціалістів. Послідніми часами поветали часописи о виразно берлінським напрямі, які полемізують переважно проти найбільше впливового центррового органу „Kölnische Volkszeitung“. Суть то по більшій частині тижневики і місячники, як „Klarheit

und Wahrheit", тижневник видаваний д-р. Опередорфом, Petrus-Blätter, тижневник тревірський, Der Aar, місячник. Щоденна часопись берлінська „Germania" займає в тих спорах посереднє становище. Подібне становище займає також монахійський двотижневник „Historisch-politische Blätter", який в самих початках спорів відступав зарівно добре місця Бахемови, як також его противникам. В найновіших однак часах зі згляду на обставини вважають Н. Р. Blätter боротьбу проти берлінських „квирчиків" (Quertreiber) konieczною.

Кольонсько-берлінські непорозуміння старають ся в послідних літах пересадити деякі на віденський ґрунт. Суть то переважно консервативні елементи, які ніколи не можуть переболіти, що місце їх в австрійській політиці заняла нова християнсько-суспільна партія. Всякі політичні компроміси, які заключає ся партія з иншими ліберальними німецькими партіями в парламенті вважають консервативні малоконтенти за зраду католицьких ідей; що більше посувають ся до твердження, що християнські суспільники, які нині суть майже одинокими носителями католицьких ідей в австрійськім парламенті, не суть католиками, лиш „християнськими" політиками. В противствленню до них називають себе „інтегральними" католиками, себто безвзглядно відданими папі і Римови. Сі інтегральні католики згуртовані коло одинокої по упадку Vaterland'у тижневної часописи „Österreichs Katholisches Sonntagsblatt" перемелюють всі спори, які ведуть ся між німецькими католиками обох згаданих напрямів берлінського і кольонського. При сім не поминають жадної нагоди, щоби критикувати найліпші інтенції християнсько-суспільних католицьких діячів і організацій. Не маючи більшого значіння в суспільно-політичнім життю взяли ся „інтегральні" до організації молодіжи, яка по численних пробах і невдачах згуртувала ся остаточно в товариство „Jugendbund" в Відни. При помочи своєї часописи і невзначної організації молодіжи старають ся „інтегральні" звернути на себе увагу критикою найбільше згідного з католицькими засадами поступовани християнсько-суспільних діячів і католицьким бессервісерством, яке нераз доходить до дивачности і скрайности. Правда, що кожний католицький орган є на се, щоби критикувати прояви католицького життя, однак хто може ся погодити з поглядом, що вільно „інтегральним" чіпати ся леда дурниці в тій ціли, щоби підкопувати повагу свого католицького противника в політичних поглядах.

Від колы енцикліка „Singulari quidam" викликала серед католиків в Німеччині полеміку в справі її автентичної інтерпретації а навіть судовий процес, в котрім німецькі єпископи зложили свої зізнання, від тоді починає також віденський „Sonntagsblatt" виступати проти німецьких єпископів кольонського переважно напрямом. Крім сего поповнює „Sonntagsblatt" еще

і той блуд, що всякі відомості проти німецьких єпископів подає за ліберальними часописами, що викликало велике обурення серед віденського духовенства і християнсько-суспільних діячів. Понадто інші тактичні промахи редактора *Sonntagsblatt*'у Макса і злучені з тим заходи „інтегральних“ перехилити на свою сторону опінію Ватикану проти віденських християнських суспільників*), викликали голосний протест всіх віденських християнсько-суспільних організацій і цілого духовенства віденської дієцезії. Протест сей підписаний 20. січня 1914 р. всіми визначнішими католицькими діячами Відня нап'ятував змагання „інтегральних“ до підкопання поваги одинокої католицької партії в Австрії. „Інтегральні“ однак не дали за виграну, лиш очікували голосу з Риму. Вони сподівалися звідтам щось подібного в роді „*Singulari quadam*“, яка дала би їм можливість виступити проти християнсько-суспільних організацій в той спосіб, як „берлінські“ виступають проти „кольтонців“ і їх суспільної уговоної програми, що дозволяє організувати ся католицьким і протестантським робітникам в однім товаристві без взгляду на професійні різниці. Однак зайшла в тім почисленню „інтегральних“ груба помилка. З Риму прийшло письмо під датою 26/I 1914 на руки віденського архієпископа Піфля, яке дало цілковиту сатисфакцію і признання християнсько-суспільним діячам. В письмі тім висказує св. Отець своє здивоване по тій причині, що слова його сказані на приватній аудієнції, толковано як рід дефінітивного рішення в важких питаннях, які не можуть бути рішені без попереднього порозуміння ся з єпископатою австрійської держави. Слова сі очевидно осуджують сю тактику „інтегральних“, які бажаючи для своєї роботи якої небудь моральної помочи зі сторони Риму, використали приватну аудієнцію графині Хотек у св. Отця для своїх партійних інтересів. Дальше читаємо слова, які вважаєм за потрібне навести дослівно, щоби витягнути з них консеквенції цілком неспідхлібні для „інтегральних“:

„В самій річі не вдоволяє ся згаданий союз (*Kath. Volksbund*) виразним опрокидуванем ложної науки або нап'ямую іменно в суспільних і політичних питаннях і цілковитим відкиненем думки впровадження інтерконфесійної системи в сім католицьким краю — системі, котру узнав Єго Святість серед певних умовин та застережень і серед цілком спеціальних обставин не за недозволену в деяких краях — але він визнає понадто згоду на повторювані заяви св. Престола, що суспільне питання не є питанням чисто господарським

*) Імено голосною була справа про аудієнцію графині Хотек у св. Отця, на якій одержала ся організаторка *Jugendbundu* слова заохоти і папське благословенство. Сю приватну аудієнцію толкували „інтегральні“ публічно в часописах, як дефінітивне рішення Престола на сторону інтегральних а там самим як *vetum* недовіря християнсько-суспільним організаціям.

а в першій мірі питанням релігійним і моральним, що в тім взгляді мусить підлягати судови і авторитетови Церкви. Він (Нар союз) ставить собі за задачу у всіх областях публичного життя поступати після католицьких засад в цілі здійснення чудової програми св. Отця: Обновити все в Христі. Тому хвалить і заохочує Его Святість сї влучні змагання католицького народного союзу. Він благословить визначні особи, що ним кермують і не сумніває ся, що австрійські католики, придержуючи ся сих здорових засад і стараючи ся їх досягнути під проводом своїх правних душпастирів, будуть могли побідно бороти ся для тріумфу правди, для добра церкви і вітчизни, для спасення душ, на котрі іменно в наших часах засідають численні і могутні вороги“.

З цілого сего письма виходить ясно, що католицька діяльність християнських суспільників в Австрії, іменно робота католицького Volksbund'u, знаходить цілковиту апробату в Римі, бо стремить до здійснення програми пали Пія X. *Instaurare omnia in Christo*. Висше наведені слова, що становлять переважну часть змісту папського письма, дають християнсько-суспільним діячам Австрії повну сатисфакцію за всі кривди, які їм заподіяли „інтегральні“. Отже тим самим треба вважати маневр „інтегральних“ на віденським ґрунті невдалим, їх боротьбу за програму, їх критику своїх політичних противників за грубий нетакт. Що більше письмо папске виразно каже, що система т. зв. *Münchengladbach*, яка допускає головню в Баварії мішані конфесійно організації робітників є в певних обставинах і з певними застереженнями дозволеною. Отже виходить, що і в Німеччині критика „берлінців“ і їх полеміка проти „кольонців“ з приводу енцикліки *Singulari quadam* прийняла непожадані розміри. Повисше папске письмо повинно служити за автентичну інтерпретацію енцикліки, яку так відмінно толкують „берлінці“, що без застережень осуджують всіх католицьких провідників мішаних робітничих організацій системи *Gladbach-München* між ними також єпископів. Головно д-р. Опсперсдорфер, редактор тижневника „*Klarheit und Wahrheit*“ повинен спустити тепер троха з засади: *Nur feste drufe! (nur fest daraufhauen)!*

Однак всіх консеквенцій папського листу не витягнули чи навмисне не хотіли витягнути віденські інтегральні. Протипово виступив їх орган „*Sonntagsblatt*“ з нагоди папського листу знов проти католицького Volksbund'u підсуваючи єму „кольонські“ ідеї. Супроти сего зазівавав архієпископ Піфль редакцію *Sonntagsblatt'u* публичним листом до порядку: „Маючи цілковите переконанє — так читаєм в сїм листі — що істнуючі в віденській архидієцезії і з церковної сторони признані організації не мають нічого спільного з тим напрямом, який Ви пятнуєте як „кольонський“ ... звиваю отсим редакцію, щоби на будуче повздержала ся від обвинювання повисших організацій, неначе заражених „кольонським напрямом“ і некатолицьких або менше

католицьких, бо суд в тій справі належить до церковної власти". Перед так рішучим голосом архієпископа радо нерado угнули ся віденські інтегральні і остаточно скапітулювали. Conticnere omnes intentique «ra tenere...

Небавком потім прийшлося інтегральним в Відні відпокутувати ще одну вину свого нетакту. Sonntagsblatt а радше его редактор Мавс був звернув ся в однім зі своїх чисел з тяжкими закидами проти ордену Єзуїтів, обвиняючи їх о брак послууху для католицької церкви, за що потягнув провінціал ордену Віммер редактора Мавса до відвічальности перед церковним судом. Вправді хотів редактор Мавс загодити цілу справу і дати ордену сатисфакцію, але від сего заміру здержав его не хто инший, лише д-р. Опперсдорфер, який телеграфічно впевнив Мавса, що прибуде на процес і принесе тяжкі докази проти Єзуїтів. Так отже пішов редактор Мавс за д-р. Опперсдорфером feste drufe i... прорізав з кретесом. Подробиць сего процесу не знаєм. За те тижневник д-р. Опперсдорфера Klarheit u. Wahrheit кричить, як може, в числі 9 тім проти... вже тепер лиш „декотрих членів товариства Ісусового“, іменно найбільше проти патра Бідерляка, який брав в процесі чинний уділ.

Думаємо, що Klarheit u. Wahrheit буде ще дальше якийсь час кричати на доказ, що „інтегральні“ суть невдоволені з процесу, при яким їм не повело ся. Зате в Відні запанує спокій між католиками, афера Піфль-Мавс і Віммер-Мавс з часом забуде ся а „кольоньско-берлінські“ непорозуміння по невдалій пробі пересадити їх на віденський ґрунт будуть дальше запрятувати голови лиш Німців союзної німецької держави.

А. Ішак.

До мармарошського процесу.

В Мармарошськiм Сиготі відбув ся незвичайний процес. Правительство оскаржило сотки звичайних селян — угорських Українців, о державну зраду в сторону Росії. Російські націоналісти відпекували ся всяких нечистих „зделок“ у тій справі, а проте виступали одинокими оборонцями оскаржених. Самі підсудні представляли справу на тії чисто релігійнім. Тамошні св'ященники, як свідки, нічо не знають „урядово“, навіть того, що Кабалюк перейшов на православє. Такі менше-більше маємо відомості про події на угорській Україні. До тих скуких відомостей хочу докнути кілька власних спостережень, зроблених давнішими роками між відпустовими прочанами ізза Бескиду.

Знайомість з угорськими Українцями зробив я в Гошові, де вони рік-річно головно на Зелені св'ята відбувають численні проці В своїх косматих гунях, здорожені, занураві, вони на перший погляд робили пригноблююче вражінє. Різкі в поведєнню, окликах, навіть в літургійнім сьпіві, виглядали просто на дич. Наші люди називають їх згїрдно: гунярами, вони наших зовуть поляками.

При ближшiм огляді зверхний вигляд „гунярів“ поправив ся, бо фізично вони виглядали досить показно: мушчини і жінки

переважно росли, кремезані а стрункі, з бистрим поглядом. Так патріотичне серце, навіть могло потішити ся таким різким Українцем, бачучи тут у нас самі вялі типи. Не те сьвященниче серце. В сповідальниці просто збирав ляк, слухаючи сповіди угорського каятника. Певно, що на дальші прощі вибирають ся найчастійше грубші грішники, щоби тим спокутувати тяжкі гріхи, також можна було завважити прибільшуване своєї вини, але також за богато було таких кваліфікованих гріхів, як забийства, кровосумішки, мешкань на віру з жидами, підпали „хвижі“ (хати), кривоприсяги. Я обслуговував угорських прочан більше літ, але мій погляд на їхній моральний стан не поправив ся. Із формальної сторони духовний їх стан не виглядав так але. Так трохи не кождий прочанин мав молитвенник (переважно з Перемишля), многі мали акафістники; молитви і формули перед і по сповіди — у нас не уживані — знали досконально. Службу Божу і набожні пісні сьпівали всі (унісоно) з очеvidною вправою. Літургічний напів мають відмінний від нашого а після нашого привагідного знатока мав бути кївським напівом!?

Стрінувшись з таким цікавим народом не можна втерпіти, щоби не поговорити з ним і поза сповідальницею. З таких вільних розмов вийшло те саме, що в сповідальниці. Нещасний нарід не знав що вільно а що не вільно, просто не чув ґрунту під ногами. Він громадно тиняв ся по далеких місцях відпустових, щоби знайти правду, якої дома не мав.

На питанє про сьвященників довідав ся я, що „превелебні“ більше „урядово“ зносять ся з парохіянами; в однім випадку „пан превелебний“ виарендував жидови збірку з парохиян; в иншій випадку „превелебний“ обстав за своїми парохіянами а жида за те спалили його.

Вельми розповсюднений є звичай давати на акафісти, на парастаси, на поминки не сьвященникови, але звичайним людям, які тим займають ся. Розважаючи ті відносини між угорськими Українцями, я думав, що там не минуче прийде до штунди. Тоді у нас досить богато писало ся про штунду. Так прийшло lux ex Oriente, але схизма.

Жаліючи бідних „гунярів“, я випросив у „Просьвіти“ троха книжочок і роздав між них. Здаєсь не довго по тім кілька разів приїздив до Гошова якийсь угорський монах. Нема певної підстави робити з того висновок, але факт, що по тім угорські прочани жалували ся, що їхні превелебні забороняли їм йти на прощу до Гошова.

М. Дерлиця.

Видає і за редакцію відповідає

св'ящ. Ярослав Левицький.

З друкарні Ставропігійської під зарядом М. Рефця.

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч. 20,

Телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень
„Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стова-
ришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної ви-
соти уділу.

Цілею Товариства є уділюване кредиту своїм чле-
нам рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше
тіл.

Проценти від вкладок 4%, без потручення податку
рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції То-
вариства в годинах урядових, від 8. до 2 год. в
полудне.

Конто в Щадниці поштової ч. 32 527.

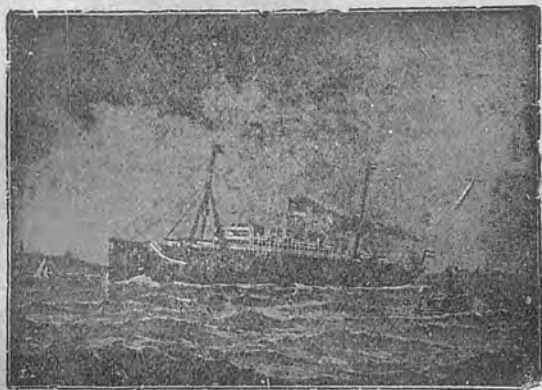
Конто жирове в банку австро-угор.

Щадничі вкладки К. 4,120.000

Власний маєток К. 536.000

Уділені позочки К. 4,765.000

* а «целяриі» Товариств і отворені перед полуднем.

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалі до всіх місцевостей північної і південної Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білету залізничні до кожної місцевості північної і південної Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї.

В Бремї се товариство удержує руского священника, котрий виконує душпастирські обовязки і опікує ся емігрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіф-карту до:

Генеральна Агентура Північно-Німецького LLOYD'a
у ЛЬВОВІ, Городецька 93.

Церковна Торговля „ДОСІЯВЯ“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх роботу, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різи (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різьбярів
для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає замовлення на образи.

Позопоченя чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкладкові книжки, дає 6%,
уважаючи вкладчиків співниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові
ул. Смольки 1; в Перемишлі, Ринок 26.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Астму, кашель, хоробу легких

можна зовсім велічити домашніми средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK

**PILZEN (Chechy),
Koternowska, 36.**

ПЕРШЕ І ОДИНОКЕ РУСКЕ ТОВАРИСТВО ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ
НА ЖИТТІ І РЕНТИ

„КАРПАТИЯ”

Почетний президент: Ексцеленція митрополит
Андрей граф Шептицький.

„Карпатія” вибудована на найсоліднійших основах.
„Карпатія” приймає обезпечення на життє у всіх
найдогіднійших комбінаціях при найкористній-
ших умовах: на дожиттє, посмертні капітали,
посаги і ренти.

„Карпатія” дає обезпеченим всякі користи які може
дати нинішній стан техніки обезпечення і солідне,
оглядне діловодство.

„Карпатія” основана на взаємності і має на увазі
лиш хосен своїх членів. Чисті зиски вертають ся
яко дивіденда членам.

„Карпатія” видає поліси, які по трилітнім тривку
стають неоспорими і незападальними.

Нема жадного иншого руского асекураційногов това-
риства на життє лиш одна однісінька „КАРПАТИЯ”.

Обовязком кожного широкого Русина є підпирати лиш своє
власне асекураційне товариство і обезпечатись лиш в
„КАРПАТИЮ”.

„Карпатія” передає всюди спосібним і ретельним
людям по містах і селах свою агентуру.

Блисші інформації що до обезпечень і агенцій уді-
ляє дирекція товариства в Чернівцях, ул. Кохановского
ч. 12. Дирекція приймає також зголошення внесків на
безпечення на життя і ренти.

Асекуруйте своє майно від огню в „ДНІСТРІ”

Кождий Русин повинен асекуровати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробит цілого народу.

Кождий Русин повинен асекуровати ся тільки в рускім товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР”

нема жадного иньшого Руского товариства асекураційного тільки один

„ДНІСТЕР”

„Дністер” рахує найтаньші оплати за обезпечення селянських будинків

„Дністер” звертає кождорічний чистий зиск своїм членам; на рік 1913 виносить зворот 10%.

„Дністер” оцінює та виплачує шкоди по огни скоро і ретельно, а на членів оцінкової комісії запрошує все двох господарів.

„Дністер” дає підмоги Руским школам і бурсам, де виховують ся селянські діти.

Люди асекуровані в „Дністрі” можуть дістати позичку у всіх великих банках і в Товаристві Взаїмного Кредиту „Дністер”.

Власні фондч „Дністра” виносять з кінцем 1913 року 4,473.790 корон.

В „Дністрі” можна обезпечати від крадежи з вломом движимости всякого рода, а Товариства Кредитові готізку, цінні папери і векслі за дешевою оплатою премії.

Адреса „ДНІСТРА”: Товариство взаїмних обезпечень „Дністер” у Львові, у власнім домі ул. Руска ч. 20.

Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Кюперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогубський —	"	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	"	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	"	20
4) „Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лужницький —		
[ч. I. і III. — 20 сот., часть IV. — 40		
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	"	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайв — о. І. Плавюк	"	60
7) Теорія розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	"	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	"	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	"
10) Життєві питання — Д-р. Й. Ключ ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стельмах —	"	80
12) Дещо про суспільне питання — о. Яр. Лев. —	"	20
13) Про чернече жите — о. Н. Садовський —	"	4
14) Значінє праці в свѣтлі віри — за о. Щекліком —	"	20
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	"	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	"	10
17) Поезія в пророка Ісаї — Д-р. В. Щурат —	"	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	"	30
19) Із студій над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружного „Ne temere“ — о. Д-р.		
[Жук —	"	20
21) Аполюгетично-соціална діяльність руського душпастиря		
рв наших часах — о. О. Волянський	"	20
22) Розважання о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	"
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокалко —	"	60
24) Мати Марія, мавєї розважання — о. К. Курило —	"	50
25) Сім голосів взиваючих грішника до каїня — Ф. Герцог —		
[о. П. Карпинський —	"	50
26) Історія кат. Церкви в короткім нарисі — о. Е. Гузар —	1	"
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	"	20
28) Маріявський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	"	30
29) Організація церковних брацтв — о. А. Глодзінський —	"	30
30) Дисципліна гр. церкви в свѣтлі полеміки Фотія —		
[о. Н. Будка —	"	60
31) Розум і наука у новітніх філософів та вчених — Н.		
[Борецький —	"	10
32) Люди не нинішнього свѣта — о. Н. Садовський —	"	10
33) Нинішня молодіж або новітня культура а щастє людства —		
[о. Н. Садовський —	"	10